

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse Instituut

Sirje Viherpuu

**Apellatsioonimenetluse aeg tsiviilasjades Eesti Vabariigis
ja seda mõjutavad tegurid**

Magistritöö

Juhendaja: Mare Merimaa

**Tallinn
2013**

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. MÕISTLIK MENETLUSAEG JA SELLE EESMÄRK	
TSIVIILKOHTUMENETLUSES	7
1.1 Kohtumenetluse üldised põhimõtted.....	7
1.2. Kohtumenetluse kestus efektiivse kohtumenetluse kontekstis.....	11
1.3. Mõistlik menetlusaeg ja seda mõjutavad tegurid.....	14
1.4.Menetlustähtajad.....	19
1.5. Kohtumenetluse kiirendamisega seotud ohud.....	23
2. MENETLUSAEG EESTI VABARIIGIS APELLATSIOONIMENETLUSES	
TSIVIILASJADE LÄBIVAATAMISEL	26
2.1. Kaebedõiguse eesmärk.....	26
2.2. Apellatsioonimenetlus esimese astme kohtu otsuste läbivaatamisel.....	29
2.3. Apellatsioonimenetlus lihtsustatud asjade läbivaatamisel.....	34
2.4. Määruskaebuste läbivaatamine ringkonnakohtus.....	38
2.5. Tsiviilasjade menetlusaeg ringkonnakohtus.....	42
3. APELLATSIOONIMENETLUST TAKISTAVAD TEGURID JA VÕIMALUSED	
MENETLUSE KIIRENDAMISEKS	47
3.1 Ringkonnakohtu töökorraldus.....	47
3.2. Seadusandluse muutmise mõju menetlusajale.....	51
3.3. Hagi hinna määramine kui menetlustoiming.....	54
3.4. Menetlusabi taotlused ringkonnakohtus.....	58
3.5. Riigiõigusabi vajalikkus apellatsioonimenetluses ja kättesaadavus kohtupraktikas..	61
KOKKUVÕTE	66
<i>Time of appeal proceedings in civil cases in Estonian Republic and its affecting factors</i>	
RESÜMEE	71
LÜHENDID	76
KASUTATUD KIRJANDUS	77
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	83
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	85

Sissejuhatus

Eesti Vabariigi põhiseaduse¹ § 15 sätestab igäühe õiguse pöörduda oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral kohtusse. Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (*Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*, edaspidi EIÕK)² artikkel 6 lõige 1 sätestab: Igäühel on oma tsiviilõiguste ja -kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamisel õigus õiglasele ja avalikule kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud kohtus. Viidatud säte kaitseb seega ka mõistliku menetlusaja põhimõtet ja riik, olles ühtaegu nii õigustatud kui ka kohustatud looma toimiva kohtusüsteemi, peab seisma hea, et kohtumenetluse kestus, olenemata sellest, kas lahendatakse isiku tsiviil-, kriminaal- või haldusõiguslikku vaidlust, ei oleks ebamõistlikult pikk.³ Oma arvamuse 2 (2001) punktis 9 rõhutas Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu (*Consultative Council Of European Judges*, edaspidi CCJE), et tõhusast kohtusüsteemist on kasu kogu ühiskonnal, mitte ainult neil, kes juhtumisi mingisse kohtuportsessi kaasatud on. Kohtute tõhus toimimine ja nende otsused väljendavad ja viivad ellu õigusrigi põhimõtet ning see omakorda võimaldab laiemal üldsusel turvaliselt ja kindlustundega tegutseda ja omi asju ajada.⁴

Kohtumenetluse efektiivsus, sealhulgas menetluse toimumine mõistliku aja jooksul, on aktuaalseks teemaks olnud juba mitmed viimased aastad ja seda mitte ainult Eestis, vaid ka mujal Euroopas. Euroopa Inimõiguste Kohus (*European Court of Human Rights*, edaspidi EIK) on teinud oma otsustes etteheiteid mitmetele liikmesriikidele, sealhulgas ka Eestile, just EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumise osas. See on tekitanud olukorra, kus on tekkinud vajadus

¹ RT 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.

² RT II 2010, 14, 54.

³ M. Vutt; M. Lillsaar. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu, 09.05.2011, lk 3. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf (02.05.2013)

⁴ CCJE arvamus nr 6 (2004). Mõistliku aja jooksul asja õiglase arutamise ja kohtuniku rolli kohta selles, arvestades vaidluste lahendamise alternatiivsete meetoditega. Strasbourg, 24.11.2004. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.nc.ee/vfs/490/CCJE%282004%29op6.pdf> (02.05.2013)

põhjalikult analüüsida põhjusi, miks kohtumenetluse aeg tihti probleemiks kujuneb ning võtta kasutusele meetmed, et seda tulevikus vältida.

Juba 2006 aasta tsiviilkohtumenetluse seadustiku (TsMS) muudatustest alates on seadusandaja pidevalt püüdnud sisse viia muudatusi, mis on menetlust muutnud kergemini/kiiremini läbitavaks. Eriti aktuaalseks on see teema muutunud viimasel paaril-kolmel aastal. Nii on erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna valitsusliit aastateks 2011–2015 tehtud programmi⁵ punkti 16 alapunktis b ette näinud muuhulgas, et kohtuasjade menetlus ei tohi üheski kohtuastmes üldreeglina kesta üle 100 päeva. Samuti on 2011. aastal ametis olnud justiitsminister Kristen Michal oma pöördumises ajakirja „Juridica“ lugejate poole märkinud, et peab arukaks ka menetlusseadustikke perioodiliselt – näiteks iga kolme aasta järel – üle vaadata ja analüüsida, kas ja kuidas saaks menetlusi tõhustada, lihtsustada või mõnd nõuet hoopis karmistada.⁶

Üldjuhul tuleb kohtumenetluse pikkuse arvestamisel lähtuda selle algkuupäevast kuni lõppkuupäevani, kuigi päris kindel ja ühene meetodika menetlusaja pikkuse arvestamiseks puudub. Vastavalt EIK kohtupraktikale, ei ole ainuüksi alguskuupäev automaatselt see, millisel kuupäeval toodi kaebus kohtusse. Alguskuupäevaks võib osutuda juba varasem kuupäev, seda juhul, kui eelnevalt oli vaja läbida näiteks haldusmenetlus. Lõppkuupäevaks saab lugeda jõustunud kohtuotsust.⁷ Arvestades eeltoodut võib kohtumenetluse ajaarvestus hõlmata endas ka läbitud apellatsioonimenetlust ja kassatsioonimenetlust või ka põhiseaduslikkuse järelevalve menetlust. Just asjades, kus on esitatud kas apellatsioonkaebus või kassatsioonkaebus, on ohtu seatud asja lahendamise mõistliku aja jooksul.

Käesoleva uurimuse autor on valinud antud teema eelkõige seetõttu, et välja selgitada, kas on mõistlik ja põhjendatud seada tsiviilkohtumenetluse läbiviimiseks erinevates kohtuastmetes tähtajalisi piire. Igal kohtuastmel on autori arvates täita oma roll, lähtudes pädevusest. Käesolev uurimuse teema on Eesti tsiviilkohtumenetluses aktuaalne. Kohtumenetluse kiirus on arutusel paljudes ringkondades ning püüd menetlust kiirendada väljendub ka pidevates kohtumenetlust puudutavate seaduste muudatustes. Kavandatav „100 päeva programmi“

⁵ Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna valitsusliidu programm aastateks 2011–2015. Arvutivõrgus: <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/uudised/taustamaterjalid/Valitsusliit%20I.pdf> (02.05.2013)

⁶ K. Michal. Austatud lugeja! Juridica, 2011, nr 5 lk 321.

⁷ F. Calves. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 06-08.12.2006, lk 38-47. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf (02.05.2013)

elluviimine on väga radikaalne samm valitsuse poolt. Autorile teadaolevalt ei ole siiani keegi antud teemat akadeemilise uurimuse tasandil uurinud. Mõistlikust menetlusajast on magistritöö kirjutanud Katri Öövel Akadeemias Nord 2010. aastal pealkirjaga „Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses“. Käesolevas uurimuses on analüüsitud menetlusaega ja seda apellatsioonimenetluses. Seega on tegemist uudse teemaga.

Kuigi apellatsioonimenetlus on üks tsiviilkohtumenetluse osa ning apellatsiooniate osa kohtusüsteemist, erineb see menetlustest teistes kohtuastmetes oma pädevuse poolest. Seetõttu on käesolev uurimus keskendunud just apellatsioonimenetluse kestusele. Uurimuse peamiseks eesmärgiks on vastuse leidmine küsimusele, kas käesoleval ajal toimuvale apellatsioonimenetlusele kuluv aeg on põhjendatud ning kas see toetab kohtuvaidluse lahendamist mõistliku aja jooksul, eeldades, et kohtumenetlus läbib ka apellatsioonimenetluse. Samuti uurib autor, kas on üldse põhjendatud seada menetluse kestuseks 100 päeva ühes kohtuastmes. Autor selgitab välja kitsaskohti, mis teevad apellatsioonimenetluse aeganõudvamaks ja teeb omapoolseid ettepanekuid menetluse sujuvamaks läbiviimiseks ringkonnakohtus.

Lähtudes uurimuse eesmärkidest on autor püstitanud järgmised hüpoteesid:

1. Kuna tsiviilkohtumenetluse kestust mõjutavad mitmed tegurid, siis ei ole põhjendatud menetluse läbiviimiseks määrata kindlaid ajalisi piire.
2. Võttes arvesse apellatsioonimenetluse eripära, on käesoleval ajal apellatsioonimenetlusele kuluv aeg põhjendatud, tagades ühtlasi tsiviilasja lahendamise mõistliku aja jooksul.
3. Mõistliku menetlusaja järgimiseks tsiviilvaidluste lahendamisel saab apellatsioonimenetlust muuta kiiremaks.

Käesolev uurimus koosneb kolmest osas. Sellest esimeses uurib autor kohtumenetluse üldpõhimõtteid, millest põhirõhk on suunatud kohtumenetluse kestusele. Peatükis käsitletakse mõistlikku menetlusaega ja seda mõjutavaid tegureid. Kuna mõistliku menetlusaja mõiste on tänaseni täpsemalt määratlemata, siis on autor mõiste sisustamisel lähtunud EIK kohtupraktikast. Peatükis selgitab autor menetluse kestuse eesmärgid ja

tagajärgi nii kitsamas tähenduses, see on menetlusosalistele endile kui ka laiemas tähenduses, see on avalikkusele. Samuti uurib autor selles peatükis, mida võib menetlusaja liigne kiirendamine endaga kaasa tuua.

Teises peatükis selgitab autor edasikaebeõiguse vajalikkust ja apellatsioonimenetluse eesmärki. Kuivõrd esimese astme kohtu otsuse peale apellatsioonkaebuse esitamise korral on apellatsioonimenetlusel oma osa kogu menetluse läbiviimisel mõistliku aja jooksul, siis on teine peatükk keskendunud apellatsioonimenetlusele. Lähtudes ringkonnakohtu pädevusest analüüsib autor apellatsioonimenetlust esimese astme kohtu otsuse läbivaatamisel, nii lihtsustatud asjade kui ka määruskaebuste läbivaatamisel. Autor analüüsib keskmist menetlusaega apellatsiooniastmes tsiviilasjades.

Uurimustöö kolmandas peatükis uurib autor apellatsioonimenetluse kestust enam mõjutavaid tegureid, mis takistavad sujuvat menetluse läbiviimist ringkonnakohtus. Autor püüab leida võimalusi apellatsioonimenetluse kestuse ratsionaalsemaks muutmiseks.

Püstitatud eesmärgi saavutamiseks on käesolevas uurimuses kasutatud nii analüüsi- võrdlevat kui ka ajaloolist meetodit. Uurimuses lähtutakse Eesti kehtivast õigusest ning Euroopa Liidu õigusest, milles seatakse liikmesriikidele ülesandeks kohtuvaidlusi lihtsustada ja kiirendada. Uurimuse koostamisel on kasutatud erinevate autorite teemakohast õiguskirjandust ja artikleid. Magistritöö kirjutamisel on kasutatud Eesti ning EIK kohtupraktikat. Selleks, et oma uurimuses teha ettepanekuid menetlusseadustiku muutmiseks, on vaja pöörduda ka varasema seadusandluse poole ning leida vastust küsimusele, kas seadusemuudatused on olnud põhjendatud ja on toonud kaasa oodatud tulemust.

1. Mõistlik menetlusaeg ja selle eesmärk tsiviilkohtumenetluses

1.1 Kohtumenetluse üldised põhimõtted

PS § 15 sätestab subjektiivse menetlusõigusliku tagatise, mille eesmärgiks on muuta põhiõiguste materiaalõiguslik kehtivus tegelikkuseks. Selle paragrahvi esimene alus sätestab igatüüpi õiguse oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral pöörduda kohtusse. Seega igat subjektiivset õigust peab olema võimalik realiseerida kohtus. Üldine kohtusse pöördumise õigus on ühteaegu põhiõigus ning üks õigusriigi keskne põhimõte, selle nurgakivi.⁸

PS § 15 esimene lause nõuab *prima facie* lünkadeta ning võimalikult tõhusat kohtulikku kaitset, hõlmates kõik menetlusetapid: nii juurdepääsu kohtule, kohtumenetluse ja kohtuotsuse kui ka selle täitmise, esitades nende kujundamisele substantsiaalseid nõudmisi. Üldisest kohtutee garantiist tulenevad lisaks nii õigus kohtumenetlusele mõistliku aja jooksul kui ka nõue, et kohtumenetlus oleks aus. Kõnealuse sätte adressaadiks on nii seadusandja, kes peab kujundama põhiseaduse nõuetele vastavad kohtumenetlusõigused, kui ka kohtud, kes peavad lahendama kohtuasju õigesti ja etteantud menetlusreeglite järgi, arvestades ühtlasi põhiseadusliku kohtutee garantii nõuetega.⁹

Christoph G. Paulus on märkinud, et protsessiõiguse ülesandeks on kujundada see protsess võimalust mööda nii, et saavutatakse õiglasel viisil õige tulemus.¹⁰ Õigluse teooriaid on mitmeid. Mitte väga ammu oldi seisukohal, et õiglus saavutatakse küll teatud menetluse tulemina, järgides õigusfilosoofiast pärinevaid panuse, võrdsuse ja vajaduse printsiipe, kuid sisulist tähendust omistati vaid selle lõppetapile¹¹. Rahvusvaheliselt tuntud Eesti õigusteadlase ja filosoofi Ilmar Tammelo, kui tuntud õigluse problemaatika käsitleja, töedes kajastub rahulolematuus *equiti*-teooriale sarnane lähenemine. Essees „Õigus ja hool“ on Ilmar Tammelo kirjutanud: „Kui olla skeptiline absoluutse õigluse suhtes, tuleb meil järjekindlusest lugupidavaina olla skeptiline ka absoluutse ebaõigluse suhtes. Kui kahtleme kas absoluutset õiglust on võimalik meil tunnetada, tuleb meil kahelda ka, kas absoluutset

⁸ M. Ernits. Eesti Vabariigi põhiseadus, kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002. § 15, komm. 2.

⁹ M. Ernits. (Viide 9), § 15, komm. 4.1.1.

¹⁰ C.G. Paulus. Tsivilprotsessiõigus. Õigusteabe AS, Tallinn 2002, lk 7

¹¹ Sellist lõppetapile keskendunud lähenemist nimetatakse *Equiti*-teooriaks (E-teooria) ja sellise lähenemisega saavutatud õiglust distributiivseks õiguseks. E. Kergandberg, A. Kangur jt. Kohtumenetlus. Juura, Tallinn 2008, lk 42-43.

ebaõiglust on kuskil leida ja inimvaimul tunnetada.“¹² Praeguses menetlusteoorias valdava arusaama kohaselt ei ole võimalik selle niinimetatud jagamise õiglusega jõuda kuigi kaugemale. Uuringute tulemusena on kinnitust leidnud, et üha enam olevat inimesele õigluse seisukohalt palju olulisem see, kuidas neid menetluses koheldakse, kui see mida nad menetlusega saavutavad.¹³

Aastate jooksul on protsessijuhtimine Euroopa kohtutes arenenud kohtuteenuste kasutajate huvidega täielikuma arvestamise suunas. Praktikud on juhtinud tähelepanu viisidele, kuidas vastata üldsuse ootustele nii, et kõigil, kes õiguskaitset taotlevad oleks mitte ainult lihtsam ligipääs kohtutele, vaid et ka rakendatavad menetlused oleksid suurema efektiivsusega ja et juba langetatud otsuste täitmise suhtes oleksid usaldusväärsemad garantiid.¹⁴

Eesti kohtutes määrab tsiviilasjade kohtumenetluse korra üldiselt kindlaks tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS).¹⁵ Tsiviilkohtumenetluse ülesanne on sätestatud TsMS §-s 2, mille kohaselt tsiviilkohtumenetluse ülesanne on tagada, et kohus lahendaks tsiviilasja õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Sellest sättest tuleneb tsiviilkohtumenetluse üks juhtpõhimõtetest, mida võib pidada seadustiku kehtiva redaktsiooni koostamise üheks peamiseks tõukejõuks – menetlusökoonomia printsiip.¹⁶

Üha enam on tsiviilkohtumenetlusele ette heidetud liigset aeglust ja kulukust. Kohtutele suuremate võimaluste andmine menetluse efektiivsemaks korraldamiseks on olnud üheks põhjuseks tsiviilkohtumenetluse seadustiku pidevale muutmisele. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku varasemas redaktsioonis oli menetluse ülesanne formuleeritud praegusega võrreldes erinevalt. Kuni 31.12.2005 kehtiva TsMS redaktsiooni¹⁷ § 3 kohaselt oli tsiviilkohtumenetluse ülesanne tsiviilasi õigesti ja võimalikult kiiresti läbi vaadata ning lahendada. Tsiteeritud varasemat ülesandepüstitust kehtivaga võrreldes on näha, et endiselt eeldatakse, et saab rääkida tsiviilasja *õigest* lahendamisest (mida iganes see *õige* siis ka tähendaks), ent kiiruse asemel on praeguses seaduse tekstis juttu mõistlikust ajast ja võimalikult väikestest kuludest. Võimalik, et sellise sõnastuse muutumise taga saab näha nihet arusaamises sellest, mida tähendab menetlusökoonomia. Iseenesest ei ole kiirus ja

¹² I. Tammelo. *Õiglus ja hool*. Koostajad Raul Naris ja Marju Luts. Tartu, Ilmamaa, 2001.

¹³ I. Tammelo. (Viide 12), lk 43.

¹⁴ Viide 4, lk 2.

¹⁵ RT I 2005, 26, 197; RT I 05.04.2013, 5.

¹⁶ E. Kergandberg, A. Kangur jt. *Kohtumenetlus*. Juura, Tallinn 2008, lk 345.

¹⁷ RT I, 1998, 43, 666; RT I 2004, 56, 403.

kulude minimeerimine muidugi üksteisega kuidagi vastuolus – mida kiiremini kohtuvaidlus lahendatakse, seda vähem jõuavad ka menetluskulud kasvada. Menetluse efektiivsus ei tähenda tingimata kiiret mentlust. Pealegi võib kiirustades (ja ehk ka lohakalt) läbi viidud menetlus endaga kaasa tuua pikalevenivad kaebemenetlused.¹⁸

Õigus õiglasele ja tõhusale kohtulikule arutamisele on ka Euroopa Liidu õiguse üks konstitutsioonilisi printsiipe. Euroopa Liidu põhiõiguste harta¹⁹ artikli 47 järgi on igäühel, kelle liidu õigusega tagatud õigusi ja vabadusi rikutakse, õigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus. Sama artikli teine lõige sätestab õiguse õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus seaduse alusel moodustatud kohtus. Igäühel peab olema õigus saada nõu ja kaitset ning olla esindatud.

Samasugused protsessuaalsed õigused näeb ette ka kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti²⁰ artikli 14 lõike 2 punkt c, milles sätestatakse kodaniku õigus kohtupidamisele ilma põhjendamata viivitusega. Selle rahvusvahelise lepinguga on Eesti ühinenud juba 1992. aastal.

Ka EIÕK artikli 6 lõike 1 lause 1 järgi on igäühel oma tsiviilõiguste ja –kohustuste või temale esitatud kriminaalsüüdistuse üle otsustamise korral õigus õiglasele ja avalikule asja arutamisele mõistliku aja jooksul sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis. Nimetatud konventsiooni peetakse maailmas enim välja arenenud ning detailseks inim- ja põhiõiguste kaitse süsteemiks ning selle kohaldamist EIK praktikas.²¹ 16.04.1996 on Riigikogu ratifitseerinud EIÕK ning seega sai nimetatud leping rahvusliku õiguskorra immanentseks osaks ning on Eestis otsekohaldatav. EIÕK prioriteetsust on märkinud ka Riigikohus otsuses 3-1-3-13-03²², nentides, et EIÕK näol on tegemist Riigikogu ratifitseeritud välislepinguga, millel on prioriteet Eesti seaduste või muude aktide suhtes, mistõttu on EIÕK Eesti õiguskorra lahutamatu osa ning selles sisalduvate õiguste ja vabaduste tagamine on PS § 14 kohaselt ka kohtuvõimu kohustus.

¹⁸ E. Kergandberg, A. Kangur jt. (viide 17), lk 345.

¹⁹ ELT C 303, 14.12.2007 Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303ET.01000101.htm> (03.05.2013).

²⁰ RT 1994, 10, 11.

²¹ M. Susi. Struktuurse probleemi määratulus Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas 2010-2011. Juridica, 2012 nr 1, lk 3-12.

²² RKÜKo 06.01.2004, 3-1-3-13-03. (Tiit Veeberi süüdistuses KrK § 148¹ lg 7, § 166 lg 1 ja § 143 lg 1 järgi)

Üldises õiguses õiglasele kohtulikule arutamisele sisalduvad mitmed konkreetsemad õigused, minimaalsed õigused, mis tuleb tagada kõigis EIÕK-ga ühinenud riikides. Nimetades neid õigusi minimaalseteks, rõhutavad konventsiooni tõlgendajad, et riigid võivad ette näha lisatagatisi, mis kindlustaksid tõeliselt õiglase kohtuliku arutamise.²³

EIÕK artiklis 6, mis on üks konventsiooni keskseima tähtsusega sätteid, ettenähtud protsessuaalsete õiguste hulgas on selgesti väljendatud järgmised õigused:

1. õigus asja arutamisele mõistliku aja jooksul;
2. õigus asja arutamisele sõltumatus ja erapooletus, seaduse alusel moodustatud õigusemõistmise volitustega institutsioonis;
3. õigus asja avalikule arutamisele, välja arvatud juhud, kui ajakirjanikud ja üldsus võidakse eemaldada kas kogu või osas protsessist kõlbluse, avaliku korra või riigi julgeoleku huvides või kui seda nõuavad alaealise huvid või osapoolte eraelu kaitse või erilised asjaolud, kus avalikkus võib kahjustada õigusemõistmise huve;
4. õigus avalikule kohtuotsuse kuulutamisele
5. õigus minimaalsetele tagatistele, mis kindlustavad õiglase kriminaalmenetluse
 - a) süütuse presumptsioon;
 - b) süüdistatava õigus saada arusaadavas keeles üksikasjalikku teavet tema vastu esitatud süüdistuse iseloomu ja põhjuste kohta;
 - c) õigus saada piisavalt aega ja võimalusi kaitse ettevalmistamiseks;
 - d) õigus kaitsta end ise või kaitsja abi kasutades;
 - e) õigus küsitleda tunnistajaid;
 - f) õigus kasutada tõlgi abi.²⁴

Eelnimetatud EIÕK artiklist 6 ilmneb, et üheks inimõiguseks on asja arutamine mõistliku aja jooksul. Samuti peab olema menetlusosalistele tagatud õigus osaleda menetluses ning osa võtta tõendite uurimisest.

²³ U. Lõhmus. Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. AS Iuridicum, Tartu 2003, lk 149.

²⁴U. Lõhmus (viide 24), lk 147-148.

1.2 Kohtumenetluse kestus efektiivse menetluse kontekstis

Kohtusüsteemi põhiseaduslik ülesanne on õigusemõistmine. Õigusemõistmine peab vastama teatud kriteeriumitele, eelkõige olema aus, õiglane ja õigeaegne. Seejuures tuleb saavutada olukord, kus õigusemõistmine on korrakohane mitte ainult konkreetset kaasust silmas pidades, vaid tervikuna kõigil juhtudel. Kuigi korrakohast õigusemõistmist on püütud defineerida, jääb see paratamatult suuresti siiski määratlemata mõisteks, mille sisu ei ole võimalik ammendavalt avada. Siinjuures on võimalik lähtuda EIK seisukohtadest, mida Strasbourgi kohus on väljendanud EIÕK artikli 6 lõiget 1 puudutavates asjades, sisustades õigust õiglasele kohtulikule arutamisele.²⁵ Just õigus õiglasele kohtulikule arutamisele on üks olulisemaid õigusi, mis tagab inimõiguste reaalse kaitse.

Korrakohast õigusemõistmist kui kohtusüsteemi eesmärki on püüdnud sisustada Eesti kohtunike täiskogu ning väljendanud seda 09.02.2007 otsuse „Kohtusüsteemi arengu põhimõtted“ punktis 3, mis näeb ette, et „kohtusüsteem peab tagama ausa ja objektiivse õigusemõistmise, isikute vaba juurdepääsu õigusemõistmisele ja nende õiguste kaitse, samuti kohtuasjade lahendamise mõistliku aja jooksul.“ Korrakohase õigusemõistmise osas on Virgo Saarmets esile toonud viis tunnust:

- 1) aus menetlus;
- 2) objektiivsus;
- 3) isikutele vabalt juurdepääsetavus;
- 4) isikute õiguste kaitse tagatus;
- 5) kohtuasja lahendamise tagatus mõistliku aja jooksul.²⁶

Tekib küsimus, milline on nende tunnuste omavaheline seos, kuna osa loetletud elementidest on kattuvad, kas on siis võimalik ühte elementi teisele eelistada. Nii on ka Riigikohtu tsiviilkolleegium otsuses 3-2-1-57-11 märkinud, et asja lahendamisel tuleb võrdväärselt tagada kõigi TsMS §-s 2 nimetatud tsiviilkohtumenetluse ülesannete täitmine, mis tähendab, et asi tuleb lahendada õigesti, mõistliku aja jooksul kui ka võimalikult väikeste kuludega. Sellest tulenevalt tuleb ka kohtu kohustusi menetluse korraldamisel lugeda võrdväärselt ja piirjuhtudel kaaluda,

²⁵ Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri, lk 5. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikogu.ee/?page=en_etapid&op=ems&eid=866881&u=20100127124 (02.02.2013).

²⁶ V. Saarmets. Mis on korrakohane õigusemõistmine ja kuidas seda tagada? Õiguskeel 2009, nr 4. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/47859> (23.03.2013).

milline kohustus väärib niiõelda esmajärjekorras täitmist.²⁷ Virgo Saarmets on avaldanud, et korrakohase õigusemõistmise definitsiooni ei saa võtta matemaatilise valemina, mille kohaselt tuleks konkreetse juhtumi hindamiseks asendada üksnes vajalikud muutujad. Et iga kohtuasi on ainulaadne, ei ole võimalik õigusemõistmise korrakohasuse kriteeriume järgalt määratleda.²⁸ Autor nõustub Virgo Saarmetsa avaldatud seisukohaga.

Normaalne on, et ühiskonnas diskuteeritakse õiguslike probleemide üle. Demokraatlikus ühiskonnas on tavaline, et läbi vaidlustele avatuse selgub ühiskonnale parim lahendus. Õiguskantsler Indrek Teder on avaldanud, et iga vaidlus peab ükskord lõppema, kuigi inimeste vaidlustahe võib olla lõputu ning erinevaid tõeväärtuslikke positsioone palju, kuid kohus saab lahendada vaidluse lõplikult ning panna diskussioonile punkti.²⁹ Kohtuotsusega lõpetatakse isiku suhtes vaidluse tõttu tekkinud ebakindel olukord, milles isik viibib, kas siis tema vastu esitatud kriminaalsüüdistuse või tsiviilvaidluse tõttu ning eelkõige tagab selle mõistlik menetlusaeg.³⁰ Autor jagab Euroopa Kohtu kohtuniku Uno Lõhmuse seisukohta, et see põhimõte peab tagama isiku hüvede kaitse ja õiguskindluse. Õigusemõistmine peab toimuma ilma viivitusega, et oleks tagatud selle efektiivsus ning usaldusväärus.³¹ Õigusele asja arutamisele mõistliku aja jooksul on Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas kõige enam tähelepanu pööratud. Viimaste aastate kohtupraktikast võib leida mitmeid kohtulahendeid, milles käsitletakse eelnimetatud õiguse rikkumist.

Liialt pikaleveninud kohtuvaidlus võib isikule kaasa tuua hulga ebameeldivusi. Ebakindlast olukorrast tingituna võib veninud kohtumenetlus põhjustada menetlusosalistele nii moraalset kui ka materiaalselt kahju. Just perekonnaasjades, näiteks lapse hooldusküsimuse lahendamisel, võivad tekkida asjaosalistel psüühilised pinged, üleelamised või muud ebameeldivused. Samuti võib pikaleveninud menetlus isikule kaasa tuua materiaalselt kahju. Mida pikem on menetlus, seda suuremaks kasvavad menetluskulud. Aastaid kestnud vaidluse tulemusena saavutatud kohtuotsuse hilisem täitmine ei pruugi enam isiku jaoks olla samaväärse tähtsusega, kui vaidluse tekkimise ajal. Mõistlikku menetlusaega rikkudes võib isikul kaduda huvi vaidlusaluse eseme suhtes. Nii võib aastaid kestnud elatise üle toimuva vaidluse ajal saada laps vahepeal täisealiseks ning vajadus elatise järele on ära langenud.

²⁷ RKTko 26.06.2011, 3-2-1-57-11, p 40 (RMF Group OÜ hagi Riverside OÜ vastu).

²⁸ V. Saarmets. (viide 27).

²⁹ I. Teder, Kohtuvõim – kas ainult õigusemõistmine? Lk 4-5. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1100/KF-Teder.pdf> (02.05.2013).

³⁰ RKKrKo, 03.11.2010, 3-1-1-84-10, p 15 (Evelin Habichi süüdistuses); RKKrKo, 17.08.2010, 3-1-1-57-11, p 15.4 (Aadu Jaansoo süüdistuses).

³¹ U. Lõhmus (viide 24), lk 165

CEPEJ on 2004 raamprogrammis märkinud: „ Menetluste liiga pikk kestus võib põhjustada soodsad tingimused korruptsiooni tekkeks kohtuvõimu seas. Paradoksaalselt kasutatakse korruptsiooni mõnede menetluste kiirendamiseks, rikkudes kodanike õigust võrdsusele õigusemõistmise ees.“³² Liigselt pikk menetlusaeg võib tunduda menetlusosalisele ka õigusemõistmisest keeldumisena. Tuleb ju kaebaja kohtusse oma rikutud õigustele saada kaitset. Juba vana kõnekäänd „*justice tétive, justice fautive*“ prantsuse ja „*justice delayed is justice denied*“ inglise keeles - õigusemõistmisega viivitamine on õiguskaitsest ilmajätmine - võtab ilmekalt kokku tõhusa kohtumenetluse mõtte. CEPEJ seisukoha kohaselt, kohtuasja menetlemine üle mõistliku aja piiri on peamine ebavõrdsuse tekkimise põhjus näiteks nende vahel, kes nii psüühilises kui ka finantsplaanis saavad endale kohtuasja lahendi ootamist lubada või võivad koguni soovida, et sellega viivitatakse, ning nende vahel, kelle jaoks lõpplahenduse või kohtuistungiga edasilükkamine omab talumatuid finants- või inimlikke tagajärgi. Sellistel juhtumitel võib juba ajafaktor ise saada edasise ebaõigluse allikaks.³³ CEPEJ leiab: „Alati valitseb oht, et menetluse venides ei pääse õiglus võidule. Aja möödudes võivad mõned õigustatud huvid saada kahjustatud, tõendid võivad haihtuda ja tuleb uued hankida, lubatakse või isegi soodustatakse menetluslikke manöövreid, tunnistajad kolivad mujale või kaotavad usaldusväarsuse, ning tuleb teha lisakulutusi, mida heausksed pooled endale mõnikord lubada ei saa.“³⁴

Samuti on Riigikohtu kohtunik Villu Kõve leidnud: „Asjas lõpliku tõe tagaajamine ei saa olla eesmärgiks omaette: õigusemõistmise eesmärgiks on ka õigusrahu saavutamine vaidlusküsimuse lahendamise kaudu, mille parimaks vahendiks on mõistliku kompromissi saavutamine asja lahendamisel. Samuti ei pruugi asja lahendamise õigsus ei pruugi kellelegi midagi anda, kui pikaajalise vaidluse ajal on pool surnud või pankrotistunud, vaidlusalune vara hävinud või laps täisealiseks saanud.“³⁵

³² CEPEJ 2004 raamprogramm „Kohtusüsteemide uus eesmärk: iga kohtuasja menetlemise optimaalse ja ettenähtava aja jooksul“, Strasbourg, 13.09.2005, [04.12.2007], lk 3. algdokument inglise keeles arvutivõrgus kättesaadav:

[https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CEPEJ\(2004\)19&Sector=secDG1&Language=lanEnglish&Ver=rev2&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CEPEJ(2004)19&Sector=secDG1&Language=lanEnglish&Ver=rev2&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6) (03.05.2013).

³³ Viide 33, lk 12.

³⁴ CEPEJ Raport (2006) 15. Kohtumenetluse pikkus Euroopa Nõukogu liikmesriikides Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal., 08.12.2006, lk 36. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=29910/CEPEJ_2006_15-EST.pdf (02.05.2013).

³⁵ V. Kõve. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. Juridica, 2012, nr 9, lk 661.

Milline on siis see optimaalne kohtumenetluse kestus. Kui menetlus ei tohi olla liiga pikk, sest tagatud peaks olema õiguskindlus kodanike ning riigi jaoks ja aeglane kohtumenetlus toob põhimõtteliselt kaasa õigusemõistmisest keeldumise. Lõputud vaidlused ohustavad ühiskondlikku terviklikkust. Kohtumenetlust ei tohi ka liigselt lühendada. Pooltel peab olema piisavalt aega kohtuasja ette valmistada, mistõttu tuleb kohtuasjade ajalise raamistiku osas vältida liiga kiiret õigusemõistmist.³⁶ Kiirustamisega sageli kaasnev pinnapealsus ei soodusta õiglase otsuse tegemist. Autor nõustub Uno Lõhmuse seisukohaga, et üksnes kaalutletud otsus vastab mõistliku aja põhimõttele.³⁷

1.3 Mõistlik menetlusaeg ja seda mõjutavad tegurid

Kui hinnata kohtumenetlusele kuluvat aega, tuleb selgeks teha, missugust aega pidada menetluse kestuseks. CEPEJ leiab, et menetlus algab ajal, mil ametivõimudel tekib õiguslik vastutus kodaniku ees.³⁸ Tsiiviilmenetluse ajaarvestus võib alata varem kui alles kohtusse pöördumisel, näiteks juhul, kui kohtuasja algatamiseks on enne tarvis läbi teha eelnev haldusmenetlus. Menetluse lõpp-punktina käsitatakse enamasti otsuse jõustumist,³⁹ see on ajal, kui kaebaja on ammendanud korralised kohtukaebe võimalused. Seega tuleb menetluse kestuse arvessevõetavasse perioodi hõlmata ka apellatsioonimenetlus, aga samuti põhiseaduslikkuse menetlus juhul, kui selle tulemus võib konkreetse asja lahendit mõjutada.⁴⁰ Seega võib üldiseks menetlusajaks pidada perioodi, mille jooksul vaidlus lahendatakse.

Paraku omavad riigid erinevaid eeskirju ja kriteeriume menetlusaja arvestuse kohta. Seetõttu erinevate riikide kogutud statistikat omavahel võrrelda on üsna keeruline.⁴¹ Eestis arvestatakse keskmist menetlusaega tsiiviilasjades asjadele kulunud aritmeetilise ajana päevades, see on aeg, mis keskmiselt on kulunud asja kohtusse saabumisest lõpplahendi

³⁶ Viide 33, lk 4.

³⁷ U. Lõhmus, (viide 24), lk 165.

³⁸ Viide 33, lk 4.

³⁹ F. Calves, (viide 7), lk 38-47.

⁴⁰ M. Vutt; M. Lillsaar. (viide 3) Viide: Grotian, Andrew (Tõlk. Soomets, Silva). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 79. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993. Arvutivõrgus kättesaadav <http://www.nc.ee/?id=531> (02.05.2013).

⁴¹ Viide 33, lk 7.

tegemiseni. Siinjuures ei arvestata lahendite jõustumisele kulunud aega.⁴² Kuivõrd käesoleval ajal kehtiva seaduse kohaselt algab Eestis tsiviilasjades peale kohtuotsuse jõustumist veel menetluskulude kindlaksmääramise menetlus, mis on ju otseselt seotud kohtuasjaga, ei avaldu menetluskulude kindlaksmääramise menetlusele kulunud aeg konkreetselt asjaomase kohtuasja menetlusaja statistilistes näitajates. Autori arvates on see problemaatiline küsimus, mis vääraks enam diskuteerimist.

Kui pikk on tegelikult optimaalseim menetlusaeg, mis tagab isikule tõhusaima õiguste kaitse, on täpsemalt määratlemata. Vastuse saamiseks peaksime pöörduma EIK praktika poole. Nii on EIK asunud oma raportis seisukohale, et tsiviilasjades saab mõistlikuks pidada menetlusaega, mis ei ületa kahte aastat.⁴³ Seda saab aluseks võtta aga keskmise vaidluse korral. Mõistliku menetlusaja pikkuse standardeid ei ole EIK siiski paika pannud. Kuivõrd tsiviilkohtutes lahendatakse mitut liiki kohtuasju, nagu pankrotiasjad, perekonnaasjad, üürivaidlused jms, siis osade liikide kohtuasjade puhul on ka kaks aastat juba pikk aeg. Nii võib olla kaks aastat liigselt pikk menetlusaeg elatise nõudes. Euroopa Nõukogu juures on loodud kohtumenetluse efektiivsuse jälgimise komisjon, mis on oma raportis välja toonud EIK pretsedendiõigusega loodud kriteeriumid, mida tuleks arvestada mõistliku menetlusaja hindamisel. Niisugusteks kriteeriumideks on:

1. kohtuasja keerukus;
2. menetlusosaliste käitumine;
3. võimude (riigi) käitumine;
4. õigushüve kaal ehk mis on isiku jaoks menetluses kaalul.⁴⁴

Samuti on EIK moodustanud hierarhia, tuues välja eesõigusasjad, kui kaebaja jaoks on kaalul oluline hüve. Sellisel juhul on kohtul vaja üles näidata erilist hoolt. Eesõigusasjadeks peetakse:

1. Töö/tööhõive ja ametialased vaidlused, sealhulgas palkade ja hüvitiste nõuded; töövõime hüvitise nõuded.⁴⁵

⁴² I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed 2011a kokkuvõte. Justiitsministeerium, Õigusloome ja arenduse talitus, Justiitshalduspoliitika osakond, Tallinn 2012, Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56683/Kohtute+menetlusstatistika%2C+2011.a+kokkuv%F5te.pdf> (25.04.2013).

⁴³ F. Calves, Françoise (viide 7), lk 18-19.

⁴⁴ F. Calves (viide 7).

2. Kohtul tuleb erilist hoolt üles näidata asjade suhtes, kui vaidlus on kaebaja jaoks olulise tähendusega, võttes arvesse tema tervislikku seisundit. Sellesse gruppi kuuluvad ka kõrgesse ikka jõudnud menetlusosalised.⁴⁶
3. Prioriteetseks on kohus pidanud ka perekonnaasju. Eelkõige lastega seotud vaidlused, et säilitada perekondlikud sidemed, et ei saaks kahjustatud vanema-lapse suhted.⁴⁷

Mitmed riigid on võtnud kasutusele meetmed, seda küll valdavalt kriminaalasjades, et kiirendada kohtu reageerimist (näiteks pisikuritegude korral). Need meetmed on teinud võimalikuks vähendada ajavahemikku õigusrikkumise ja sanktsiooni vahel, kuid samas tuleb eesõigusasjade kiirendatud korras menetlemisega olla ettevaatlik. Eesõigusasjade eelistamine võib avaldada mõju kohtu tööväimele seoses keerulisemate kohtuasjade liikidega, näiteks majandus- ja finantsõigusrikkumistega. CEPEJ on hoiatanud 2004 raamprogrammis: „Selline menetluste kestuse vähendamine teatud kohtuasjade liikide puhul ei tohi aga põhjustada „kahekordse õigussüsteemi” teket: ühelt poolt kiiresti läbi viidud õigusemõistmine, riskides nõrgestada kaitsva poole õigusi, ja teiselt poolt õigusemõistmine neile, kellel on ainelised vahendid parimate advokaatide palkamiseks ja iga võimaliku menetlusvõtte ärakasutamiseks. Teatud kohtuasjade liikidega eelisjärjekorras tegelemine võib olla põhjendatud, kuid see ei tohi kunagi tuleneda tõhusa korralduse puudumisest. Menetlusaja lühendamise eesmärk on iga kohtuasja lõpetamine optimaalse aja jooksul, mis rahuldaks ühiskonda, pooli, kannatanuid, süüaluseid.“⁴⁸ Võrdse kohtlemise põhimõttest tulenevalt leiab autor, et isikutele tuleb tagada võrdne asjade läbivaatamine, kuid eesõigusasjade lahendamisel ei tohi lubata mingit viivitust.

Kuivõrd iga kohtuvaidlus on ainulaadne, just talle omaste asjaoludega, on ka EIK menetlusaja hindamise kriteeriumide valguses analüüsinud iga kohtuasja menetlemisele kulunud aega eraldi. See on ka põhjus, miks EIK ei ole välja töötanud mingeid konkreetseid standardeid. Iga kohtuvaidluse ainulaadsuse tõttu ei saa ka EIK otsuseid võtta aluseks tähtaegade määramiseks teatud liiki kohtuvaidluste suhtes. Samuti ei määratle EIK viivitamise konkreetseid põhjuseid ega paku ka lahendusi. Selles mõttes on otsused pigem soovituslikud. Tema ainuke roll iga kohtuasja juures on teha kindlaks, kas kulunud aeg oli mõistlik, ning kui ei olnud, siis kas selle põhjused võivad tuleneda riigist.⁴⁹ EIK annab riigile

⁴⁵ EIKo 08.02.2005, 42778/98, *Hatun jt vs Türgi*; EIKo 28.06.1990, 11761/85, *Obermeier vs Austria*; EIKo 26.08.1994, 22800/93, *Karakaya vs Prantsusmaa*.

⁴⁶ EIKo 29.04.1998, 36317/97, *Leterme vs Prantsusmaa*; EIKo 29.04.1998, 36313/97, *Herna vs Prantsusmaa*.

⁴⁷ EIKo 23.09.1994, 19823/92, *Hokkanen vs Soome*.

⁴⁸ Viide 33, lk 6.

⁴⁹ Viide 33, lk 3.

endale võimaluse otsustada, millise õigussüsteemi ta loob ning võimaluse valida asjakohased ja vajalikud abinõud kohtumenetluse läbiviimiseks selliselt, et isiku õigused saaksid kaitstud mõistliku aja jooksul. Kuigi EIK teeb ettekirjutuse asjaomasele riigile, kohustades teda kõrvaldama tuvastatud rikkumine, on EIK lahendid teistele riikidele väga heaks juhiseks kohtupraktika kujundamisel selliselt, et menetlusaeg vastaks optimaalsele ajale.

Vaidluse asjaolusid analüüsid on EIK leidnud, et asja keerukuse hindamisel tuleb võtta arvesse kohtuasja iseloomustavaid fakte. Olulisimaks on siinjuures EIK pidanud eelkõige õiguslikke tegureid, mis võivad tuleneda seaduse muudatustest või ka ümberkujundustest turumajanduses. Kohtuasja võib keeruliseks muuta asjaolu, et on vaja ära kuulata suur hulk tunnistajaid või on vaja koguda tõendeid, sealhulgas määrata ekspertiis. Tõendimahukaks võivad kujuneda maakorralduslikud ja sundvõõrandamisega seotud vaidlused.

Menetlusosaline on kohustatud kasutama oma menetlusõigusi heauskselt ja mitte menetlust venitama. EIK on leidnud, et EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumist ei ole toimunud, kui menetluse ebamõistlik pikkus on põhjustatud kaebaja enda tegevusest. Kohtul lasub küll kohustus võtta tarvitusele kõikvõimalikud abinõud menetluse läbiviimiseks mõistliku aja jooksul, kuid kui kaebaja käitumine on objektiivselt põhjuseks menetluse pikendamises, siis ei ole kohus asja arutanud ebamõistlikult pika aja jooksul. Nii on EIK leidnud 08.11.2011 Eesti kohta tehtud lahendis,⁵⁰ et antud juhul EIÕK artikli 6 lõiget 1 ei ole rikutud vaatamata ligi 6 aastat kestnud menetlusele. EIK nõustus valitsusega, et kaebust puudutav riigisisene menetlus oli tavapärasest keerulisem ning puudutas olulisi poliitilisi ja õiguslikke küsimusi. Kaebus oli seotud omandireformiga ja täpsemalt õigustatud subjektidaga, kes olid väidetavalt lahkunud 1941. aastal Eesti Saksa riigiga sõlmitud lepingute alusel. EIK nõustus ka sellega, et teatud osas aitas kaebaja ise menetluse viibimisele kaasa. Seega antud kaasuses oli menetlusaja pikk kestus tingitud nii asja keerukusest kui ka menetlusosalise enda pahatahtlikust käitumisest, mis oli ühtlasi vabandataav riigi suhtes. Autori arvates on õigusteadlane Ilmar Tammelo oma kirjutises „Õiguse filosoofiast“ öelnud tabavalt järgmise mõtte: „Mulle ei meeldi inimõiguste ühekülgne rõhutamine. Inimõiguste rõhutamine oleks moraalselt palju mõistetavam, kui samas rõhutada ka inimese põhilisi kohustusi. Poleks vast liig oodata, et oma inimõiguste teostamist kohtu ees nõudes seisad sa seal „puhaste kätega“ ning võid kinnitada, et oled täitnud ka oma inimlikud kohustused.“⁵¹ Samas ei ole EIK alati lugenud menetlusosaliste käitumisest tingitud menetluse venimist põhjuseks EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumises.

⁵⁰ EIKo 08.11.2011, 54191/07, Raudsepp vs Eesti.

⁵¹ E. Kergandberg; A. Kangur jt. (viide 17), Viide 65: I.Tammelo. 2001, lk 30

Kohtuasjas *Erken ja Hofauer vs Austria*⁵², kus menetlus kestis 16,5 aastat, leidis EIK muuhulgas, et Austria on rikkunud õigust asja arutamisele mõistliku aja jooksul. Kuigi oli tegemist keerulise maakorraldusliku vaidlusega ja leidis tuvastamist ka kaebajatepoolne menetluse venitamine, ei saanud kaebajatele ette heita nende käitumist, kui nad kasutasid kõiki siseriiklikus õiguses olemasolevaid menetlusõigusi, mis omakorda mõjutasid menetluse venimist.

Hinnates iga konkreetse asja juures EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumist, teeb EIK kindlaks, kas kulunud aeg oli mõistlik ja kas selle põhjuseks võis olla riigi enda tegevus. EIK praktika kohaselt saab riik vastutada üksnes selliste viivituste eest, mis on kohtust endast tingitud. Ka siis, kui õigussüsteem paneb pooltele kohustuse protsessi käigus initsiatiivi ilmutada, ei vabasta poole käitumine kohut kohustusest viia menetlus läbi mõistliku aja jooksul. EIK kontrollib, kas kohus on teinud kõik, et viia menetlus läbi mõistliku aja jooksul. EIK märkis otsuses *Michelioudanis vs Kreeka*⁵³, et riikidel on kohustus korraldada kohtuasjade läbivaatamine selliselt, et on tagatud kohtuasjade läbivaatamine mõistliku aja kestel. Kuivõrd viimase kümne aasta jooksul on EIK tuvastanud Kreeka suhtes artikli 6 lõike 1 ja artikli 13 suurel hulgal rikkumisi, siis pani EIK Kreekale kohustuse luua ühe aasta jooksul alates kohtuotsuse jõustumisest tõhus siseriiklik õiguskaitsevahend või erinevad õiguskaitsevahendid ebamõistliku menetlusaja vältimiseks. Seega tuleb riigil luua selline justiitssüsteem, mis tagab igale menetlusosalisele saada kohtulahend mõistliku aja jooksul, samaaegselt luua ka sellised normid, mis aitavad ära hoida menetlusosaliste pahatahtlikku käitumist, eesmärgiga menetlust tahtlikult venitada.

Autor nõustub EIK seisukohaga, et riik peab kujundama sellise kohtusüsteemi, et iga isiku õiguste kaitse oleks riigis tagatud.

⁵² EIKo 23.04.1987, 9616/81, *Erken ja Hofauer vs Austria*.

⁵³ EIKo 03.04.2012, 54447/10, *Michelioudanis vs Kreeka*.

1.4 Menetlustähtajad

Menetluse kestuse kujundavad menetlustoimingud, milliste kaudu saab isik, kes pöördub kohtusse või kelle vastu esitatakse nõue, oma õigusi teostada. TsMS ei sätesta küll menetlustoimingu legaaldefiniitsiooni, kuid tsiviilkohtumenetluse toimingutena saab käsitleda selliseid toiminguid, mis on suunatud kindla menetlusõigusliku tagajärje kaasatoomisele ning mille eeldused ja tagajärjed on normeeritud menetlusõigusega.⁵⁴ Menetlustoimingute tegemiseks on seadustes ette nähtud menetlustähtajad. Menetlustähtaeg annab küll võimaluse menetlustoimingu sooritamiseks, kuid seab samas sellele ka ajalised piirid. Seega võib öelda, et menetlustähtaeg on seaduses kindlaksmääratud ajavahemik, millega on seotud menetlusõiguslikud tagajärjed.

Saksa protsessiõiguses eristatakse tõelisi menetlustähtaegu (*eigentliche Fristen*) ja ebatõelisi menetlustähtaegu (*uneigentliche Fristen*). Tõeliste menetlustähtaegade puhul peavad menetlusosalised tegema teatud menetlustoimingud selleks ettenähtud aja jooksul. Tõelised menetlustähtajad jagunevad omakorda seaduses sätestatud ja kohtu poolt määratud tähtaegadeks. Ebatõelised menetlustähtajad on sellised tähtajad, mille jooksul kohus teatud ametitoimingu peab sooritama.⁵⁵

Eesti tsiviilmenetlusõiguses saab menetlustähtaegu liigitada sarnaselt Saksa õigusega, kus ebatõeliseid menetlustähtaegu esineb muuhulgas näiteks kohtute seaduses (KS)⁵⁶ tõelised menetlustähtajad asuvad aga TsMS-s kui ka mitmetes eriseadustes.⁵⁷ Ka mõistlik menetlusaeg on ebatõeline tähtaeg.

Menetlustähtaeg võib olla kindlaks määratud seadusega või on see jäetud kohtu otsustada. Menetlustähtaeg määratakse kindlaks kas kuupäevaga, ajavahemikuga või kindlasti toimuva sündmusega. Kohtu poolt menetlustoimingule tähtaja määramisel tuleb kohtul lähtuda eelkõige mõistliku tähtaja põhimõttest. Nii võib kohus anda TsMS § 643 lõike 2 kohaselt

⁵⁴ A. Pärismägi. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja –tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. *Juridica*, 2009, nr 7, lk 440.

⁵⁵ K. Tuulmägi. Aegumistähtajad ja teised seaduses sätestatud tähtajad ning nende eristamise probleeme praktikas. *Juridica*, 2009, nr 5, lk 269. Viide 17: A. Baumbach et al. *Zivilprozessordnung*. 55. Aufl. München: C. H. Beck 1997, lk 729.

⁵⁶ RT I 2002, 64, 390; RT 29.12.2012, 8.

⁵⁷ K. Tuulmägi. Aegumistähtajad ja teised seaduses sätestatud tähtajad ning nende eristamise probleeme praktikas. *Juridica*, 2009, nr 5, lk 269.

apellandile apellatsioonkaebuse läbivaatamist takistava puuduse kõrvaldamiseks mõistliku tähtaja. Näiteks, kui apellant on esitanud apellatsioonkaebuse käsitsi kirjutatult ning kaebuses esitatud nõuded on segased, saab kohus määrata kaebuse esitajale tähtaja seaduses sätestatud apellatsioonkaebuse vormi ja sisu nõuete rikkumise kõrvaldamiseks. Kohtu poolt määratud tähtaeg ei tohi olla liiga pikk ega liiga lühike – tähtaeg peab olema selline, mis tagaks asja õige lahendamise ja menetluse toimumise mõistliku aja jooksul. Ebamõistlikult pikk menetlustähtaeg seab ohtu tsiviilasja menetlemise mõistliku aja jooksul, samas liiga lühike tähtaeg ei võimalda menetlusosalistel toimingut piisava põhjalikkusega sooritada. Tähtaeg peab olema mõistlik, mis tähendab, et selle tähtaja jooksul on võimalik toiming teostada, kuid samas on võimaldatud ka asja kiire läbivaatamine.⁵⁸

Osaliselt on kohtu poolt tähtaegade määramine seadusega ka piiratud. Seadus võib anda ette piirid, millega kohtul tuleb arvestada. Nii näiteks peab kohus määrama vastustajale apellatsioonkaebusele vastamise tähtaja, millise aja jooksul peab ta kohtule vastama, kuid see tähtaeg peab olema vähemalt 14 päeva apellatsioonkaebuse kättetoimetamisest alates (TsMS § 642 lõige 5).

Seadused sätestavad lisaks ka menetlustähtaegu, mis on seadusega kindlaks määratud. Nii sätestab TsMS apellatsioonkaebuse esitamise tähtajaks 30 päeva (TsMS § 632 lõige 1) ning määruskaebuse esitamise tähtajaks 15 päeva (TsMS § 661 lõige 2). Kui seadus on menetlustähtaja kindlaks määranud, puudub kohtul õigus seda muuta. Kohus saab seaduses sätestatud tähtaja üksnes menetlusosalise vastava avalduse alusel ennistada, kui menetlusosaline ei saanud tähtaega järgida mõjuval põhjusel ja tähtja möödalaskmine ei võimalda enam menetlustoimingut teha või põhjustab talle muu negatiivse tagajärje (TsMS § 67 lõige 1). Seega peab kohus avalduse lahendamisel hindama, kas avalduse esitaja on põhistanud (TsMS § 235) mõjuva põhjuse olemasolu, mis ei võimaldanud tal tähtaega järgida. Hinnangu andmine tähendab kohtu diskretsiooniotsuse tegemist selles küsimuses, kuivõrd TsMS ei näe ette mõjuvate põhjuste (ammendavat) loetelu.⁵⁹ Seevastu kohtu enda poolt määratud tähtaega selle möödalaskmisel kohus ennistada ei saa. Küll aga võib kohus neid mõjuval põhjusel pikendada enne tähtaja saabumist vastavalt TsMS § 64 lõikele 1. Samas võimaldab seadus poolte kokkuleppel seaduses sätestatud, kui ka kohtu määratud menetlustähtaegu lühendada (TsMS § 64 lõige 2). Tähtaja pikendamine poolte kokkuleppel

⁵⁸ K. Härmand. Tsiviilmenetlus. Siseakadeemia, 2003, lk 20.

⁵⁹ RKTKo, 01.10.2008, 3-2-1-63-08 (AKTSIASSELTS LUPREE hagi Gerli Grossbergi vastu).

on lubatav üksnes apellatsioonkaebuse esitamisel, kus saab kaebuse esitamise pikendamist taotleda kuni viie kuuni otsuse avalikult teatavaks tegemisest (TsMS § 632 lg 4).

Üheks menetluse ajalistes piirides hoidmise võimaluseks on võimalik seada menetluse läbiviimiseks tähtajad, mille jooksul tuleb asi lahendada. Kuigi TsMS selliseid tähtaegu ei sisalda, sätestab näiteks pankrotiseaduse⁶⁰ (PankS) § 27 lõige 1 kohtule kohustuse läbi vaadata võlgniku pankrotiavaldus 10 päeva jooksul, kaalukatel põhjustel 20 päeva jooksul pankrotimenetluse algatamisest arvates ning lõike 2 järgi võlausaldaja pankrotiavalduse 30 päeva jooksul, kaalukatel põhjustel aga kahe kuu jooksul pankrotimenetluse algatamisest arvates. Autori arvates tuleks selliseid kohtuasja lahendamise ajalisi ülemmäärasid sätestada üksnes erandlikel juhtudel. Antud juhul on pankrotimenetluses tähtajaliste piirangute seadmine põhjendatud seda liiki asjade menetluse tõhususe läbiviimise vajadusega, kuna viivitus võib suurendada kulusid ning raskendada sissenõudmise võimalusi, seades sellega ohtu terve pankrotimenetluse efektiivse läbiviimise. Samas nähtub praktikast, et maakohtud ei suuda töökoormuse tõttu tähtaegu järgida.

Seega on menetlustoimingute tähtaegade kaudu seadusandjal võimalik menetluse kestust mõjutada. Käesoleval ajal kehtivas tsiviilkohtumenetluse seadustikus on valdavalt menetlustoimingute tegemiseks ettenähtud aeg sisustatud „mõistliku aja“ kaudu. Vaid üksikutel juhtudel näeb seadus ette konkreetsed tähtajad. Seda just kohtule ettenähtud menetlustoimingute tegemiseks.⁶¹ Kohtumenetluse läbiviimise mõistliku aja kontekstis on diskuteeritud, milline peaks siis menetlusreeglistik olema, kas detailsem või abstraktsem. Riigikohtunik Villu Kõve on siinjuures avaldanud arvamust: „Ilmselt on omamoodi õigus mõlema seisukoha esindajatel: on reegleid, mille üha detailsem lahtikirjutamine seaduses toob esile üha uusi detailprobleeme ja sellega menetluse venimist ning üha uut vajadust seaduse muutmiseks (nii on see olnud näiteks pankrotiseaduse puhul), kuid on ka reegleid, mille täpsem lahtikirjutamine lahendab praktikas tekkinud vaidlused ega tekita uusi. Menetlusseaduses tuleks eristada norme, mis on suunatud otseselt kohtunikule menetluse juhtimise korraldamiseks – need peaksid olema piisavalt üldised, et kohtunik saaks vastavalt asjaoludele ja menetlusosalistele menetluse iga kord võimalikult mõistlikult korraldada, kõikvõimalikud tähtajad ja formaalsed-bürookraatlikud reeglid takistavad menetlust. Teisalt on aga menetluses hulgaliselt ka norme, mille esmaseks adressaadiks on menetlusosalised ja kohtuametnikud. Sellised on näiteks tähtaegade arvutamise, kättetoimetamise, avalduse

⁶⁰ RT I 2003, 17, 95; RT I 21.12.2012, 14.

⁶¹ Viide 3, lk 22.

vormi- ja edastamisnõuete ja muud sellised reeglid. Selliste normide väga üldine formuleerimine seaduses tähendaks paratamatult vastavate detailnormide loomist kõige hiljem Riigikohtu praktikas, mis menetlusseaduse ühetaolisele ja ettenähtavale rakendamisele kaasa ei aitaks.⁶²

Uurimuse autor toetab üldiselt abstraktsete normide ülekaalu, kus kohtunikul on vabadus oma äranägemisel menetlust juhtida vastavalt vaidluse asjaoludele, menetluses esilekerkivatele probleemidele, samuti võttes arvesse oma töökoormust. On ju kohtuniku menetluses hulk erinevates menetlusstaadiumides asju. Aktiivne ja õiglane kohtunik vajab otsustamiseks aega ning seda tuleks usaldada. On ju kohtuniku kohustus tagada, et asi saaks õigeaegselt lahendatud. Kindlaksmääratud tähtaegade sätestamine tähendaks avalikkusele lubaduste andmist, mille mittetäitmisega kaasneksid usaldamatus ja pahameel.

Autor peab põhjendatuks reguleerida selliseid menetlustoiminguid, mis on mõeldud menetlusosalistele. Täpsustatud regulatsioon, sealhulgas ka tähtaegade seadmine, aitaks menetlusosalisel ette näha oma kohustuslikku tegevust, kuidas ja millal peab kindlale eesmärgile suunatud toimingut tegema. Samuti annab täpne regulatsioon menetlusosalisele kindlustunde. Seadus peab suunama menetlusosalist teataval viisil käituma, ühtlasi ära hoidma menetlusosalise pahatahtliku käitumise eesmärgiga menetlust venitada. Seadus kohustab menetlusosalist kasutama oma menetlusõigusi heauskselt (TsMS § 200 lõige 1) ja menetlusosalisel ning tema esindajal ei ole lubatud oma õigusi kuritarvitada, menetlust venitada ega kohut eksitusse viia (TsMS § 200 lõige 2). Tegemist on küll menetlusosalise kohustusega, kuid kohustuse rikkumise korral jäävad võimalikud sanktsioonid piiratuks. Kohus saaks viidatud sätet kasutada üksnes diskretsiooniotsuse tegemisel, viidates siis menetlusosalise käitumisele. Seadus näeb ette menetlusosalise või tema esindaja trahvimise võimaluse, kui kohtule ei ole saadetud kinnitust menetlusdokumendi kättetoimetamise kohta.⁶³ Autori arvates on paraku tegemist ebaefektiivse sättega, mida praktikas on raske realiseerida. Nimelt puudub kohtul võimlus tuvastada, millal menetlusosaline dokumendi kätte sai ehk millal tekkis tal kohustus kinnitus kohtule saata. Juhul, kui ka kohus tuvastab dokumendi kättesaamise, puudub kohtul vajadus menetlusosalist trahvida, sest kohus saab menetlusdokumendi lugeda kättetoimetatuks vastavalt TsMS § 307 lõikele 3.

⁶² V. Kõve (viide 35), lk 663-664.

⁶³ TsMS § 314 lg 6 järgi kui menetlusdokument toimetatakse kätte lihtkirjana, faksi teel või elektrooniliselt, peab saaja käesoleva paragrahvi lõikes 5 nimetatud kinnituse saatma kohtule viivitamata. Seda kohustust rikkunud menetlusosalist või tema esindajat võib kohus trahvida.

1.5 Kohtumenetluse kiirendamisega seotud ohud

Kvaliteetsest õigusemõistmisest kui sellisest, ei saa ei saa me rääkida ilma kvaliteetse otsuseta. Seega on kvaliteetne kohtuotsus õigusemõistmise kvaliteedi lahutamatu osa, üks peamisi komponente. Kohtusse pööratakse eelkõige oma õiguste kaitseks. Kuivõrd kohtotsus on kohtumenetluse lõpp-produktiks, siis tuleb pidada ka kohtuotsust inimõiguste tagatiseks, mis vaieldamatult kuulub õigusriigi põhimõtete juurde. Kohtuotsus on see, mille pinnal antakse hinnang kogu toimivale kohtusüsteemile.

Kvaliteetne kohtuotsus saab sündida üksnes kvaliteetse menetluse tulemusena, mille hindamine on aga keeruline. Riigikohtu kohtuniku Villu Kõve on ajakirjas *Juridica* märkinud: „Objektiivse kriteeriumina saab kohtute töö kvaliteeti hinnata ilmselt tõepoolest üksnes sel alusel, kui palju nende lahenditest edasi kaevatakse ja kui palju edasikaebamise käigus tühistatakse. Samas võib see anda ka moonutatud pildi, sest edasikaebus võib paljudel juhtudel jääda esitamata rahapuuduse või teadmatus (maakohtu vigade mittemõistmise) tõttu, samuti võib eriti menetluse venimise korral olla vaidlusalune küsimus juba aktuaalsuse kaotanud./.../ Menetlusosalistele endile näitab menetluse kvaliteeti eelkõige ilmselt see, kui tõsiselt kohus ise menetlust võtab. See ei käi aga üksnes põhiliste küsimuste kohta. Näiteks kui lahend kubiseb arvutus- ja (muuhulgas seaduse) viitevigadest, poolte nimed ja nõuded on tähistatud valesi või muu selline, näitab ka see menetlusosalisele, et kohus on tema asja lahendanud ülejala, see tähendab ebakvaliteetselt.⁶⁴

Mida siiski pidada kvaliteetseks kohtuotsuseks. Määratlusi on mitmeid, Kohtunike Rutt Teeveeru ja Meelis Eriku hinnangul peaks kvaliteetne kohtuotsus vastama vähemalt järgmistele kriteeriumidele: kohtuotsuse keel on selge ja kõigile arusaadav, kirjeldav-motiveeriv osa ei sisalda kahemõttelisusi ega vastuolusid, vaid toob ära poolte väited, võimaldades õiguslike küsimuste ja kohtuasja enda lahkamise kõrval jälgida ka kohtuniku arutluskäiku ning saada aru kohtuotsuse langetamise põhjendustest.⁶⁵ Kohtuotsuse korralikust põhjustusest kui kvaliteetse otsuse imperatiivsest vajadusest märgib CCEJ arvamuses nr 11 (2008): „Kohtuotsuse põhjendav osa mitte ainult ei tee otsust pooltele arusaadavaks ja aktsepteeritavaks, põhjendav osa on eeskätt kaitsemeede meelevaldsuse

⁶⁴ V. Kõve (viide 35), lk 661.

⁶⁵ P. Maffei. Kohtuotsuse kvaliteet ja selle hindamine, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/793/CCJE_ettekanne_Paul%20Maffei.pdf (30.04.2013).

vastu. Esiteks kohustab see kohtunikku vastama poolte avaldustele ja täpsustama küsimusi, mis resolutsiooni õigustavad ja otsuse õiguspäraseks teevad; teiseks aitab põhistus ühiskonnal kohtusüsteemi toimimisest aru saada. Põhjus peab olema sisult järjepidev, selge, ühemõtteline ja vastuoludeta. Lugeja peab saama jälgida arutluskäiku, mis kohtuniku konkreetse otsuseni viis.⁶⁶

Kohtuotsuse kvaliteet on keeruline kooslus, mis koosneb paljudest teguritest. Kõrvale ei saa jätta ka EIÕK artiklist 6 tulenevaid nõudeid kohtuotsuse kvaliteedile. Lisaks eelnevale on kvaliteetne otsus selline, mille on mõistliku aja jooksul teinud sõltumatu ja erapooletu kohus. Samas on Saksamaa Halduskohtu kohtunik Otto Mallmann avaldanud arvamust, et kui Euroopa Inimõiguste Kohus leiab, et õigusemõistmise kvaliteeti kahjustavaks teguriks on sageli liiga pikk menetlusaeg, siis liigselt kiirustades tehtud otsus ei pruugi enam olla õiglane ja piisavalt õiguskindlust tagav. Seega tuleb kaaluda neid kahte eesmärki ja leida konkreetse asja lahendamiseks sobiv viis.⁶⁷ Liigne kiirustamine ja kohtute ülekoormus põhjustab lahendite peale edasikaebamist. Ka Märt Rask Riigikohtu esimehena on oma aruandes Riigikogule nentunud, et kui asi läheb pärast Riigikohtu otsuse tühistamist niiöelda teisele ringile, välistab see praktiliselt asja lahendamist mõistliku menetlusaja jooksul⁶⁸ ning sellisel juhul ei ole tegemist enam kvaliteetse õigusemõistmisega.

Autor jagab täielikult kohtuniku Meelis Eriku seisukohta, et see, milliseks kujuneb iga riigi õigusemõistmise kvaliteet, sõltub eelkõige sellest, mida peetakse kohtumenetluse eesmärgiks ja väärtusteks üldiselt. See aga on seotud ühiskonna arengu erisustega.⁶⁹ Õigusemõistmise kvaliteeti ei saa samastada produktiivsusega. Villu Kõve arvates on juba ajapikku paljudes inimestes kujunenud arusaam, et asjade lahendamisel peale kiiruse muid hindamiskriteeriumeid ei olegi või on need oluliselt vähem tähtsad, mistõttu on arusaam kohtus õiguse ja õigluse otsimisest vähemalt kohati asendumas arusaamaga õigusemõistmisest kui võlausaldajatele (kliientidele) täitedokumentide tootmise tähtajalisest

⁶⁶ CCJE arvamus nr 11 (2008) kohtuotsuse kvaliteedist. Strasbourg 18.12.2008, p 35, 36. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/802/CCJE%20%282008%29%20arvamus%20nr%2011.pdf> (02.05.2013).

⁶⁷ O. Mallmann. Kohtuotsuse kvaliteet ja selle hindamine. Tartu 18.06.2008, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/769/CCJE08_kokkuvote.pdf (30.04.2013).

⁶⁸ M. Rask. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2011. aasta kevadistungjärgul. Arvutivõrgu kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1114/1_Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%20riigikogule_09.pdf (30.04.2013).

⁶⁹ M. Eerik. Kohtuotsuse kvaliteet ja selle hindamine. Tartu 18.06.2008, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/769/CCJE08_kokkuvote.pdf (30.04.2013).

tsüklist.⁷⁰ Kuna sotsiaalse kooskõla ja õiguskindluse kaitsmine on tähtis, tuleb ajafaktorit kindlasti silmas pidada, kuid see ei saa olla ainus tegur, millega arvestatakse. Õigusemõistmise aluspõhimõtted on võrdväärsed, mistõttu ühte teisele eelistada ei ole õige ega menetluse kiirusele õiglast lahendamist ohvriks tuua. Kvaliteedikeskne lähenemine peab arvestama sellega, kui suur on kohtusüsteemi suutlikkus täita talle pandud nõudmisi kooskõlas süsteemi üldiste eesmärkidega, milledest ainult üks on menetluse kiirus.⁷¹

Eeltoodust tulenevalt leiab autor, et otsus tuleb teha küll mõistliku aja jooksul, ei ole menetluse kiirus kaugeltki ainus tegur, mida silmas pidada, sest kohtuotsus peab tagama õiguse asja õiglasele arutamisele, ühiskondliku kooskõla ja õiguskindluse. Igal menetlusosalisel on õigus olla ära kuulatud, õigus, et tema asjaga tegeleks kohtunik võimaliku ja vajaliku põhjalikkusega ning lõpuks saada kvaliteetne lahend. Ainult see saab olla kokkuvõtte nii riigi kui menetlusosalise jaoks.

⁷⁰V. Kõve (viide 36), lk 660.

⁷¹ Viide 4, lk 30.

2. Menetlusaeg Eesti Vabariigis apellatsioonimenetluses tsiviilasjade läbivaatamisel

2.1. Edasikaebeõiguse eesmärk

Kohtumenetluse üks üldine eesmärk on tagada õiguse jaluleseadmine. Õigus ausale õigusemõistmisele on rahvusvaheliselt tunnustatud garantii ja standard. See aga eeldab, et menetluses tehtud kohtu otsus on nii vormiliselt kui ka sisuliselt õiguspärane. Juhul, kui üks nendest eeldustest ei ole täidetud, pole kohtumenetlus oma eesmärki täitnud. Ebaõiged otsused ei riku üksnes poolte õigussfääri, vaid ohustavad ka õiguskorra efektiivsust tervikuna. Seega nii avalik kaitsehuvi kui ka poolte soov saada õiglane lahend nõuavad kohtulahendite kontrollimise võimalust.⁷²

EIOK ei näe ette kaebeõigust kõrgemasse kohtusse. Artiklis 6 on sõnaselgelt väljendatud õigused, mis peaksid kindlustama õiglase kohtuliku arutamise. Neid nimetatakse minimaalseteks õigusteks, mis tuleb tagada kõigis konstitutsiooniga ühinenud riikides. Nimetades neid õigusi minimaalseteks rõhutavad konventsiooni tõlgendajad, et riigid võivad ette näha lisatagatise, mis kindlustaksid tõeliselt õiglase kohtuliku arutamise. Sõnaselgelt väljendamata õigusi võib piirata ja iga juht ei too kaasa veel artikli 6 rikkumist.⁷³ Nii on EIK tõdenud kaasuses *Delcourt vs Belgium*,⁷⁴ et üheski konventsiooni artiklist ei tulene liikmesriikidele kohustust kaubeinstantside loomiseks. Seega on jäetud iga riigi enda otsustada kohtusüsteemi korraldamine õiglase kohtumenetluse läbiviimiseks, et isikute õigused saaksid maksimaalselt kaitstud.

Samas näeb demokraatliku õigusriigi põhimõtte ette kontrolli kõrgema astme kohtute poolt madalama astme lahendite üle. Seega selle põhimõtte kohaselt peab kohtusüsteem olema astmeline. Kuivõrd õigusriigi põhimõttest tulenevalt just kohtu ja ainult kohtu funktsiooniks on õigusvaidluste siduvalt lõplik lahendamine, siis peab ka eeskätt kohtusüsteem ise tagama kohtulahendi õigsuse kontrolli.⁷⁵ Nii on vigase kohtuotsuse jõustumise takistamiseks poolel

⁷² H.W. Fasching. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozesses. II überarbeitete, ergänzte Aufl. Wien 1990, S. 841.

⁷³ U. Löhmus (viide 24), lk 147-149.

⁷⁴ EIKo 17.01.1970, 2689/65, *Delcourt vs Belgium*.

⁷⁵ E. Kergandberg (viide 8), § 24 kamm. 23.

õigus veel jõustumata kohtuotsus edasi kaevata kõrgema astme kohtule. Tegemist on isiku põhiõigusega, millise tagab ka Eesti Vabariigis PS § 24 lõige 5.

Kohtuinstantside ja kohtumenetluste vajalikkus on tingitud eeskätt selleks, et kohtunik nii nagu iga teinegi inimene võib eksida. Kohtunik võib ekslikult kohaldada väärtalt materiaalõigusnorme ja rikkuda menetlusõigusnorme, sealhulgas ebaõigesti tuvastada või hinnata tõendeid. Seetõttu võib kohtuotsuse edasi kaevata põhjusel, et alama astme kohtu otsus on tehtud kas õigusnormi, olgu siis materiaalõiguse- või menetlusõigusnormi rikkudes, või on alama astme kohus väärtalt tuvastanud või andnud hinnangu tõenditele, mistõttu on jõutud väärtale järeldusele.

Vigu täielikult vältida ei ole võimalik, sest absoluutset õigust või õiglust ei ole olemas, kuid menetlusosalisel peab olema võimalus otsustada, kas ta nõustub lahendiga või mitte. Edasikaebe võimaluse olemasolu ei pruugi veel tagada vigaste lahendite tühistamist, sest edasikaebus võib paljudel juhtudel jääda esitamata rahapuuduse või teadmatus/vigade mittemõistmise tõttu, samuti võib menetluse venimise korral olla vaidlusalune küsimus menetlusosalise jaoks kaotanud tähenduse.

Kohtuliku arutamise piirid on kõige üldisemates joontes määratud dispositiivuse põhimõttega, mis tähendab, et kohus ei algata ega aruta asja asjaosalise taotluseta. Menetlusosalisel on endal õigus otsustada, kas ta taotleb otsuse muutmist, millises osas ning millised tõendid ta valib oma väidete tõendamiseks. Kohus peab lähtuma menetlusosalise nõudest, mis tähendab, et kohus ei saa rahuldada nõudeid suuremas ulatuses, kui seda isiku poolt on nõutud. TsMS § 3 lõike 1 järgi saab igaüks pöörduda oma eeldatava ja seadusega kaitstud õiguse ja huvide kaitseks, teise isiku kaitseks ainult seadusega ettenähtud juhtudel.⁷⁶ Seega ei saa kaevata teise poole või kolmanda isiku õiguste rikkumise peale, mis oleks dispositiivsuse põhimõtte rikkumine.⁷⁷ Eeltoodust tulenevalt õiguse kohtulahendi peale edasi kaevata, kui see rikub tema õigusi, on ainult menetlusosalisel endal.

⁷⁶ TsMS § 3 lg 2 kohaselt seaduses ettenähtud juhul menetleb kohus tsiviilasja ka siis, kui isik pöördub kohtusse teise isiku või avalikkuse eeldatava seadusega kaitstud õiguse või huvi kaitseks. näiteks hagita menetluses sisaldub osaliselt ka avalik huvi ning kohtule võib avalduse esitada ka teise isiku kaitseks. Kohaliku omavalitsuse avaldus lapse elukoha määramiseks.

⁷⁷ J. Odar. Tsiviilasja kohtuliku arutamise piirid esimese, teise ja kolmanda astme kohtus. *Juridica* 1995, III, lk 93-95.

Selleks, et madalama astme kohtu otsust oleks kõrgema astme kohtul võimalik kontrollida, tuleb kohtuotsust põhjalikult motiveerida. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee 7. veebruari 1995. a. soovitus liikmesriikidele nr R (95) 5 “Tsiviil- ja kommertsasjades apellatsioonisüsteemide ja -protseduuride sisseviimiseks ja täiustamiseks”, on nenditud, et kuivõrd apellatsioonide arvu suurenemine ja apellatsioonimenetluste pikenemine toob endaga kaasa probleeme, muutes kohtumenetluse ebaefektiivseks, tuleks piirata kaebeinstantsi kohtute koormust. Ministrite Komitee arvates aitaks apellatsiooni piirata esimese astme kohtu otsuste põhjalik motiveerimine hästi mõistetava keelekasutuse ja loogilise ülesehitusega. Põhjalik motivatsioon aitab kohtunikul endal jälgida paremini oma mõtteid, vähendades sellisel moel vigade teket, mis vähendab ka apellatsioonkaebuste arvu. Samuti vähendab korraliku põhistusega otsus paremat aktsepteeritavust menetlusosaliste poolt, kellel puudub siis ka soov otsus igaks juhuks edasi kaevata.

Saksa tsiviilprotsessiõiguses ollakse arvamisel, et kaebeõiguse tagamine omab veel lisaks ka kahesuunalist mõju – lisaks sellele, et otsuse õigsust kontrollib kõrgem kohus, sunnib teadmine, et otsus võidakse tühistada, lahendit tegevat kohtunikku oma seisukohti hoolikalt läbi mõtlema, kontrollima ja põhistama.⁷⁸ Saksa advokaat K.Lindemann nendib, et otsused, mida saab kasseerida Saksa ülemkohtus, on parema kvaliteediga kui otsused, mille peale kassatsioonkaebust esitada ei saa.⁷⁹

Oluliseks eesmärgiks kaebeõiguse tagamisel on kohtupraktika kujundamine. Ehkki ringkonnakohtu lahendid ei ole oma õiguslikult tähenduselt võrdsed Riigikohtu lahenditega, on kohtunik Ülle Raag leidnud, et ringkonnakohtu lahendid tähendavad esimese astme kohtuniku jaoks vahetut hinnangut oma tööle ja juhust, mille alusel kujundada konkreetse menetluse käiku või mida eeskujuks võttes korrigeerida teise sarnase menetluse kulgu.⁸⁰ Riigikohtu kohtunik Ants Kull on leidnud, et just kõrgema astme kohus peab oma tegevusega aitama kaasa õiguskindluse tagamisele ja olema kohtupraktika suunaja ja kujundaja.⁸¹ Kuigi kohtupraktika ühtsuse tagamise ja õiguse arendamise eesmärk on siiski eelkõige kõrgeima astme kohtul, ei saa siin apellatsioonikohtu osa alahinnata. Kõrgema astme kohtute üldisem

⁷⁸ W. Zeiss. Zivilprozessrecht. 9. Aufl. Tübingen 1997.

⁷⁹ K. Lindemann. Rechtsmittel praxis aus der Sicht von Anwälten. – Rechtsmittel in Zivilprozess: unter besonderer Berücksichtigung. Köln 1985.

⁸⁰ Ü. Raag. Kohtute aastaraamat 2011. Sõbralik dialoog ringkonnakohtu lahenditega tsiviilasjades, lk 55. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56715/Kohtute_aastaraamat2011_20apr.pdf (03.05.2013).

⁸¹ A. Kull. Riigikohtu kolleegiumite ettekanded seaduste ühetaolisest kohaldamisest ühetaolisest kohaldamisest, lk 4. http://www.riigikohus.ee/vfs/1424/Lisa_nr_9_A_Kull.pdf (02.05.2013).

eesmärk on aidata kaasa õigusemõistmine ühetaolisemaks ja kvaliteetsemaks muutumisele ning õigusliku mõtte arendamisele.

Eesti taasiseseisvumise järgselt taastati uue kohtute seadusega kolmeastmeline kohtusüsteem, kuhu kuuluvad maakohtud ning halduskohtud esimese astme kohtutena, ringkonnakohtud teise astme kohtutena ja Riigikohus riigi kõrgeima kohtuna. Viimane on ka põhiseaduslikkuse järelevalve kohus. Kohtusüsteemi selline ülesehitus on Euroopa õigusruumis üsna haruldane, sest paljudes riikides algavad keerulisemad kohtuasjad teise astme kohtutest ning mõningatel juhtudel on riigi kõrgeim kohus esimene ja viimane kohtuaste, mis asja lahendab.⁸² Neis riikides, kus kohtuasja võivad esimese astmena arutada eri taseme kohtud, lähtutakse menetlusökonoomika kaalutlustest ja arusaamast, et kõrgema astme kohtunikud on kogenumad.

Kuivõrd käesoleval ajal saavad Eestis kõik tsiviilasjad alguse maakohtust, kui esimese astme kohtust, siis on menetlusosalisel üldjuhul võimalus kaevata kõrgemale kohtuastmele kahel korral. Kohtulahendi edasikaebamise korral kõrgema astme kohtule pikeneb ka menetlusaeg, mis võib otseselt pikendada asja läbivaatamist mõistliku aja jooksul. Seega on oluline tähtsus sellel, kui kiiresti suudetakse läbi viia menetlus erinevates kohtu astmetes.

Siinjuures tuleb silmas pidada, et apellatsioonikohus menetleb nii apellatsioonkaebusi kui ka määruskaebusi, mille läbivaatamisel on oma spetsiifika, mida autor käsitleb järgnevatel alajaotustel.

2.2 Apellatsioonimenetlus esimese astme kohtu otsuste läbivaatamisel

Kolmeastmelises kohtusüsteemis on ringkonnakohus teise astme kohus, kes vaatab apellatsiooni korras läbi esimese astme kohtu lahendeid. Eesti apellatsioonimenetluse regulatsioon lähtub piiratud apellatsioonimudelist. See tähendab, et ringkonnakohus kontrollib esimese astme kohtu otsuse seaduslikkust ja põhjendatust üksnes osas, mille peale menetlusosaline on edasi kaevanud ja nende vastuväidete põhjal, mida kaebusele esitab vastustaja, arvestades sealjuures maakohtu poolt õigesti tuvastatud asjaolusid. Piiratud

⁸² U. Lõhmus (viide 8), § 149, komm. 3.

apellatsioonimudeli korral menetlus esimese astme kohtus pole protsessi üheks faasiks, vaid on iseseisev menetlus.⁸³ Kaebuste lahendamisel tuleb ringkonnakohtul järgida tsiviilkohtumenetlusele esitatud ülesannet – lahendada asi mõistliku aja jooksul ning võimalikult väikeste kuludega.

Kehtiva TsMS § 632 lõike 1 järgi võib esitada apellatsioonkaebuse 30 päeva jooksul, alates otsuse apellandile kättetoimetamisest, kuid mitte hiljem kui viie kuu möödumisel esimese astme kohtu otsuse avalikult teatavaks tegemisest. Kättetoimetamise regulatsioon on vajalik eelkõige seetõttu, et igal isikul on õigus viibida oma kohtuasja arutamise juures (PS § 24 lõige 2), samuti on igal isikul õigus õiglasele kohtupidamisele (PS § 146). Nimetatud õigused on tagatud kui isik on tegelikult ja realselt teadlik, et tema suhtes on käimas kohtumenetlus ja tehakse konkreetseid toiminguid, mis teda mõjutavad.

TsMS § 452 sätestab kohtuotsuse avalikult teatavastegemise korra. Nimetatud paragrahvi lõike 3 kohaselt, kui otsust ei tehta asja arutamise kohtuistungil, teatab kohus asja arutamist lõpetaval kohtuistungil, millal ja kuidas kohtuotsus teatavaks tehakse. Kui asi lahendatakse kohtuistungit pidamata või kui menetlusosaline ei osalenud kohtuistungil, teatab kohus menetlusosalisele otsuse avalikult teatavastegemise aja. Kohus teatab menetlusosalisele ka otsuse avalikult teatavastegemise aja muutmisest. Seega paneb seadus sõnaselgelt kohtule kohustuse teavitada menetlusosalist kohtuotsuse tegemisest. Menetlusseadustik kohustab menetlusosalist kasutama oma menetlusõigusi heauskselt. Heauskne menetlusosaline, kui ta on teadlik tema suhtes toimuvast kohtumenetlusest, viibib istungil kas isiklikult või oma esindaja kaudu ning peaks huvi tundma ka tema suhtes tehtavast kohtuotsusest. Samuti on menetlusosalise põhiõigused kaebeõiguse teostamisel kindlustatud seaduses sätestatud menetlustähtaja ennistamise kaudu (TsMS § 67 lõige 1). Eeltoodust tulenevalt leiab uurimuse autor, et apellatsioonkaebuse esitamise tähtaja kulgemine võiks alata kohtuotsuse avalikult teatavaks tegemisest, milline regulatsioon kehtis ka kuni 01.01.2006.⁸⁴ Üheks peamiseks menetluse venimise põhjuseks peetakse just menetlusedokumentide kättetoimetamist.⁸⁵ Eesti Vabariigis on probleemiks, et puudub nõue registreerida oma elukoht, mis autori arvates oleks siiski vajalik. Kuivõrd apellatsioonitähataeg hakkab kulgema apellandile esimese astme kohtu otsuse kättetoimetamisest, siis leidub hulgaliselt suurtes majandusraskustes ja ka lihtsalt pahatahtlikke menetlusosalisi, kelle sooviks ongi olla kättesaamatu ning lükata edasi

⁸³ U. Lõhmus (viide 8), § 149, komm. 9.

⁸⁴ RT I, 1998, 43, 666; RT I 2004, 56, 403.

⁸⁵ V. Kõve (viide 36), lk 665.

kohtuotsuse jõustumine. Menetlusõiguste kuritarvitamise ja hooletu suhtumisega menetlusdokumentide vastuvõtmisel pikeneb apellatsioonitähhtaeg ning apellatsioonkaebuse esitamise korral venib lõpuks kogu menetluse kestus.

Kui võrrelda teiste riikide edasikaebe korda esimese astme kohtu otsusele, siis nii Saksamaal⁸⁶ kui ka Soomes⁸⁷ võib esitada apellatsioonkaebuse 30 päeva jooksul kohtuotsuse avalikult teatavaks tegemisest. Samuti hakkab apellatsioonkaebuse esitamise tähtaeg kulgema otsuse kuulutamisest nii Lätis⁸⁸ kui Leedus⁸⁹.

Seadus sätestab apellatsioonkaebusele väga täpsed ja üksikasjalikud nõuded. Kaebuse esitajal tuleb juba kaebuses märkida, millises ulatuses ta maakohtu otsuse vaidlustab, millist õigusnormi on kohus otsuse tegemisel rikkunud või millist asjaolu või tõendit ebapiisavalt tuvastanud. Õigusteadmisteta inimese arusaam kaebeulatuses ja selle tagajärgedest ning õigusnormidest võib viia selleni, et tema õigused juriidilise kõrvalabita võivad jääda kaitseta. Seetõttu tuleb ringkonnakohtul täpsustada apellandi nõudeid, kohustades teda kõrvaldama kaebuses esinevaid puudusi, mis takistab menetluse efektiivset läbiviimist.

Piiratud apellatsioonimudelid tulenevalt vaatavad ringkonnakohus asja läbi ainult ulatuses, mille peale on kaevatud. Asja läbi vaadates lähtub ringkonnakohus eeldusest, et maakohus on tuvastanud faktilised asjaolud õiguspäraselt, mistõttu ei uuri ega hinda esimese astme kohtus esitatud tõendeid uuesti, välja arvatud juhul, kui menetlusosaline on need vaidlustanud või kui maakohus on rikkunud oluliselt menetlusõiguse norme.

Maakohtupoolne menetlusnormi oluline rikkumine annab ringkonnakohtule ka ilma menetlusosalise taotluseta õiguse saata tsiviilasi uueks läbivaatamiseks maakohtule tagasi või annab alternatiivi ringkonnakohtule lisa aluse ise faktilisi asjaolusid tuvastada. TsMS § 656 lõige 1 sätestab loetelu menetlusõiguse normide rikkumisest, mille esinemisel tuleb ringkonnakohtul maakohtu otsus vältimatult tühistada. Nimetatud loetelust saab tuletada menetlusõiguse olulised põhimõtted ja nende rikkumise võib kaasa tuua erinevate

⁸⁶ Zivlprozeessordnung. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf> (30.04.2013).

⁸⁷ Oikeudenkäymiskaari. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Oikeudenk%C3%A4ymiskaari> (23.03.2013).

⁸⁸ Civilprocesa likums. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.likumi.lv/doc.php?id=50500&version_date=01.01.2012 (30.04.2013).

⁸⁹ Civilinio proceso kodekso. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=162435&Condition2=> (30.04.2013).

menetlusõiguse normide rikkumine.⁹⁰ Viidatud säte ei anna normide loetelu, vaid faktilise olukorra kirjelduste loetelu. Kui kirjeldustele vastav olukord on tuvastatud, näiteks arutas asja ebaseaduslik kohtukoosseis, siis tuleb esimese astme kohtu otsus tühistada ja saata asi uueks arutamiseks.⁹¹ Seadus võimaldab veel teisigi menetlusõiguse rikkumisi pidada olulisteks, kuid neid seaduses ei loetleta. Lähtuda tuleks siinjuures menetlusõiguse normi eesmärgist, arvestades õiguslikke tagajärgi, see tähendab rikkumine on oluline eelkõige siis, kui see tõi kaasa ebaõige kohtulahendi tegemise. Selliseks oluliseks rikkumiseks võib pidada eelmenetluses maakohu kvalifitseerimis- ja selgitamiskohustuse rikkumist.

Menetlusosaline ei saa apellatsioonimenetluses enam muuta oma nõuet ega esitada uusi asjaolusid ega tõendeid. Uusi asjaolusid arvestab ringkonnakohus niivõrd, kui võrd nende esitamine on lubatud. Ringkonnakohus võib tuvastada ainult esimese astme kohtu otsuses tuvastamata asjaolusid ja hinnata esimese astme kohtu otsuses hindamata jäänud tõendeid üksnes juhul kui:

1. asjaolu, millele tugineti, ja tõend, mis esitati, jäeti põhjendamatuks tähelepanuta;
2. asjaolu või tõendit ei saanud varem esitada kohtu poolt menetlusõiguse normi olulise rikkumise tõttu või muul mõjuval põhjusel, muu hulgas mõjuval põhjusel, et asjaolu või tõend tekkis või sai poolele teatavaks või kättesaadavaks pärast asja lahendamist esimese astme kohtus.

Uute asjaolude esitamist ringkonnakohtus püütakse üldjuhul vältida. Nii on Riigikohus leidnud, et ringkonnakohus peab uued tõendid ja asjaolud arvesse võtma olukorras, kus menetluslik olukord on võrreldes esimese astme kohtu menetluse ajal olnuga oluliselt muutunud ning asja lahendamine vaid seni esitatud pinnalt tooks kaasa lahendi, mis oleks muutunud olukorda arvestades sisuliselt ebaõige või poleks reaalselt täidetav.⁹²

Kuigi ringkonnakohus peaks vältima uute asjaolude ja tõendite tuvastamist ja hindamist, on Riigikohus leidnud, et ringkonnakohus peab esmajoones püüdma asja ise lahendada ning üksnes erandina võib saata asja esimese astme kohtule uueks lahendamiseks, kui ta ei saa

⁹⁰ RKTkm, 22.02.2010, 3-2-1-124-09, p 30. (OÜ STAR EHITUS (pankrotis) pankrotimenetluses ärikeelu kohaldamine Stasys Brilisele).

⁹¹ A. Pärismägi. Apellatsioonimenetluses arvestatavad asjaolud ja tõendid. *Juridica* 2011, nr 5, lk 407.

⁹² RKTko, 04.11.2004, 3-2-1-116-04, p 34 (AS Eesti Ühispank ja Toomas Katu; ini hagid TOOMASE PUIDUTÖÖSTUS OÜ vastu nõude tunnustamiseks AS Elva Metsamajand (pankrotis) pankrotimenetluses); RKTko, 23.03.2006, 3-2-1-9-06, p 11 (A.R. vastu võlgnevuse saamiseks).

asja lõpuni lahendada. Menetlusökoonomia põhimõttest tulenevalt peab ringkonnakohus vajadusel hindama uusi tõendeid ja tuvastama asjaolusid.⁹³ Sellise kohustuse panemine ringkonnakohtule on menetlusökoonomia seisukohast olulise tähendusega, kuna lõplik lahend on võimalik saada väiksema ajakuluga, paneb see ringkonnakohtule suurema koormuse, kuna ringkonnakohtul tuleb osaliselt teha esimese astme kohtu tegemata jäänud töö. Siit tõusetub ka oht, et esimese astme kohus menetlusökoonomia täitmise eesmärgil menetleb asja kiirustades, sest apellatsiooniate saab ise tuvastada asjaolusid ja hinnata tõendeid.

Kuigi TsMS regulatsioon ei võimalda ringkonnakohtu poolt uute tõendite hindamise ja materiaalõiguse kohaldamiseks vajalike asjaolude esimest korda tuvastamise korral hinnata Riigikohtul samu tõendeid ning tuvastada materiaalõiguse kohaldamiseks vajalikke asjaolusid, on see kooskõlas PS § 24 lõikega 5, sest pooltel on muu hulgas õigus vaidlustada Riigikohtus ringkonnakohtu tuvastatud asjaolusid põhjusel, et ringkonnakohus rikkus tõendite hindamisel ja asjaolude tuvastamisel oluliselt menetlusõiguse norme (TsMS § 688 lõige 4).⁹⁴

EIÕK artikkel 6 lõige 6 sätestab õiguse asja avalikule arutamisele. Õigus avalikule kohtupidamisele tähendab, et kohtu üle eksisteerib avalikkuse kontroll, mille eesmärgiks on kaitsta protsessiosalisi salajase õigusemõistmise eest avalikkuse tähelepanuta. Ehkki üldreeglina TsMS eeldab, et kohtuasi saab läbi vaadatud kohtuistungil, on menetluse kiirendamise võimalusena nähtud suulise menetluse asendamist kirjalikuga. Kuigi kirjaliku menetluse puhul on piiratud avalikkuse printsiibi toimimine, siis on menetlusosalisel endal võimalus seaduses pakutavast garantiist loobuda, mis peaks tagama kohtu erapooletuse, mistõttu ei ole nende menetlusõigusi sellega rikutud, et avalik kohtuistung ära jääb.⁹⁵

Apellatsioonimenetluses on menetlusosalisel endal võimalus avaldada soovi asja läbivaatamiseks kohtuistungil, mida tuleb ringkonnakohtul menetlusosalisele võimaldada. Loomulikult sõltub see ka asjaoludest ja asja keerukusest. Nii võib ka kohus ise keerukatel juhtudel panna asja kuulamisele nõude ja selle aluseks olevate asjaolude ja tõendamiskoormuse väljaselgitamiseks.

⁹³ RKTKo, 13.04.2011, 3-2-1-11-11, p 13 (Rein Meresaare hagi Oliver Veskaru vastu 2 460 650 krooni suuruse kahjuhüvitise ja viivise saamiseks).

⁹⁴ Viide 94.

⁹⁵ E. Kergandberg; A. Kangur jt. (viide 17), lk 352-353.

Kirjalik menetlus apellatsioonistmes vähendab kindlasti aja- ja menetlusosaliste rahakulu, sest puudub vajadus ilmuda kohtuistungile menetlusosalisel endal ja ka tema esindajal. Asja kirjalikus menetluses läbivaatamiseks piisab korralikult ettevalmistatud kaebusest või vastusest sellele. Asja läbivaatamine kirjalikus menetluses annab suure ajalise võidu ka seetõttu, et puudub vajadus kohtuistungiga planeerimiseks.

2.3 Apellatsioonimenetlus lihtsustatud asjade läbivaatamisel

Enamik Euroopa riike seisavad silmitsi kohtusüsteemi liigse koormusega, mis takistab menetlusosalisel saada kohtulahend kätte mõistliku aja jooksul. Seetõttu on Euroopa Liit hakanud üha enam tähelepanu pöörama kohtumenetluse kiirendamisele, et soodustada õiguskaitse kättesaadavust, võttes vastu rida määrusi piiriülese mõjuga tsiviilasjades tehtava õigusosalase koostöö arendamiseks. Nii on Euroopa Parlament ja nõukogu vastu võtnud määruse väiksemate kohtuvaidluste lahendamise lihtsustamiseks ja kiirendamiseks.⁹⁶ Eestis on menetlusökonomiat silmas pidades kasutusele võetud mitmeid menetluse lihtsustamise viise. Praktikaks on kasutusel näiteks maksekäsu kiirmenetlus, tagaseljaotsuse tegemise võimalus ning alates 2006. aastast lihtmenetlus.

Lihtsustatud korras saab kohus hagi menetleda oma äranägemisel, järgides seaduses sätestatud üldisi menetluspõhimõtteid, kui tegemist on varalise nõudega ning hagi hind ei ületa summat, mis arvestatuna põhinõudelt vastab 2000 eurole ja koos kõrvalnõuetega 4000 eurole. Peamine lihtmenetluse eesmärk on menetlusökonomial, et odavamalt hinnaga hagi menetlemisel oleksid materiaalsed ja ajalised kulutused võimalikult väikesed. Kuigi esimese astme kohus võib asja lihtsustatud korras läbi vaadates teha mõõndusi menetlusõiguste järgimises, välja arvatud olulise kaaluga menetluspõhimõtetes, ei vabasta see kohut materiaalõiguse korrektse kohaldamise kohustusest.⁹⁷ Lihtmenetlus ei vabasta kohut järgida õigusemõistmise peamist eesmärki, see on asja õige lahendamine.

Menetlusökonomia kaalutlustest tulenevalt on väikese tsiviilasja hinna korral edasikaebeõigus osaliselt piiratud. Seda eelkõige põhjusel, et hoida kaebesüsteem

⁹⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 861/2007, 11.07.2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus – ELT L 199, 31.07.2007, lk 1-22.

⁹⁷ RKTKo, 17.05.2011, 3-2-1-33-11, p 39 (K. M hagi A. M vastu elatise suurendamiseks).

võimalikult ökonoomne, mis otseselt väljendub kohtute koormuse vähendamises, mis aitab omakorda kaasa kohtuasjade lahendamisele mõistliku aja jooksul. Kui kõrgem kohtuaste ei võta menetlusse asju, mille läbivaatamiseks ei ole alust ega vajadust, lüheneb menetluse aeg ning vähenevad nii riigi kui ka poolte kulud. Lihtmenetluse otsuste apelleerimise piirang tõstab rohkem esile esimese astme kohtute usaldusväärsust, kui nende otsused jõustuvad.⁹⁸ Samuti suureneb õiguskindlus selles tähenduses, et lõpliku otsuseni jõutakse lühema ajaga.

Kohtusüsteemide, eelkõige kõrgemate kohtute ülekoormatusele ja vajalike meetmete kasutusele võtmise vajadusele on viidanud ka CEPEJ oma raamprogrammis,⁹⁹ soovitades liikmesriikidel võtta kasutusele abinõud, mis piiraks apellatsioonivõimalusi, piiramata siiski õigust tõhusale õiguskaitsevahendile. Selline piiramine ei ole vastuolus EIÕK-ga, kui rakendatakse teatud tagatise. Sarnase soovitusena on andnud ka CCJE oma arvamuses 6 (2004),¹⁰⁰ milles soovitab riikidel sisse seada kontrollsüsteemi edasikaebamise üle, mis tagaks, et edasikaebamist väärivate kaebuste kiire läbivaatamine ei satuks ohtu.

Eeldatakse, et lihtmenetluses menetletud asjas maakohus edasikaebamise luba ei anna. Kuigi seadus sõnaselgelt seda ei ütle, tuleneb see TsMS § 442 lõike 10 koostoimes TsMS § 637 lõikega 2¹ sõnastusest. Väikese nõude menetlemine lihtsustatud korras ei ole maakohtule kohustuslik. Esimese astme kohus saab ise oma äranägemisel kujundada menetlust paindlikult, see tähendab sisuliselt luua ise konkreetse asja võimalikult kiireks lahendamiseks sobiva normistiku.¹⁰¹ Üsnagi tihti võib väikese hagihinnaga asi olla aga äärmiselt keeruline või kaalul võivad olla olulised huvid menetlusosalise jaoks,¹⁰² mistõttu maakohus ei pea asja läbi vaatama lihtsustatud korras. Vaatamata sellele, kas maakohus on asja läbi vaadanud lihtsustatud korras, kuid täidetud on TsMS § 405 lõike 1 eeldused, millisteks on hagihind ja varaline nõue, on ringkonnakohtu jaoks tegemist lihtmenetluse asjaga, millise saab menetlusse võtta üksnes TsMS § 637 lõike 2¹ alusel. Riigikohus on tsiviilasjas 3-2-1-102-10¹⁰³ leidnud, et nimetatud sätet tuleb kaebaja menetluspõhiõiguste parema tagamise eesmärgil mõista kitsendavalt, see tähendab mitte lugeda seal sätestatud ringkonnakohtu

⁹⁸ Seletuskiri „Tsiiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu“ juurde. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=240492&u=20120403160041> (30.04.2013).

⁹⁹ Viide 33.

¹⁰⁰ Viide 4.

¹⁰¹ RKTkm 06.04.2010, 3-2-1-20-10, p 10 (Antti Olavi Silvo lagi mittetulundusühingu Eesti Liikluskindlustuse Fond vastu 3476 krooni 40 sendi ja viivise nõudes)

¹⁰² Sageli on just väikese hagihinnaga, see on alla 2000 euro, töövaidlused, tervisekahju hüvitise ja elatise nõuded.

¹⁰³ RKTkm 01.12.2010, 3-2-1-102-10, p 13 (Svetlana Loginova lagi Jelena Ošlakova vastu 21 317 krooni saamiseks)

kohustusena keelduda apellatsioonkaebuse menetlemisest, vaid võimalusena jätta sellises asjas esitatud apellatsioonkaebus menetlusse võtmata.¹⁰⁴

Selleks et otsustada apellatsioonkaebuse menetlusse võtmine, tuleb ringkonnakohtul lahendada väikese hagihinnaga varalises vaidluses kaebus juba menetlusse võtmise staadiumis sisuliselt.¹⁰⁵ Ringkonnakohtul on kohustus kontrollida, kas esinevad lihtmenetluse asjas esitatud apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise alused. Ringkonnakohus kontrollib lihtmenetluses tehtud kohtulahendit piiramatult ja hindab esmajoones seda, kas maakohus on lihtmenetluses järginud olulisi menetluspõhimõtteid ega ole põhimõtteliselt eksinud materiaalõiguse kohaldamisel¹⁰⁶ ja kui selline asjaolu esineb, siis, kas see võis tõenäoliselt tuua kaasa eksliku kohtulahendi. Ringkonnakohtul puudub siinjuures õigus sekkuda maakohu diskretsiooni, välja arvatud juhul, kui maakohus on menetlust lihtsustades rikkunud olulisi menetluspõhimõtteid. Näiteks ei ole taganud, et kostja teaks tema suhtes toimuvast kohtumenetlusest või ei ole järginud ärakuulamise põhimõtet. Kuivõrd apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumine on ainult võimalus, mitte kohustus, siis peab ringkonnakohus olema veendunud, et apellatsioonkaebusel puuduvad edulootused, see tähendab, et järgnev apellatsioonimenetlus ei saaks tõenäoliselt muuta asja lahenduse lõpptulemust. Seega, kui ka osaliselt ei ole kaebuse põhjendamatus selge, tuleb apellatsioonkaebus võtta ringkonnakohtu menetlusse¹⁰⁷ ning sisuliselt lahenda juba kõiki ringkonnakohtu menetlusreegleid järgides, kuna lihtmenetluse reeglid on kasutatavad üksnes maakohu menetluses. Riigikohus on tsiviilasjas nr 3-2-1-49-11 avaldanud seisukohta, et lihtmenetluse asjades, kus on tegemist materiaalõiguse normide kohaldamisega valdkonnas, milles Riigikohtu praktika puudub, oleks maakohul anda luba edasikaebamiseks ja ringkonnakohtul oleks otstarbekas võtta apellatsioonkaebus menetlusse ka siis, kui maakohus pole edasikaebamiseks luba andnud.¹⁰⁸

Ringkonnakohtul puudub alus hinnata apellatsioonkaebuse edukust ning keelduda apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest juhul, kui maakohus on andnud TsMS § 420 lõike 10 kohase loa edasikaebamiseks. Kui lihtmenetluse asi on võetud ringkonnakohtu menetlusse, ei saa jätta seda läbi vaatamata ja tuleb sisuliselt lahendada, kuivõrd tegemist ei

¹⁰⁴ Viide 105

¹⁰⁵ Viide 105.

¹⁰⁶ Viide 103, p 12.

¹⁰⁷ RKTkm 12.10.2011, 3-2-1-80-11, p 26 (M. K hagi V. K vastu 608 euro 49 sendi saamiseks).

¹⁰⁸ RKTkm 17.06.2011, 3-2-1-49-11, p 7 (Nelli Lusmägi hagi PLACET GROUP OÜ vastu laenulepingu tühistamiseks).

ole keeluga apellatsioonkaebust sisuliselt läbi vaadata, vaid menetlusökonoomiast tingitud võimalusega piirduda kaebuse menetlusse võtmise staadiumiga.¹⁰⁹

Lihtmenetluse asjas esitatud apellatsioonkaebus vaadatakse ringkonnakohtus sisuliselt läbi vähemalt kolme kohtuniku osavõtul. Määrus, millega keeldutakse apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest, on TsMS § 638 lõike 9 alusel vaidlustatav Riigikohtus. Seadus ei sätesta kohustust keeldumise määrust põhjendada. Riigikohus tsiviilasjas 3-2-1-179-11 märkinud, et ringkonnakohtul puudub ka kohustus kostja apellatsioonkaebuses esitatud väiteid analüüsida ja nende ilmselt põhjendamatus põhjendada.¹¹⁰ Piisaks ka üksnes konstateeringust, et kuna maakohus ei ole otsuses andnud luba edasikaebamiseks ja olulisi rikkumisi ei esine, siis puudub alus apellatsioonkaebust menetleda, sest menetlusökonoomia põhimõtet arvestades ei ole lihtmenetluse mõtteks pikkade põhjendavate määruste koostamine. Samas kerkib üles omaette küsimus, mil määral on põhjendamine vajalik kohtulahendi adressaate arvestades. Autor nõustub Margit Vuti seisukohaga, et määruse mõistlikus ulatuses põhjendamise korral on nii menetlusosalistele kui ka asja määruskaebe korras läbi vaatavale Riigikohtule selgemad ringkonnakohtu motiivid. Kindlasti oleks põhjendatud määruse ringkonnakohtupoolne motiveerimine juhul, kui rikkumine küll esines, kuid see ei mõjutanud asja tulemust. Kui maakohus eksis ja ringkonnakohtu määrukses sisaldub vaid viide TsMS § 637 lõikele 2¹, siis saadab selline kohtulahend välja ebaõige signaali, et maakohtu lahendus oli korrektne või et ringkonnakohus ei märganud rikkumist.¹¹¹

Väikese hagihinnaga asjade menetlemine lihtsustatud korras on kindlasti kaasa aidanud esimese astme kohtu koormusele, võimaldades enam tähelepanu ja aega osutada teiste asjade lahendamisele. Samuti võimaldades menetlusosalistel endal saada lahend kiiremini ja väiksemate kuludega. Samas on lihtmenetlus võimalik esimeseskohtu astmes, sest ringkonnakohtul ja Riigikohtul tuleb järgida neile ettenähtud menetlusreegleid. Kuigi tänu edasikaebe piirangule on ringkonnakohtul võimalik keelduda kaebusest ning hoida sellega “puhtana” edasikaebe süsteem põhjendamatus kaebustest, tuleb ringkonnakohtul kollegiaalselt lahendada kaebus osaliselt juba menetlusse võtmise staadiumis.

¹⁰⁹Viide 105, p 14.

¹¹⁰ RKTkm 01.03.2012, 3-2-1-179-11, p 12 (Kristi Mae lagi Piret Piiri vastu 1639 euro 46 sendi ja viivise saamiseks).

¹¹¹ M. Vutt. Tsiviilasja lahendamine lihtmenetluses tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 405 kohaselt. Kohtupraktika analüüs. Tartu 2012, lk 14. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.riigikohus.ee/vfs/1382/Lihtmenetlus_MargitVutt.pdf (02.05.2013).

Autor mõõnab, et menetlusökoonomia kaalutlustest tulenevalt on põhjendatud väikeste nõuete läbivaatamine lihtsustatud korras, kuid samas menetlusnormide osalise kohaldamise kohustuse tõttu, on maakohtu eksimise võimalus suur. Nii on ringkonnakohtus pidanud lihtmenetluses arutatud asjades omaalgatuslikult määrama asja kuulamisele kohtuistungile, kuivõrd maakohus on jätnud asjaolud välja selgitamata, tõendid hindamata ning ka hagielse on jäänud ebaselgeks. Riigikohtu õigusteabe osakond analüüsis 2011-2012 lihtmenetluse asjades tehtud määrusi, millega ringkonnakohtus keeldus apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest. Asjades, milles Riigikohus tühistas apellatsioonkaebuse menetlusse võtmisest keeldumise määrused ja saatis tagasi ringkonnakohtusse kaebuse menetlusse võtmise otsustamiseks, ei olnud analüüsi objektiks olnud lahendite hulgas ühtegi tsiviilasja, milles tulemus oleks jäänud täpselt samasuguseks nagu maakohtus.¹¹² Seega kohtunike suurema eksimise võimaluse tõttu ei pea autor põhjendatuks tõsta menetlusökonomilistel kaalutlustel lihtmenetluse nõude 2000 eurost piiri,¹¹³ sest sellisel juhul suureneks menetlusosaliste hulk, kellele menetlusreeglid pakuvad väiksemat kaitset.

2.4 Määruskaebuste läbivaatamine ringkonnakohtus

Põhiseaduse § 24 lõige 5 sätestab, et igaühel on õigus tema kohta tehtud kohtuotsuse peale seadusega sätestatud korras edasi kaevata kõrgemalseisvale kohtule. Kuigi põhiseadus räägib kohtuotsusest, hõlmab üldtunnustatud põhimõtte kohaselt edasikaebõigus kõiki kohtulahendeid. Teatavasti teevad kohtud kahesuguseid lahendeid – otsuseid ja määrusi. Kuivõrd Eesti kohtusüsteem on kolmeastmeline, siis peaks nagu saama edasi kaevata kõikide esimese astme kohtu tehtud lahendite peale ja seda kahel korral. Kohtumääruste vaidlustatavus seondub kohtu usaldatavuse küsimusega, see on võimalus kohtuvea parandamiseks.

Kohtumääruste piiramatu edasikaebõivõimalus võib aga osutada oluliseks takistuseks õigusemõistmise normaalsele funktsioneerimisele. Absoluutset määruskaebõigust ei ole edasikaebõiguse olemusest tulenevalt vajalik ja kohtumääruste hulka arvestades ka mitte

¹¹² M. Vutt (viide 113), lk 27.

¹¹³ Riigilõivuseaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.koda.ee/public/RLS-eelnou.pdf> (02.05.2013).

võimalik tagada.¹¹⁴ Põhiseadus, andes igapähele õiguse seadusega sätestatud korras tema kohta tehtud kohtuotsuse peale kõrgemalseisvale kohtule edasi kaevata, näeb ette, et seadusega saab edasikaebeõigust piirata, võimaldades seadusandjal seada edasikaebeõigusele seadusega sätestatud korras nii menetluslikke piiranguid kui ka materiaalseid piiranguid. PS § 24 lõikest 5 ei tulene isikute õigust vaidlustada eranditult kõiki kohtulahendeid ning seadusandja on pädev kohtulahendi olemusest lähtuvalt ja mõistlikele põhjendustele tuginevalt edasikaebeõigust diferentseerima.¹¹⁵

Kohtumäärused võivad oma iseloomu poolest olla nii lõpliku tähendusega, nagu näiteks asja läbi vaatamata jätmise määrus, kui ka sellised, millega kohus lahendab protsessuaalseid küsimusi nagu hagiavalduses esinevate puuduste kõrvaldamine, hagihinna määramine ja muu selline. Edasikaebe piirang on sätestatud nende määruste suhtes, millised ei tee menetluse jätkamist võimatuks ehk määrused, mis ei ole kohtumenetluse seisukohalt “fataalse” tähendusega. Selliseid määruseid on menetlusosalisel võimalik vaidlustada apellatsiooni korras ühes sisulise lõpliku otsusega. Oluline on vaid see, et kõik kohtu lahendid oleks lõppkokkuvõttes vaidlustatavad.¹¹⁶

Määruskaebuse saab menetlusosaline esitada üksnes juhul, kui määruskaebuse esitamine on seaduse järgi lubatud. Tulenevalt isiku õiguse rikkumise intensiivsusest on võimalik määrust vaidlustada kas ühel või kahel korral. Kuna menetlust lõpetav määrus puudutab isiku õigusi intensiivsemalt, tagatakse edasikaebe võimalus sellisel juhul kahel korral. Tsiviilkohtumenetluses on hulk kohtumäärusi, milliste peale on võimalik kaevata ainult ühel korral, see tähendab et maakohtu määruse peale esitatud määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale Riigikohtusse edasi kaevata ei saa ning asi saadetakse pärast määruskaebuse lahendamist tagasi maakohtule menetluse jätkamiseks. Määruse edasikaebamisest saadav kasu peab üles kaaluma vigasest lahendist saadava kasu, mistõttu kahekordne edasikaebevõimalus on vaja tagada eelkõige tõsiste põhiõiguste riivete juhtudel. Samuti teeb kohus menetluse käigus hulgaliselt määrusi, milliste peale edasikaebeõigus puudub. Nii ei saa kaevata kõrgemale kohtuastmele näiteks menetlustoimingu tegemiseks tähtaja määramise määruse peale.

¹¹⁴Õiguskantsleri ettepanek. 14.10.2005, lk 1. arvutivõrgus kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_ettepanek_nr_5_riigikogule_kohtuvalise_menetleja_otsuse_peale_esitatud_kaebuse_kaebetahtaeg.pdf (30.04.2013).

¹¹⁵ RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10, p 38 (AS-i WIPESTREX GRUPP hagi Eesti Vabariigi vastu 31 500 000 krooni ja viivise saamiseks).

¹¹⁶ T. Annus. Riigiõigus. Õigusteabe AS Juura, Tallinn 2001, lk 281.

Kohtumääruse peale edasikaebeõiguse piiramine on seotud eelkõige menetlusökonoomiaga kohtusüsteemi efektiivsena hoidmise vajadusega, et tagada kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul kui ka tagada kohtusüsteemi tõhusam toimimine. Kahtlemata võimaldab edasikaebe piirang kokku hoida kohtumenetluses raha, aega ja inimressurssi ning keskenduda kohtutel enam muudele probleemsetele kaasustele, tagades seeläbi kvaliteetne ja kiire kohtupidamine.

Kuivõrd käesoleval ajal on väga aktuaalseks muutunud kohtumenetluse kiirendamise küsimus, tasuks läbi mõelda, kas kehtiv kaebeõiguse kord on ikka sellises ulatuses vajalik. Autor ei pea vajalikuks näiteks edasikaebe võimaluse andmist määrusele, millega kohus rahuldab menetlusosalise taotluse menetlusabi saamiseks. Seaduse kohaselt on sellisel juhul võimalik kaevata taotlejal, menetlusabi saajal ja Eesti Vabariigil. Tekib küsimus, miks peaks taotlejale võimaldama kaebuse esitamist, kui tema taotlus rahuldatakse. Edasikaebe õiguse andmine Eesti Vabariigile seondub autori arvates pigem kohtu usaldatavuse küsimusega.

Samuti vajaks ülevaatamist edasikaebe kord määruste puhul, millistele on käesoleval ajal tagatud kahekordne edasikaebe võimalus. Autori arvates piisaks ühekordsest edasikaebe võimalusest menetluskulu kindlaksmääramise ja hagi tagamise määruste peale. Kuigi ühekordne edasikaebamise võimalus ei vähenda ringkonnakohtute töökoormust, aitab see siiski kaasa menetluse kiirendamisele, sest võimaldab pärast ringkonnakohtus määruskaebuse lahendamist maakohtus menetlusega koheselt edasi minna. Kahekordse edasikaebamise võimaldamise korral võib lisanduda sellele määruskaebuse menetlemise aeg Riigikohtus. Kahekordse edasikaebamise võimaldamise korral on ühele määruskaebusele kuluv aeg märkimisväärselt suur.

Alates 01.01.2006 esitatakse määruskaebus 15 päeva jooksul selle kättesaamisest maakohtule, kes määruse tegi. Selline regulatsioon lähtub menetlusökonomiast anda maakohtu kohtunikule õigus kontrollida määruskaebuse põhjendatust ning vajaduse korral oma määrus tühistada ja määruskaebus rahuldada asjaolude muutudes või uute asjaolude ilmsikstulekul omaenese määrust ilma, et menetlus kanduks üle ringkonnakohtule. Määruskaebuse esitamine määruskaebuse teinud esimese astme kohtule võimaldab tõsta esimese astme kohtumenetluse osatähtsust, kuivõrd menetlusosalistele on teada, et määruse teinud kohtunik tunneb kohtuasja ning esitatud väiteid ja tõendeid, mistõttu kohtu üllatamine

uute asjaoludega ning samas menetlusõiguse pahauskse kasutamise eest karistamata jäämine on vähetõenäoline.¹¹⁷ Praktikas paraku maakohtud saadavad määruskaebuse liiga kergekäeliselt edasi ringkonnakohtule, jättes kasutamata seadusest tuleneva võimaluse tühistada omaenda määrus ja minna menetlusega kohe edasi.

Kahjuks ei näe seadus ette ringkonnakohtule enda tehtud määruse tühistamise võimalust. Seda ka mitte juhul, kui ringkonnakohus on teinud edasikaevatava määruse apellatsioonimenetluses. Selline seadusemuudatus oleks kindlasti oluline otstarbekuse seisukohast, sest ringkonnakohtul oleks võimalus oma eksimus kohe parandada koormamata Riigikohtu ressursse ning vea parandamine kiirendatud korras avaldaks mõju ka menetluse ajale.

Määruskaebuse läbivaatamisel ja lahendamisel kontrollib ringkonnakohus vaidlusalust määrust üksnes osas, mille peale on edasi kaevatud ning üldjuhul üksnes määrust, milline on vaidlustatud. Määruskaebuse põhjendamiseks võib kaebaja esitada uusi asjaolusid ja tõendeid. Samuti võib määruskaebust läbivaatav ringkonnakohus koguda vajadusel ise tõendeid. Menetlusökoonoomia kaalutlustel on esitatud ettepanek, millise kohaselt maakohus ei saada määruskaebuse lahendamiseks toimikut ringkonnakohtusse, vaid maakohus esitab ringkonnakohtule üksnes määruskaebusega seotud ja selle lahendamiseks vajalikud menetlusdokumendid.¹¹⁸ Autor leiab, et selline ettepanek ei teeni oma eesmärki ja tooks praktikas kaasa hulga segadust. Mõnes asjas võib menetluse edasine käik olla seotud määruskaebuse lahendamise tulemustest, samuti võib mõnes asjas tähtsust omada toimikus sisalduv materjal. See, kui kõrgemalseisev kohus peab hakkama vajadusel juurde küsima toimiku materjali, tooks kaasa hoopiski menetluse venimise.

Määruskaebuse lahendab kas ringkonnakohtu üks kohtunik või kolmeliikmeline koosseis põhjendatud määrusega. Alates 01.01.2013 seadusemuudatusega TsMS § 667 lg 1 teise lause järgi võib ringkonnakohus teha määruse kirjeldava ja põhjendava osta, kui ringkonnakohus jätab määruskaebuse rahuldamata ja määruse peale ei saa Riigikohtule edasi kaevata. Tegemist on positiivse mõjuga nii menetlusajale kui ka ringkonnakohtu töökoormusele, kuna võimaldab määruskaebuse läbi vaadata kiiremini. Samas eeldab see põhjalikku maakohtu määruse motiveerimist, et menetlusosalisele oleks selge kohtu tegevus määruse tegemisel.

¹¹⁷ Viide 17, lk 401.

¹¹⁸ Riigilõivuseaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.koda.ee/public/RLS-eelnou.pdf> (02.05.2013).

Kui hagimenetluses lõpetab kohus asja kohtuotsusega, siis hagita asjas lõpetab kohus asja määrusega. Seega tuleb esimese astme kohtu hagita asjas tehtud lõpplahend vaidlustada määruskaebusega. Viimastel aastatel on hagita asjade hulk suurenenud ja seda tänu just hagita asjade liikide arvu suurenemise võrra. Nii on varasematel aastatel lahendanud kohtud hagimenetluses hooldusõiguse asjasid, juurdepääsu võimaldamine avalikult kasutatavale teele jms. Seadusandja on muutnud paljude vaidluste menetlusliiki just eelkõige lähtudes hagita menetluse otstarbekuse põhimõttest. Kus hagimenetluse formaalsete reeglite range järgimine ei võimalda puudutatud isikute suure arvu, väheste õigusteadmiste, menetluseseme algse piiratuse tõttu või muul sellesarnasel põhjusel efektiivselt täita TsMS §-s 2 nimetatud tsiviilkohtumenetluse ülesannet, lahendada asi õigesti, mõistliku aja jooksul ja võimalikult väikeste kuludega. Erinevalt apellatsioonkaebusest võib määruskaebuses ringkonnakohtule TsMS § 662 lg 3 järgi esitada kaebuse põhjendamiseks ka uusi asjaolusid ja tõendeid.¹¹⁹ Lisaks on hagita menetlusele iseloomulik uurimispõhimõte, mille eesmärgiks on asja õige lahendamine vaatamata sellele, et menetlusosaline ise ei osanud tähelepanu pöörata olulistele asjaoludele ega ette näha vajadust esitada tõendeid.

Nii on hagita asjades esitatud määruskaebused võrreldes hagimenetluses esitatud määruskaebustega, kus vaidlustatakse üldjuhul üksnes ühte menetlustoimingut, ringkonnakohtule apellatsioonkaebuse kaaluga, seega ka aeganõudvamad.

2.5 Tsiviilasjade menetlusaeg ringkonnakohtus

EIÕK artikkel 6 lõike 1 esimene lause sätestab igäühe õiguse asja arutamisele mõistliku aja jooksul. Võttes arvesse EIK seisukohta mõistliku menetlusaja sisustamisel, tuleb igäühele garanteerida kohtulahendi saamine vähemalt kahe aasta jooksul, olenemata sellest, kui mitu kohtu astet menetlusosaline lahendi saamiseks läbi peab käima. Seega tuleb igal kohtuastmel viia läbi menetlus võimalikult efektiivselt ja ökonoomselt.

¹¹⁹ RKTkm 17.05.2010, 3-2-1-42-10, p 18 (OÜ Väike-Agali KVA avaldus kinnisasjale juurdepääsu võimaldamiseks).

Õigusemõistmise efektiivsuse hindamisel pööratakse suurt tähelepanu statistilistele näitajatele. Alates 2007. aastast on menetlusaja pikkuse hindamiseks kasutusel paralleelselt kaks viisi. Ühe viisi tulemusena saadakse näitaja, milline näitab lahendatud kohtuasjade keskmist menetlusaega, see on arvestusperioodil lahendatud asjadele kulunud aritmeetiline aeg päevades, see on aeg, mis keskmiselt on kulunud asja kohtusse saabumisest lõpplahendi tegemiseni (ei arvestata lahendite jõustumisele kulunud aega). Teise viisi tulemusena saadakse statistiline näitaja¹²⁰ - arvestuslik keskmine menetlusaeg, mis kajastab kohtu efektiivsust ja järjepidevust menetluses olevate asjade, sealhulgas vanade asjade, lahendamisel.¹²¹ Oluline erinevus võrreldes lahendatud asjade keskmise menetlusajaga seisneb selles, et nimetatud statistiline näitaja kaasab kõik kohtuasjad, kuna lahendatud asjade keskmine menetlusaeg sõltub sellest, milliseid asju kohtunik on lahendanud.¹²²

Käesoleva analüüsi aluseks on võetud ringkonnakohtute menetlusaja statistilised näitajad 2009 aastast kuni 2011 aastani, kuna analüüsi tegemise ajal hilisema aja menetlusaegu käsitlevad näitajad ei olnud ametlikult avalikustatud.

2009. aastal esitati ringkonnakohtutesse kokku 3078 kaebust. Kahjuks ei ole selle aasta statistilistes andmetes eraldi välja toodud apellatsioonkaebuste ja määruskaebuste hulka ega keskmist menetlusaega nende lahendamisel. 2009 aasta kohtuasjade kohta on välja toodud arvestuslik keskmine menetlusaeg, mis oli ringkonnakohtutes tsiviilasjades 206 päeva.¹²³

Ringkonnakohtutesse 2010. aastal sisse tulnud asju kokku oli 2889 (võrreldes 2009 aastaga 189 asja vähem), milledest apellatsioonkaebusi oli 1264 ja määruskaebusi 1616. Keskmine menetlusaeg apellatsioonkaebuste lahendamisel oli 193 päeva ning määruskaebuste lahendamisel 38 päeva.¹²⁴

¹²⁰ Näitaja arvutatakse valemi järgi, mis on toodud Justiitsministeeriumi arengukavas 2010-2013, lk 12.

Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49002/Justiitsministeeriumiarengu> (25.04.2013).

¹²¹ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2008.a kokkuvõte. Justiitsministeerium, Tallinn 2009.

Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=45065/2008.stat.kokkuv%F5te_avaldamiseks.pdf (25.04.2013).

¹²² K. Luha. Olulisemast 2008. aastast kohtustatistikast. Kohtute aastaraamat 2008, lk 78. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/878/> (25.04.2013).

¹²³ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2009.a kokkuvõte. Tabel nr 2.2.2. lk 22 ja tabel nr 5.5, lk 30. Justiitsministeerium, Tallinn 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49783/I+ja+II+astme+kohtute+menetlusstatistika+2009.a.pdf> (25.04.2013).

¹²⁴ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2010.a kokkuvõte. Tabelid nr 2.2.2. ja nr 2.2.4, lk 22. Justiitsministeerium, Tallinn 2011. Arvutivõrgus kättesaadav:

2011. aastal ringkonnakohtutesse sisse tulnud asju kokku oli 2937 (võrreldes 2009 aastaga 141 asja vähem ja 2010 aastaga 48 asja rohkem), milledest apellatsioonkaebusi oli 1271 (võrreldes 2010 aastaga 7 asja rohkem) ja määruskaebusi 1656 (võrreldes 2010 aastaga 40 asja rohkem). Keskmine menetlusaeg apellatsioonkaebuste lahendamisel oli 167 päeva ning määruskaebuste lahendamisel 33 päeva.¹²⁵

Kohtuasjade arvestuslik keskmine menetlusaeg 2010. aastal oli 180 päeva¹²⁶ ning 2011. aastal 174 päeva¹²⁷.

Nagu nähtub vaadeldavast perioodist, siis on ringkonnakohtutele esitatud kaebuste arv vähenenud ning asjade lahendamise kiirus muutunud lühemaks. Menetlusaja lühenemine võib osaliselt olla tingitud ka sellest, et asju on jäänud vähemaks, kuigi mõningane tõus oli 2011. aastal võrreldes 2010. aastaga. Kindlasti on oma osa ka sellel, et asja menetlemise kiirus on muutunud kohtunikkonna hulgas väärtuseks, mida teadvustatakse üha enam ning kohtunikud ise on hakanud seda jälgima.

Autor leiab, et 2011 aasta ringkonnakohtute tsiviilmenetlusasjade keskmine menetlusaeg, mis oli 167 päeva, on põhjendatud. Arvestades käesoleva aja võimalusi ja kehtivaid menetlusreegleid oleks tõepoolest võimalik läbida menetlus apellatsiooniastmes saja päevaga, kuid seda üksnes ideaalse variandi korral. Autor toob siinjuures välja olulisemad ja kohustuslikud menetlustoimingud apellatsioonkaebuse esitamisest kuni lahendi tegemiseni ringkonnakohtus.

<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54413/Kohtute+menetlusstatistika.2010.a.pdf>
(25.04.2013).

¹²⁵ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011.a kokkuvõte. Tabel nr 2.2.2, lk 20-21 ja tabel nr 2.2.4, lk 21. Justiitsministeerium, Tallinn 2012. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56683/Kohtute+menetlusstatistika%2C+2011.a+kokkuv%F5te.pdf> (25.04.2013).

¹²⁶ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2010.a kokkuvõte. Tabel nr 5.3, lk 31. Justiitsministeerium, Tallinn 2009. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54413/Kohtute+menetlusstatistika.2010.a.pdf>
(25.04.2013).

¹²⁷ I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011.a kokkuvõte. Tabel nr 5.3, lk 30. Justiitsministeerium, Tallinn 2009. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56683/Kohtute+menetlusstatistika%2C+2011.a+kokkuv%F5te.pdf> (25.04.2013).

Statistika järgi algab apellatsioonimenetluse aeg kaebuse esitamisest ringkonnakohtusse. Seadus kohustab ringkonnakohtut võtma apellatsioonkaebus menetlusse viivitamata (TsMS § 638 lõige 1). Erinevate tehniliste ja menetlustoimingute tõttu saab kohus kaebuse menetlusse võtta keskmiselt 5-7 päevaga. Ringkonnakohtus küsib vastustajalt apellatsioonkaebusele vastuse, järgides siinjuures seadusest tulenevat piirangut, et vastuse esitamise tähtaeg peab olema vähemalt 14 päeva apellatsioonkaebuse kättetoimetamisest (TsMS § 642 lõige 5). Siinjuures tuleb arvestada sellega, et apellatsioonkaebuse näol on tegemist sageli mahuka ja ka olulise menetluskohaga, mistõttu tuleb vastustajale anda piisav aeg menetlustoimingu sooritamiseks. Ringkonnakohtutes väljakujunenud praktika kohaselt antakse vastustajale apellatsioonkaebusele vastuse esitamiseks 20-21 päeva kaebuse kättetoimetamisest. Vastuse kohtusse saabudes määrab kohtunik kohtuistungis aja. Apellatsioonistmes vaatab asja läbi kolmeliikmeline kohtunike kolleegium. See eeldab kindla istungigraafiku olemasolu, mille kohaselt on näiteks Tallinna Ringkonnakohtus eesistujast kohtunikul ühes kuus keskmiselt üks istungipäev. Seega istungi aja kindlaksmääramisel kulub menetlusajast veel 40-50 päeva. Otsuse teeb kohus mitte hiljem kui 20 päeva pärast viimast kohtuistungit (TsMS § 452 lõige 4). Eeltoodust tulenevalt on tõepoolest võimalik asi läbi vaadata saja päeva jooksul ja see kahtlemata osaliselt ringkonnakohtutes ka toimub.

Siinjuures ei ole aga arvestatud seda, et apellatsioonkaebus esitatakse kohtusse sageli puudustega,¹²⁸ tasumata on riigilõiv, nõuded on ebaselged, mistõttu tuleb ringkonnakohtul kohustada apellanti kõrvaldama kaebuses esinevad puudused. Iga menetlusosalise õigus on menetluse käigus esitada taotlusi, sealhulgas menetlusabi taotlusi, milliste lahendamine on väga ajamahukas. Menetlusosalisel on õigus esitada menetluse käigus määruskaebusi jne. Samuti on siiani kohtunikud rahuldanud taotlusi kohtuistungis aja muutmiseks menetlusosaliste esindajate hõivatuse tõttu. Kuigi menetlusosaline sõlmib lepingu advokaadibürooga, võib advokaadi asendamise korral osutada esindamine ebaefektiivseks, kuna asendusadvokaat ei pruugi jõuda piisavalt asjaga tutvuda piiratud aja tõttu.

Eeltoodust järeldab autor, et käesoleval ajal on apellatsioonimenetlusele kuluv aeg põhjendatud. Seadusandja saab menetlust korraldada tähtaegade seadmisega, kuid unustada ei tohi, et hea ja usaldusväärne kohtunik vajab menetluse juhtimiseks ja otsustamiseks aega. Autori arvates käesoleval ajal olemasoleva ressursi tingimustes toimuks menetlusaja

¹²⁸ KIS-i andmetel ajavahemikul 01.01.2013-31.03.2013 Tallinna Ringkonnakohtusse esitatud apellatsioonkaebustest oli 37 % puudustega.

lühendamine juba menetlusosalise õiguste arvelt. Autor nõustub Donald Kiidjärve seisukohaga, et tsiviilkohtupidamise kiirust saab seostada mitte tähtaegadega, vaid nende takistuste kõrvaldamisega, mis protsessi venitavad.¹²⁹

Autor ei pea õigeks võrrelda menetlusaegu teiste riikide menetlusaegadega. Juba uurimuse esimeses peatükis märkis autor, et riigid omavad erinevaid eeskirju ja kriteeriume menetlusaja arvestamiseks, samuti on erinevad kohtusüsteemid. Kuivõrd EIK on leidnud, et iga isiku õigus on saada kohtulahend tsiviilasjades vähemalt kahe aasta jooksul, tuleb Eesti Vabariigil lähtuda nimetatud kriteeriumist.

Tsiviilmenetluse ülesanne on tagada tsiviilasja lahendamine mõistliku aja jooksul võimalikult väikeste kuludega, kuid seda tuleb teha õigesti. Asja õige läbivaatamise eelduseks ei saa olla sugugi ainult kiirus, vaid ennekõike kvaliteet, et otsuse edasikaebamiseks puuduks põhjus. Kui võtta arvesse, et 2011. aastal oli apellatsioonimenetluse keskmine menetlusaeg 167 päeva ning EIK on pidanud tavalistes tsiviilasjades mõistlikuks menetlusajaks kahte aastat, siis leiab autor, et käesoleva aja apellatsioonimenetluse aeg ei sea ohtu asja läbivaatamist kahe aasta jooksul ka isegi mitte siis, kui menetlusosaline peaks lõpplahendi saamiseks läbi käima kolm kohtuastet.

¹²⁹ D. Kiidjärv. Uusi momente tsiviilasja menetlemisel esimese astme kohtus. *Juridica* 1998, nr 10, lk 495.

3. Apellatsioonimenetlust takistavad tegurid ja võimalused menetluse kiirendamiseks

3.1 Ringkonnakohtu töökorraldus

Statistilistesse näitajatesse tuleks suhtuda üsna suure ettevaatusega, kuna ükski statistika ei peegelda tegelikku olukorda üheski riigis¹³⁰ ja ühegi näitaja tagaajamine ei tohiks saada eesmärgiks omaette. Ka EIK endine kohtunik Rait Maruste on märkinud: „EIK kujundatud mõiste „mõistlik menetlusaeg“, viidates ühtlasi EIÕK artikli 6 lõikele 1, on niinimetatud alumine piir, mille saavutamisel ei ole rikutud viidatud sätet. See ei ole aga küllaldane tulemus, millega võiks leppida. Eesti kohtusüsteem ei pea menetlema Strasbourgi hirmus kohtuasju mõistliku aja jooksul, vaid seda on tarvis eelkõige kõigi Eestimaa elanikele õiguste kaitseks.¹³¹ Igal riigil lasub kohustus võtta kasutusele meetmed, millega oma kohtusüsteemi korraldada selliselt, et tema kodanikele oleks tagatud tõhus kohtupidamine mõistliku aja jooksul. Sama peaks kehtima ka siis, kui lõpplahendi saamiseks tuleb läbi käia mitu kohtuastet.

Alljärgnevas peatükis analüüsib autor apellatsioonimenetluse läbiviimist enam takistavaid tegureid ning teeb omapoolseid ettepanekuid abinõude kohaldamiseks, mis võimaldavad apellatsioonimenetlust kiirendada.

Paljude riikide selgitustes on üheks sagedasemaks menetluse venimise põhjuseks peetud kohtute suurt töökoormust ning personali puudust. CCJE on märkinud, et õiguskaitse ei saa toimuda ilma vahenditeta ning õiguskaitse toimimine sõltub suuresti kohtusüsteemi infrastruktuurist.¹³² Kindlasti on efektiivse õigusemõistmise toimimiseks vaja piisav arv kohtunikke. Iga menetlusosalise huvi on saada kohtulahend kätte võimalikult kiiresti ning ka riigil lasub kohustus vaadata tsiviilasi läbi mõistliku aja jooksul. Kui aga kohtunikke napib ning seetõttu on nende töökoormus suur, ei jää kohtunikul piisavalt aega asja ette valmistada, kohtulahendit seaduse nõuete kohaselt argumenteerida, mis seab ohtu õigusemõistmise kvaliteedi. Mida aga lubada ei tohi, on ohverdada õigusemõistmise kvaliteedile kvantiteeti.

¹³⁰ Kohtumenetluse pikkus Euroopa Nõukogu liikmesriikides Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal. CEPEJ Report (2006) 15, 08.12.2006.

¹³¹ R. Maruste. Kohtute aastaraamat 2010. Ülekoormus Strasbourgis ja mida sellega on ette võetud, lk 98.

Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1106/Kohtute_aastaraamat2010veeb.pdf (25.02.2012).

¹³² Viide 4, lk 5.

Töökoormuse tõusul ja kohtumenetluse kvaliteedil on otsene seos, mis kajastub hilisemas statistikas, kuid mille tagasi pööramine ei ole enam võimalik. Kohtuniku poolt esitatud kohtuotsuse põhjendavat osa võib pidada nii teguriks, mis ühest küljest pikendab menetluse kestust, kuid teisest küljest lühendab. Otsuse hoolikas koostamine, põhjenduste kaalumise ning selle selgeks ja arusaadavaks tegemine võtavad aega. Selgelt ja hoolega sõnastatud põhjendustega kohtuotsus on suurema tõenäosusega õige, lisaks aitab ka pooltel otsusega paremini leppida. Samuti põhjalikult ja veenvalt argumenteeritud lahendi puhul ei teki menetlusosalistel soovi igaks juhuks edasi kaevata. Seega head ja kvaliteetsed otsused vähendavad edasikaebuste arvu.

Kohtuniku töökohustuste hulka ei kuulu ainult kohtuotsuse koostamine, vaid kogu kohtumenetluse juhtimine. Kuivõrd menetlusosalistele on äärmiselt oluline see, kuidas neid menetluses koheldakse, peab kohtunikul olema piisavalt aega suhelda osapooltega. Suhelda menetlusosalistega ka väljaspool istungi aega, sealhulgas anda neile võimalus oma sõna öelda tähtaegade osas ning et neid ei koheldaks kui passiivseid pealtvaatajaid, vaid kui aktiivseid tegevuses osalejaid.¹³³ Menetlusosaliste kaasamine tekitab neis suuremat austust ja lugupidamist kohtu vastu kui ka kohtulahendi hilisemat aktsepteeritavust.

Vaidlevatele pooltele on parimaks lahendiks nendevaheline kompromiss. Kompromissi sõlmimine vähendab otseselt edasikaebuste arvu, mis ühtlasi aitab vähendada kohtute töökoormust ja millega lõppkokkuvõttes säästetakse ka riigi kulutusi. Lisaks kompromissiga lõppenud kohtuasjade arvu suurenemine aitab kohtunikel säästa aega, et lahendada kohtuasju, milles kompromissi sõlmimine ei ole õnnestunud.¹³⁴ Kui traditsiooniliselt on kohtunike ülesandeks olnud kohut mõista (mitte vahendada), lähtuda õigusest (mitte huvidest), hinnata (mitte soodustada), käskida (mitte kohandada), otsustada (mitte kokku leppida), siis on kohtunikul kui aktiivsel poolte lepitajal üsna vastuoluline roll.¹³⁵ Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik Mare Merimaa on pidanud kompromissi sõlmimise üheks takistuseks menetlusosaliste õigusteadmiste puudumist.¹³⁶ See seab kohtunikule suurema koormuse, et selgitada asjaosalistele kompromissi eelist ja õiguslikku tagajärge. Samuti kohtunike suur töökoormus ei võimaldada alati piisava põhjalikkusega asja kohtuistungiks ette valmistada. Kohtunik ei adu tüli tegelikku põhjust, ei leia õiget ja õiglast lahendust, mistõttu ei õnnestu

¹³³ Viide 4, lk 4.

¹³⁴ K. Tarros. Kompromiss Eesti kohtupraktikas: olemus ja probleemistik. *Juridica* 2008, nr 10, lk 677.

¹³⁵ H.E. Chodosh. *Juridicial Mediation and Legal Culture. Issues of Democracy*. December, 1999.

¹³⁶ M. Merimaa. Menetluse põhimõtted ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Doktoriväitekirj. Tallinna 2008, Akadeemia Nord, lk 53.

tal pooli ka efektiivselt lepitada ning säästa sellega kallist menetlusaega. On avaldatud arvamust, et kompromisse on võimalik sõlmida eelkõige esimese astme kohtus.¹³⁷ Autor ringkonnakohtu osa kompromissi sõlmimisel ei alahinda, pigem nõuab see kohtunikult suuremat selgitamiskohustust ja oskust pooli lepitada olukorras, kus kohtulahend on juba tehtud ühe poole kasuks.

Eesti kohtunike töökoormus on jätkuvalt suureks probleemiks. Kohtunike töökoormusele on tähelepanu juhtinud juba Theodor Grünthal Eesti esimese tsiviilseadustiku eelnõus. Nimelt leidis ta, et tsiviilprotsessis kulub suur osa kohtuniku tööst asja faktilise külje uurimisele, et kindlaks teha, kas faktid on tõesed või välja mõeldud. „Tõde on kohtule sama tähtis kui õiglus“. Siinjuures takistavaks teguriks pidas ta just kohtunike töökoormust.¹³⁸

Kuigi kaebuste hulk kohtutes ei ole viimastel aastatel märkimisväärselt muutunud, on vaidlused läinud järjest keerulisemaks, materjali maht suurenenud, mistõttu asja lahendamine on muutunud iseenesest aeganõudvamaks. Kohtuasja keerukust ei saa keegi ette ennustada. Iga konkreetse kohtu töökoormus aja jooksul kord suureneb ja kord väheneb. Kohtunike optimaalse töökoormuse kindlaks tegemine on keeruline protsess, mis vajab põhjalikke uuringuid. Käesoleval ajal on Eestis kasutusel Kohtute Haldamise Nõukojas (KHN) esmakordselt 2009. aastal heakskiidetud kohtunike töökoormuse hindamise meetodika. Koormuspunktide arvestusest nähtuvalt töötavad käesoleval ajal teise astme kohtunikud suure ülekoormusega. Nii töötavad Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi kohtunikud 125% koormusega ning Tartu Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi kohtunikud 118% koormusega.¹³⁹ See näitab üheselt, et vaja oleks suurendada kohtunike arvu ringkonnakohtutes. Tegelikele vajadustele vastava kohtunike arvu juures väheneks otseselt asjade lahendamisele kuluv aeg, samuti oleks kohtunikul võimalik süveneda oma töösse põhjalikumalt, mille tulemusena sünnib õiglane ja kvaliteetne otsus, mille edasikaebamiseks puudub põhjus.

Kohtuniku töö kvaliteeti, mille lahutamatuks osaks on kohtuasja lahendamise kiirus, mõjutab kindlasti asjaolu, mitu abilist on kohtunikul võimalik kasutada. Kohtuasja tõhus toimimine saab toimuma, kui on piisav arv kohtunikke ning kohtutöötajaid. Eestis on siiani täpsemalt määratlemata, milline peaks õigusemõistmisel olema kohtunike ja kohtuametnike suhtarv.

¹³⁷ Viide 136, lk 50.

¹³⁸ T. Grünthal. Märkmeid TSK eelnõu kohta. Tartu 1933, lk 36.

¹³⁹ KHN 63. istungi protokoll, 25.05.2012, lk 5-6. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57306/63.+protokoll+25.05.2012.pdf> (01.05.2013).

2013 aasta aprillikuu seisuga oli Tallinna Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 13 kohtuniku kasutada 7 konsultanti ning Tartu Ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi 4 kohtuniku kasutada 3 konsultanti. Lisaks on alates 2013 aasta aprillikuust mõlema ringkonnakohtu tsiviilkolleegiumi koosseisus ka üks kohtujurist. Autori hinnangul on parim suhe ühele kohtunikule üks abiline, mida antud ajal kahjuks Tallinna Ringkonnakohtule ei võimaldata. Selline olukord, kus ühe konsultandi teenindada on kaks kohtunikku, on konsultandi töökoormus niivõrd suur, et võimaldab teha üksnes hädapärase töö ning rakendamata jäävad spetsialisti tegelikud võimed, mis võiksid kohtuniku tööd suuresti kergendada. Samuti puudub siiani selge arusaam, millises ulatuses osalevad kohtuametnikud õigusemõistmises. Arutluse all on olnud kohtuametnike kui madalapalgaliste töötajate arvu suurendamine, mille arvelt oleks võimalik piirata kohtunike arvu ja kokku hoida sellega riigi kulutusi. Autor toetab Villu Kõve seisukohta, mille kohaselt tuleks vältida olukorda, kus kohtunik distantseeritakse üksnes lahendi allkirjastajaks ja sisulised otsused teeksid ära ametnikud. Vastasel korral püstitab see küsimuse, kas õigust mõistab kohus kui asutus või kohtunikud kui õigusemõistjad.¹⁴⁰

Kohtute töökoormuse vähendamine piisava arvu kohtunike ja nende abiliste kohtade loomisega nõuab riigilt lisakulutusi. Samas tuleb kohtul võimaldada täita kohustus tagada asja õiglane lahendamine mõistliku aja jooksul. Kahjuks ei ole õigusemõistmine üheski riigis odav. Ka CEPEJ märgib 2004 raamprogrammis „Kohtusüsteemide uus eesmärk: iga kohtuasja menetlemise optimaalse ja ettenähtava aja jooksul“ järgmist: „Kohtusüsteemid seisavad silmitsi paljude ja mõnikord vastuoluliste nõuetega. Riigid peavad leidma kompromisse oma eri eesmärkide vahel. Ei ole olemas mingit imetabast valemit ega universaalset lahendust õigusemõistmise toimimise parandamiseks. Seepärast põhjustavad näiteks meetmed, millega saavutada eesmärki tagada igäühele juurdepääs kohtutele, kuhjivate tööde arvu kasvu. Kui samal ajal ei suurene ka vastavalt õigusemõistmise jaoks vajalikud vahendid, siis on selliste meetmete tulemuseks menetluste kestuse pikenemine või otsuste kvaliteedi langemine.“¹⁴¹

¹⁴⁰ V. Kõve (viide 36), lk 675.

¹⁴¹ Viide 33, lk 8.

3.2. Seadusandluse muutmise mõju menetlusajale

Lähiaastatel on toimunud hulgaliselt menetlusseadustike muudatusi, millest võib teha järeldusi, et seadusandja on püüdnud muuta menetlust efektiivsemaks. Seaduse muutmine on iseenesest üks lihtsamaid ja odavamaid viise proovida muuta menetlust kiiremaks, kuid sellel ei pruugi sugugi olla oodatud tagajärg. Hoogne seadusloome ja seaduste pidev muutmine võib tuua endaga kaasa hoopiski uusi õigusvaidlusi ja suurendada kohtute töökoormust, seda nii asjade lahendamisel kui ka suurenenud vaidluste arvu osas.

Põhimõttelisemat laadi muudatused mingis kinnistunud korralduses või menetluses vajavad praktikas realiseerumiseks mitmeid aastaid. Formaalsed muudatused saavad selgeks suhteliselt kiiresti, kuid eelkõige kaalumisruumiga reeglite praktikas realiseerumiseks on vajalik kõrgemate kohtute pikaajaline ühetaoline praktika.¹⁴² Isegi vaatamata tõhusale eeltööle ei ole seadusandjal alati võimalik ette näha kõiki elus ette tulla võivaid olukordi. Alati ei pruugi ka selleks vajadust olla, sest vastasel korral muutuksid seadused liialt mahukateks ja formaliseerituteks. Seadusest erineva situatsiooni tõlgendamiseks aga ongi vaja aega ja praktikat. Paraku kui asi hakkab praktikas oma kuju võtma, tuleb juba uus seadusemuudatus, millega muudetakse kogu eelnev olematuks. Väljakujunemata praktika avaldab negatiivset mõju ka menetlusosalistele vaidluse lõpptulemuse ennustatavuse osas. Kuivõrd lahend võib tulla menetlusosalistele üllatusena, on neil raske seda aktsepteerida. On mõistetav, et seoses taasiseseisvumisega on Eesti paratamatult olnud sunnitud vastu võtma suhteliselt lühikese aja jooksul arvukalt õigusakte, kuid kahjuks muudetakse seadusi jätkuvalt liiga sageli. Uute reeglite ja väljakujunemata praktika ning ebaselguse tõttu käiakse läbi kõik kohtuastmed. See toob endaga kaasa hulgaliselt mõttetut lisatööd ning täiendavaid kulutusi nii riigile kui ka menetlusosalistele.

2010. aastal viidi läbi projekt „*Case management*“i tövõtete rakendamine Eesti kohtumenetlustes“, mille eesmärgiks oli välja selgitada, millised menetlusseadustikest või kohtute töökorraldusest tulenevad tegurid takistavad kohtunikel kohtumenetlusi senisest tõhusamalt korraldamast. Projekti käigus töid Briti eksperdid esmase takistusena välja menetlusseadustikke, sealhulgas ka asjaolu, et pidev õigusloome ei mõju menetlusseadustike

¹⁴² V.Kõve (viide 36), lk 663.

kohaldamise stabiilsusele positiivselt. Seetõttu suur osa ringkonna- ja Riigikohtu kohtunike tööajast, mis võiks kuluda materiaalõiguslike küsimuste lahendamisele, kulub hoopis menetluslike probleemide lahendamisele. Ettekujutuse sellest annab määruskaebuste osakaal kõigist ringkonnakohtus lahendatud asjadest, kuid menetluslikke vaidlusi lahendatakse ka apellatsioon- ja kassatsioonkaebuste raames, mistõttu on nende osakaal veelgi suurem.¹⁴³

Seadusandluse pideva muutmise üle, eriti menetlusseadustike osas, on suurt muret tundnud ka Eesti kohtunikud ise. Tallinna Ringkonnakohtu kohtunik Mare Merimaa on märkinud oma ettekandes Balti Riikide Kohtunike Ühingu Nõukogu konverentsil, et kohtunikud peavad seaduse muudatusi pigem piduriks kohtuasja arutamisel ning takistuseks kohtupraktika stabiilsuse kujunemisele. Menetlusseadustikud on liialt formaliseeritud, sätted võimaldavad mitmeti tõlgendamist ning menetlusosalised, nende esindajad ning ka kohtunikud ei tunne ennast protsessis kindlalt, mis on üheks näitajaks, et midagi on seadusandlusega valesti.¹⁴⁴

Seaduse väljatöötamisele peaks eelnema põhjalik analüüs, mis võimaldab ette näha uute õigusaktide rakendamise tagajärgi tulevikus. Õigusakti mõjude analüüs peab hõlmama nii õigusaktide *ex ante* (jõustumiseelse) kui ka *ex post facto* (pärast jõustumist toimuva) analüüsimise. Kuivõrd analüüs aitab mõelda õigusakti reguleerimise eesmärgi ning vahendite valiku üle, peaks analüüsi käigus selguma parim võimalik lahendus.¹⁴⁵ Oluline on, et seaduse eelnõude väljatöötamisele kaasatakse ka isikud, keda see puudutab või isikuid, kelle kogemused võiksid suurt tähtsust omada, et anda neile võimalus omapoolsete seisukohtade esitamiseks. Lääne demokraatlike riikide põhiseadusmalli ideaal lähtub sellest, et seaduse sisu kujuneb erilises argumentatsiooni protsessis.¹⁴⁶ Kommunikatiivse eetika põhimõtetele toetuva õigusloome korral täidetakse seadust lojaalsemalt, kui seadus on leidnud ühiskondliku dialoogi käigus tunnustuse.¹⁴⁷ Seaduseelnõude analüüsi tegemine võib osutuda üsnagi kulukaks, kuid samal ajal ei pruugi pealiskaudne analüüs anda tõepäraseid tulemusi. Nii pealiskaudne analüüs või selle tegemata jätmine kajastub aga hilisemates kohtuvaidlustes, avaldades omakorda mõju menetlusosaliste ja riigi kulutustele.

¹⁴³ Kohtute aastaraamat 2010. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://www.riigikohus.ee/vfs/1106/Kohtute_aastaraamat2010veeb.pdf (25.02.2013).

¹⁴⁴ M. Merimaa. Balti Riikide Kohtunike Ühingu Nõukogu konverentsi „Seadusandluse muudatuste mõju kohtunike töökoormusele ja kohtulahendite kvaliteedile“ ettekanne. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ekou.ee/Mare-Merimaa-ettekanne.pdf> (04.05.2013).

¹⁴⁵ K. Merusk; M. Kiviorg; R. Sõlg; I. Pilving; V. Olle; A. Mõttus. Õigusriigi printsiip ja normitehnika. SA Eesti Õiguskeskus, 1999, lk 21.

¹⁴⁶ Viide 145, lk 22-23.

¹⁴⁷ B. Calsson. Communicative Rationality and Open – ended Lae in Sweden. Journal of Law and Society, 1995 (viidatud Kasemets, A. Mõttevalik seaduseelnõude sotsiaalsete, majanduslike, institutsionaalsete jm mõjude analüüsimise teemal. Riigikogu kantselei MSI, 1997, 5).

Andra Pärismägi on tsiteerinud Theodor Grünthali „Oleks /.../ loomulik, et enne kui protsessid lõplikult välja töötatakse, oleks esmalt tarvis selgusele jõuda, milline peab olema meie kohtute korraldus, milliseid muudatusi kehtiv korraldus vajab.“ „Arvamuse häält peab seadusandja tingimata tähele panema ja riigi justiitspoliitikale on rahva nõuded samaväärsed tähelepanuks kui teaduse ning teooria seisukohad.“¹⁴⁸

Jälgides seadusloome tegevust, mis väljendub seaduste pidevas muutmises, annab tunnistust sellest, et seaduse eelnõu väljatöötamisele ei eelne alati põhjalikku analüüsi, kas seaduse muutmine on üldse vajalik ning milliseid õiguslikke ja majanduslikke tagajärgi võib seaduse muutmine kaasa tuua. Nimetatud asjaolu näitab fakt, et seadusi muudetakse juba enne nende jõustumist või peale seaduse jõustumist järgneb sellele uus seaduse muudatus. Harvad ei ole olnud olukorrad, kus seaduse vastuvõtmise ja selle jõustumise vaheline ajavahemik on olnud nii mõnegi seaduse puhul suhteliselt lühike või olematu. Nii näiteks avaldati TsMS muudatused 31.12.2008 Riigi Teataja I osas ning jõustusid 01.01.2009, seadustikus on 759 paragrahvi, millest muudeti arvukalt sätteid, rakendussätetega muudeti veel 53 seadust. Kohtutäituri seaduse¹⁴⁹ (KTS) muudatused võeti vastu 09.12.2009, avaldati Riigi Teataja I osas 31.12.2009 ja jõustusid 01.01.2010. Seadusega muudeti ka teisi seadusi, sh pankrotiseadust 151 sätte osas. Eeltooduga seoses on Märt Rask kahetsusega märkinud: „Seadusandja lugupidamatu suhtumine seaduse adressaatidesse ja üldtunnustatud seadusloome põhimõtete eiramine süvendab nihilistlikku suhtumist õiguskorda. Sellel võivad olla kaugeleulatuvad tagajärjed, mis õõnestavad õiguse autoriteeti ja millega omakorda kaasnevad riigile otseselt kahjulikud rahalised tagajärjed.“¹⁵⁰ Õiguslike ettekirjutuste kvaliteedist, nende tekkimise kultuurist ning mõjude arvestamisest, keelelisest esitusest ja arusaadavusest sõltub seaduste ning teiste õigustloovate aktide rakendamise mastaap ja efektiivsus.¹⁵¹

Selline olukord tekitab kohtunike töökorralduses suuri probleeme, eelkõige seaduse kohaldamisel. Suurendab kohtuniku eksimise võimalust, vähendades sellega kohtulahendite kvaliteeti ning andes põhjust kohtuotsuse edasi kaebamiseks. Edasikaebamine, olgu selleks

¹⁴⁸ A. Pärismägi. Tsiiviilkohtusugemetega reisikiri. Juridica 2000 nr 10, lk 671.

¹⁴⁹ RT I 2009, 68, 463.

¹⁵⁰ M. Rask. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2010 kevadistungjärgul. Lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1114/1_Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%20riigikogule_09.pdf (04.05.2013).

¹⁵¹ Viide 145, lk 7.

siis määruskaebus või apellatsioonkaebus esimese astme kohtuotsuse peale, mis on tingitud põhjendamatust ja liiga hoogsast seadusemuudatusest koormab liigselt ringkonnakohtu tegevust. Seadusemuudatustest tingitud kohtuasjade arvu suurenemine ning menetluse venimine ei õigusta mõistliku menetlusaja ületamist.

3.3 Hagi hinna määramine kui menetlustoiming

Tsiviilkohtumenetluse efektiivse lahendamise kolme olulise mõjurina nimetatakse menetluse keerukust, kestust ja kulukust. Ühe käsitlemise kohaselt käsitletakse tsiviilkohtumenetlust sellisena, et kohus on vaidlevate poolte jaoks loodud, järelikul ka poolte poolt finantseeritavana. Üldises plaanis on riigilõivule omistatud kulude katmise ja menetlusökoonoomia, see on pahatahtlike protesthagide blokeerimist, tagamisele suunatud eesmärki. Kohtumenetluse finantseerimise probleemide tõttu kõrgeks tõstetud riigilõivud peaksid hoidma teatud tüüpi nõuded kohtust eemal¹⁵² või ka vastupidi – menetluse kulukuse olulisel alanemisel võib teatud liiki kohtuvaidluste hulk olulisel määral kasvada. Enamikus riikides kasutatakse konkreetsetes kohtumenetluses tasumisele kuuluva lõivu suuruse arvutamisel teatavaid määrasid, mis võivad olla väljendatud kas kindlate suurustena või siis protsendina nõude suurusest.¹⁵³

Eestis on riigilõivu eesmärk väljendatud riigilõivuseaduse¹⁵⁴ (RLS) 25 § 4 lõikes 1, mille kohaselt kehtestatakse riigilõivumäär lähtuvalt toimingute tegemisega kaasnevatest kuludest, seega kulupõhimõtte. Ka Riigikohus on sarnase seisukoha avaldanud määruses 3-2-1-95-10, märkides, et riigilõivu eesmärgiks on riigi tehtava avalik-õigusliku toimingute kulutuste täielik või osaline hüvitamine.¹⁵⁵ Tulenevalt RLS §-st 57 tuleb hagiavalduse, avalduse või muu kaebuse läbivaatamisel tasuda riigilõivu, lähtudes hagi hinnast, mis tuleneb kaebusest või kui seaduses on see täpselt kindlaks määratud.

¹⁵² A. Van Aaken. Shareholder Suits as a Technique of Internalization and Control of Management. A Functional and Comparative Analysis. Heidelberg, 2004, p 5-6. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.uniformterminology.unito.it/downloads/papers/AakenShareholder.pdf> (01.05.2012).

¹⁵³ M. Vutt; M. Lillsaar; E. Rohtmets. Kõrge riigilõiv kui õigusemõistmisele juurdepääsu takistus. Tartu 09.05.2011, lk 4-6. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1121/RiigiLoivud.pdf> (02.05.2013).

¹⁵⁴ RT I 2010, 21, 107; RT I 17.04.2013, 12. 02.03.2012, 10.

¹⁵⁵ RKTkm 09.11.2010, 3-2-1-95-10, p 10 (Vyacheslav Zaprometovi hagi OÜ Tera-Iter vastu 261 000 krooni saamiseks).

Hea ülevaate annab riigilõivude suurus ja tasumise korrast 2007. aastal Jean Albert'i juhitud töögrupi uuring tsiviilkohtumenetluse kuludest ja nende läbipaistvusest Euroopa Liidu liikmesriikides.¹⁵⁶ Mõningaid näiteid teiste riikide süsteemidest:

Soomes tasutakse riigilõiv pärast tsiviilasja menetluse lõppu (erandiks on abielulahutus). Vaidlusaluse summa suurusel riigilõivu määr ei sõltu.¹⁵⁷

Iirimaa jääb kohtusse pöördumisel tasutav riigilõiv vahemikku 9 eurot esimese astme kohtus (*District Court*) kuni 200 eurot ülemkohtus (*Supreme Court*), teatud toimingute eest tuleb tasuda eraldi, kuid need summad on marginaalsed. Hagihind on relevantne vaid selleks, et otsustada, millisest kohtuastmest menetlus algab.¹⁵⁸

Saksamaal arvutatakse riigilõivu suurust (üldiselt) hagihinna ja niinimetatud juhtumi tüübifaktori alusel - seadus sätestab riigilõivu määra, mis teatud suuruses nõudelt tasuda tuleb, vastav määr omakorda korrutatakse tüübifaktoriga (näiteks on erinevad faktorid perekonnaasjadel, töövaidlustel jne). Kui menetlus lõpeb varajases staadiumis, vähendatakse tasumisele kuuluvat summat. Enamasti tuleb riigilõiv tasuda ette, kuid näiteks töövaidlustes tasub riigilõivu menetluse lõppedes kaotajaks jäänud pool. Kehtib „kaotaja maksab“ põhimõte.¹⁵⁹

Prantsusmaal riigilõivu kohtusse pöördumisel üldiselt tasuma ei pea, erandiks on äri vaidlused.¹⁶⁰

¹⁵⁶ J. Albert. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Final report. 2007. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/cost_proceedings_final_report_en.pdf (02.05.2013).

¹⁵⁷ E. Nordmann. Country Report. Finland. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union.. December 2007, p 19-20. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/finland_en.pdf (02.05.2013).

¹⁵⁸ M. Jennings. Country Report. Ireland. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. December 2007 p 7-8. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/ireland_en.pdf (02.05.2013).

¹⁵⁹ M. Bonsau. Country Report. Germany. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. December 2007 p 20-21. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/germany_en.pdf (02.05.2013).

¹⁶⁰ I. Tinel. Country Report. France. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. December 2007 p 30, 33-35. Arvutivõrgus kättesaadav:

http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/france_en.pdf (02.05.2013).

Seega valdavalt teistes Euroopa riikides ei ole hagihinnal olulist tähendust või puudub see hoopiski. Eestis omab tsiviilasja hind nagu eespool juba mainitud olulist tähendust riigilõivu tasumisel. Samuti on tsiviilasja hinnaga seotud teistelt menetlusosalistelt menetluskulude sissenõudmise piirmäärad.¹⁶¹ Apellatsioon- või vastuapellatsioonkaebuse saabumisel ringkonnakohtusse kontrollib ringkonnakohus riigilõivu tasumist vastavalt tsiviilasja hinnale apellatsioonimenetluses (TsMS § 137 lõige 1). Tulenevalt TsMS § 136 lõike 1 teisest lausest võib kohus määrata tsiviilasja hinna ka siis, kui hageja või muu avaldaja hind ei vasta tegelikkusele. Paraku on hagi hinna määramist reguleerivad sätted keerulised, kohati vastukäivad, mistõttu on praktika ebaühtlane. Valdkonna problemaatilisust näitab ka viimase aja Riigikohtu lahendite hulk hagi hinna määramise kohta.

Hagi hinna määramise ja sellelt riigilõivu tasumise on keeruliseks teinud ühelt poolt tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja riigilõivuseaduse sage muutmine. Seda nii hagi hinda puudutavate sätete ja riigilõivu määrade muutmise osas. TsMS § 123 näeb ette, et tsiviilasja hinna arvestamisel tuleb aluseks võtta hagi või muu avalduse esitamise aeg. Seega on tsiviilasja hind apellatsioonkaebuse esitamisel sama, mis maakohtus, kuid konkreetne riigilõivumäär kaebuse esitamisel tuleb arvestada RLS lisaks oleva tabeli alusel selle aja seisuga, mis kehtib kaebuse esitamisel.¹⁶² Esialgelt arusaadavad ja loogilisena tunduvad sätted toovad paraku praktikas endaga kaasa hulgaliselt kohaldamisraskusi. Seda eriti vanemate asjade puhul kui seadusi on juba korduvalt jõutud muuta. Nii on vaja paljudel juhtudel otsida lahendust õiguse üldistest põhimõtetest, isikute põhiõigustest, sealhulgas õiguspärasest ootusest jms. Millega selgitada menetlusosalisele võrdse kohtlemise põhimõtte valguses, miks kahes sarnases tsiviilasjas tuleb samal ajavahemikul lõivu tasuda erinevas suuruses üksnes sellest tulenevalt, millal täpselt kohtusse pöörduti.

Hagi hinna määramise teeb keeruliseks ka asjakohaste sätete keerukus ja rohkus. Eriti problemaatiliseks muutub hagi hinna määramine nõuete paljususe korral. Kuna hagi hinna määramine ja sellelt riigilõivu tasumine on menetlusosalistele sageli ülejõukäivad, siis esitatakse kaebused puudulikult ehk jäetakse riigilõiv hoopiski tasumata või tasutakse valesti. Kohtute infosüsteemi (KIS) andmete põhjal 01.01.2013 kuni 31.03.2013 Tallinna Ringkonnakohtusse esitatud apellatsioonkaebustelt oli riigilõiv tasumata 37 %-l. Siinjuures ei saa tõsikindlalt väita, et kõikidel kordadel oli arusaamatus hagi hinna ja riigilõivu suuruses,

¹⁶¹ Vabariigi Valitsuse määrus „Lepingulise esindaja ja nõustaja kulude teistelt menetlusosalistelt sissenõudmise piirmäärad“. 04.09.2008, RT I 2008, 40, 235; RT I 03.12.2010, 8.

¹⁶² RKTko 29.01.2007, 3-2-1-137-06, p 30 (V. P hagi N. U vastu 376 428 krooni saamiseks).

kuid kindlasti oli sellel märkimisväärne osa. Riigilõivu tasumata jätmise takistab kaebuse menetlusse võtmist ning puuduste kõrvaldamine röövib nii kohtu kallist tööaega kui ka venitab menetlust.

Hagi hinna määramise lihtsustamiseks võiks ette näha teatud liiki asjadele kindlad hinnad. Tänaväärne seadusemuudatus on olnud pankrotimenetluse nõude tunnustamise hagi muutmine mittevaraliseks, samuti ühisvara jagamise ja kaasomandi lõpetamise nõuded. Jätkuvalt problemaatilised on autori hinnangul tsiviilasja hinna määramised näiteks realservituudi seadmisega seotud vaidlused, kus on pea võimatu määrata kohast hagi hinda. Samuti tekitab liigagi sageli mõttetu vaidlusi tuvastusnõude korral saadava hüve väärtuse tõendamine. Hagi hinna tõendamine ei tohiks olla menetlusosaliste jaoks keeruline ega kulukas, seda enam, et sageli on see vaidluse kontekstis ebaoluline. Mida ebaselgem on hagi hinna määramine, seda rohkem esitatakse kaebusi hagi hinna määramise määruste peale, mis takistab kohtuasja sujuvat menetlemist.

Üllatav oli seadusandja käitumine hagi hinna määramise sätete muutmisel TsMS § 133 osas. Kui varasemalt arvestati hagi hinda varalise nõude puhul üksnes põhinõude järgi, siis 01.07.2012 seaduse muudatuse järgi arvestatakse hagi hind põhinõude ja kõrvalnõuete järgi. Kui võtta arvesse riigilõivu tasumise eesmärki, mis on kulupõhine tasu, siis seaduses lubatud viisvise nõue lahendatakse koos põhinõudega ühes menetluses ega muuda asja lahendamist märkimisväärselt keerulisemaks. Pealegi toimus nimetatud muudatus ajal, mil seadusandja langetas riigilõivumäärasid. Tekib tahtmatult küsimus, kas varalise nõude esitajate jaoks üldse riigilõivumäärad langesid. Seaduse muudatuse kohaselt põhinõude ja kõrvalnõuete omavahelisele liitmisele tuleb lisaks hagi hinna arvestamisel tulevasi kõrvalnõudeid arvesse võtta hagi esitamisest arvates ühe aasta ulatuses (TsMS § 133 lõige 2). Kuigi kaebaja peaks ise kaebuse esitamisel hinna määramiseks viisvise nõude välja arvutama, selle kohtule esitama, mida pahatihti ei tehta, võib kohus seda siiski ka kaebajalt nõuda.¹⁶³ Vaatamata ka kohtule hagi hinna nimetamise korral tuleb kohtul vastavad andmed toimiku materjali hulgast välja otsida ning selle õiguspärasust kontrollida ja arvutuskäik läbi teha. Selline lisakoormuse tekitamine hagi hinna määramisel ei ole antud olukorras, kus soovitakse kohtute töökoormust vähendada selle lihtsustamisega, sugugi eesmärgipärane.

¹⁶³ RKTko 13.06.2012, 3-2-1-46-12, p 15 (AS Oma Ehitaja hagi Mart Opmanni vastu 10 845 euro 30 sendi ja viivise saamiseks).

Taolisi hagi hinnaga esilekerkivaid küsimusi on kohtu igapäevatoos hulgaliselt. Vajadus nende küsimustega pidevalt tegeleda teeb kohtumenetluse ainuüksi nende menetluslike küsimuste tõttu keerukamaks ja aeganõudvamaks, seega ka riigile kallimaks. Hagi hind on menetlusosaliste vahelise vaidluse kontekstis vähetähtis, seetõttu peaks see olema äärmiselt lihtne ja kõigile arusaadav, sealhulgas menetlusosalistele kes igapäevaselt kohtuvaidlustes ei osale.

3.4 Menetlusabi taotlused ringkonnakohtus

Peamiseks tsiviilkohtumenetluse, sealhulgas apellatsioonimenetluse, sujuva kulgemise takistuseks on saanud menetlusabi taotluste lahendamine. Kui 01.01.2009 hakkasid kehtima uued riigilõivumäärad, mis erinesid varasematest kordades oma suuruse poolest, hakkasid kaebuse esitajad massiliselt esitama menetlusabi taotlusi, koormates sellega kohtuid. 01.07.2012 küll seadusandja langetas riigilõivumäärasid märkimisväärselt, kuid võttes arvesse veel täielikult kriisist taastumata riigi majanduslikku olukorda, isikute tegelikku maksevõimet kui ka teiste Euroopa riikide riigilõivumäärasid kohtusse pöördumisel, siis autori hinnangul ei ole hetkel kehtivad määrad veel täielikult kaebuse esitajatele jõukohased. Seetõttu esitavad menetlusosalised jätkuvalt menetlusabi taotlusi. KIS-i andmetel 2013. aasta esimesel kolmel kuul esitasid Tallinna Ringkonnakohtusse menetlusabi taotlusi 11% apellantidest.

Riigipoolset menetlusabi saab kohus anda vastavalt isiku taotlusele. Menetlusabi taotluse esitamise korda ja selle andmist reguleerib TsMS. Praktika näitab, et tegelikkuses esitatakse taotlused puudulikena ning kohtul ei ole võimalik neid koheselt lahendada asuda, vaid peab andma tähtaja taotluses esinevate puuduste kõrvaldamiseks. Kuigi seadus näeb ette menetlusabi taotluse esitamist vastaval vormil, on selle nõude eiramine üheks sagedasemaks puuduseks. Kuivõrd taotluse esitaja maksejõuetust ei saa eeldada, tuleb neid eeldusi kontrollida vastavate tõendite alusel. Tõendite esitamise kohustus tuleneb küll seadusest, kuid esitamist koos taotlusega esineb üliharva.

Selle asemel, et tegeleda asja sisulise lahendamisega, tuleb kohtul hakata tegelema puudulikult esitatud taotlusega. Kohus lahendab taotluse määrusega, mis on edasikaevatav.

Kuivõrd apellatsioonkaebuse menetlusse võtmine on seotud riigilõivu tasumisega, siis menetlusabi taotluse korral saab kohus apellatsioonkaebuse menetlusse võtta alles peale menetlusabi määramise jõustumist. Menetlusabi tõttu venib menetlus keskmiselt kahe kuu võrra. Hulgaliselt leidub ka erandeid. Nii on näiteks tsiviilasjas 2-10-64322 Harju Maakohus teinud otsuse 28.11.2011, apellatsioonkaebus on kohtule esitatud 28.12.2011. Ringkonnakohus sai asja menetlusse võtta alles 10.04.2012. See on 104 päeva peale apellatsioonkaebuse esitamist ja seda eelkõige puudulikult esitatud menetlusabi taotluse tõttu. Viidatud tsiviilasjas esitas apellant apellatsioonkaebuse ja menetlusabi taotluse esindaja vahendusel. Eelnimetatu on ainult üks näide faktilise olukorra iseloomustamiseks.

Puudulikult esitatud taotluste osas ei ole vahet, kas taotluse on esitanud menetlusosaline ise või on seda teinud tema advokaadist esindaja kaudu. Seega ei saa siinjuures puudulike kaebuste esitamise põhjuseks pidada teadmatust või oskamatust. See aga viitab üheselt seaduse kitsaskohtadele, mis võimaldab esitada taotlust puudustega ning soovi korral ka menetlust tahtlikult venitada. Kohtutele jääb vastutus selle eest, et menetlus vastaks EIÕK artikli 6 lõike 1 mõistliku aja nõudele, ning nad saavad seda tagada teostades oma õigust astuda vastu mis tahes viivitustaktikale, millega mõni menetluse pool võib välja tulla.¹⁶⁴ Samas peab riik korraldama oma õigussüsteemi selliselt, et nende kohtud saaksid garanteerida artikli 6 lõike 1 täitmise ning tagada, et menetlus toimuks viivitusteta. EIK on olnud seisukohal, et mõistliku menetlusaja ületamisel ei saa pidada süüdlaseks menetlusosalist ennast, kuigi tema tegevus võib põhjustada menetluse venimist, kui ta kasutab seaduses antud õigusi.¹⁶⁵

Menetlusabi taotluse lahendamisel tuleb kohtul hinnata taotleja majanduslikku seisundit lähtudes TsMS §-st 186. Kohtul on vaja koguda selleks hulk tõendeid (pangakonto väljavõtted, väljavõtted registritest jms), neid põhjalikult hinnata, mis on ajamahukas tegevus. Seadus näeb küll ette kriteeriumid majandusliku seisundi hindamiseks, kuid need on küllaltki abstraktsed, võimaldades kohtule laialdast diskretsiooni otsuse langetamisel. On loomulik, et kõik kohtunikud ei saa ühte moodi otsustada, see on kohtu sõltumatuse ja kohtuniku siseveendumuse austamise põhimõttest tulenevalt võimatu. Samas põhjustab see ebahühtlast praktikat ning menetlusosaliste poolt määruskaebuse esitamist taotluse rahuldamata jätmise korral.

¹⁶⁴ EIKo 30.04.2003, 54926/00, *Costa Ribeiro vs. Portugal*.

¹⁶⁵ EIKo 23.04.1987, 9616/81, *Erken ja Hofauer vs Austria*.

Autori hinnangul menetlusabi taotleja majandusliku seisundi hindamise kriteeriumide sisustamine praktikas on muutunud liialt rangeks, mis lõppastmes võib saada takistuseks isiku juurdepääsule õigusemõistmisele. Nii on Riigikohus määruses 3-2-1-134-08 sisustanud TsMS § 186 lõiget 1 leides, et nimetatud sätte mõtteks ei ole arvestada majanduslikku seisundit hinnates igasuguseid laenukohustusi, mis hageja endale on võtnud. Seaduse mõtteks ei ole arvestada soovilaenu ja väikelaenu olemasolu muude tähendust omavate asjaoludena.¹⁶⁶ Siinkohal esitab autor viidatud seisukohale vastuväite, leides, et väikelaenu võtmine näitab menetlusosalise rasket majanduslikku olukorda ning seda tuleks tema majandusliku seisundi hindamise juures ka arvestada.

Problemaatiline on ka juriidilistele isikutele menetlusabi andmine riigilõivu tasumisest vabastamiseks. Riigikohus tunnistas otsusega 3-2-1-62-10¹⁶⁷ põhiseadusega vastuolus olevaks ja kehtetuks TsMS § 183 lõike 1 esimese lause osas, milles see välistab tsiviilkohtumenetluses menetlusabi andmise selles sättes märgitud kriteeriumidele mittevastavale Eesti eraõiguslikule juriidilisele isikule apellatsioonkaebuselt riigilõivu tasumisest täielikult või osaliselt vabastamiseks. Asjakohased normid juriidilise isiku majandusliku seisundi hindamiseks menetlusabi lahendamisel puuduvad TsMS-s olulises osas siiani. Riigikohtu juhiste kohaselt on küll võimalik analoogia alusel kohaldada mitmeid kehtivaid menetlusabi andmist reguleerivaid sätteid, kuid need on praktikas raskesti kohaldatavad, mistõttu juriidilise isiku maksejõuetuse tõendamise kohtu jaoks ajamahukas.

Autori arvates on menetlusabi sisuliselt riigipoolne laen, mis tuleb hiljem tagastada, vaid erandlike asjaolude korral võib kohus isiku menetluskulude kandmisest täielikult vabastada¹⁶⁸. Isikuid, kes on võtnud teatud eluperioodidel oma elu korraldamiseks rahalisi kohustusi (väikelaen, järelmaks jms), ei tohiks „karistada“ selle eest ning takistada nende juurdepääsu õigusemõistmisele ning jätta talle menetlusabi andmata. Taotleja majandusliku seisundi hindamine kohtu poolt peaks olema formaalsem, et mitte kulutada liialt palju aega taotleja maksevõime hindamisele. Autor leiab, et seadus võiks sätestada finantskännise, alla

¹⁶⁶ RKTkm 13.01.2009, 3-2-1-134-08, p 9 (Leila Farahi hagi Danske Bank A/S Eesti filiaali (endine ärinimi AS Sampo Pank) ja Sergei Karakai vastu sundtäitmise lubamatuks tunnistamiseks).

¹⁶⁷ RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10 (AS WIPESTREX GRUPP hagi Eesti Vabariigi vastu 31 500 000 krooni ja viivise saamiseks).

¹⁶⁸ TsMS § 190 lg 7 kohaselt käesoleva paragrahvi lõigetes 3-6 nimetatud kohtulahendis võib kohus mõjuval põhjusel, muu hulgas kompromissi sõlmimise tõttu, ette näha kulude riigituludesse tasumise hilisema kuupäeva või osadena tasumise kohtu määratud tähtaja jooksul, samuti vabastada isiku menetluskulude riigituludesse tasumise kohustusest.

mille tulu saav isik saaks soovi korral menetlusabi lihtsustatud korras. Isiku maksevõime hindamise aluseks võiksid olla Maksu- ja Tolliameti andmed.

Menetlusabi taotluste läbivaatamine ja lahendamine suurendab oluliselt kohtute töökoormust ja kulutab ebaotstarbekalt inimressurssi, mida oleks mõistlikum suunata kohtuasjade sisulisele läbivaatamisele. Kuigi enamikus Euroopa riikides on riigilõivu tasumine siiski tsiviilasja algatamise üheks eelduseks, on samas ka riike, kus kohtusse pöördumine on riigilõivuvaba, näiteks Island, Monaco, Prantsusmaa (väljaarvatud äri vaidlused). Samuti on riike nagu Soome, kus riigilõiv tuleb tasuda alles pärast menetluse lõppu. Autori arvates võiks eeltoodu olla ka Eesti seadusandjale mõtteaineks.

3.5 Õigusabi vajalikkus apellatsioonimenetluses ja kättesaadavus kohtupraktikas

Demokraatlikul riigil lasub kohustus tagada isikule õiguste ja vabaduste igakülgne ja laiaulatuslik kaitse. Õiguste ja vabaduste kaitse sisaldab endas ka õigust esindusele. Käesoleva aja rasketes majanduslikes tingimustes võivad kohtuvaidlusega kaasnevad kulud inimestele üle jõu käia. Seda nii kaebuse esitamisel kohtusse riigilõivu tasumisel kui ka professionaalse esindajakulu kandmisel. Elanikkonna õigusteadvus on küll järjest paranenud, kuid siiski teadlikkus õigusest üldse, sealhulgas tsiviilõigusest ja menetlusõigusnormidest, ei ole eriti kõrge. Mõned aastad tagasi Justiitsministeeriumi läbiviidud uurimuse kohaselt oli viiendik vastajatest olnud olukorras, kus neil oli ilmne vajadus pöörduda kohtu poole, kuid nad ei teinud seda. Enamasti jäeti kohtu poole pöördumata raha- ja ajapuuduse tõttu. Nendest, kes osalesid mõnel kohtuprotsessil, kasutas suurem osa võrdselt kahte võimalust – kas kaitsesid end ise või kasutasid advokaadi abi. Enamik vastajatest hindas oma teadmisi ebapiisavaks, et end kohtus ise kaitsta.¹⁶⁹ Kuigi tegu oli aastatetaguse küsitlusega on väheusutav, et suhtarvud oluliselt muutunud on. Viimaste aastate tormilised seadusemuudatused on loonud olukorra, kus õiguskeskkond on muutunud niivõrd keeruliseks, et tavainimesel on raske kohtumenetluses orienteeruda.

¹⁶⁹ Eesti elanike õigusteadlikkuse uuring. Justiitsministeerium 2007. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=30815/Eesti+elanike+%F5igusteadlikkuse+uuring.pdf> (02.05.2013).

Järjest suurenevas on nende vaidluste hulk, mille osaliste jaoks on keeruline õigussuhet kvalifitseerida, leida õiged õigusnormid ja koostada selline avaldus, mille menetlemist oleks kohtul võimalik juhtida nii, et see toimuks kiiresti ja efektiivselt, et samaaegselt oleksid tagatud menetlusosaliste õigused esitada kogu asjas vajalik teave ja tõendid õigel ajal ja mõlemal poolel oleks võimalik õigel ajal ja kiiresti vastata ka teise poole seisukohtadele. Ühesõnaga, et tagatud oleks ideaalne tsiviilprotsessi mudel.¹⁷⁰ Praktikas hindavad tavakodanikud oma võimeid üle menetluses enda õigusi kaitsta. Tsiviilkohtumenetlus tugineb võistlevuse printsiibile, mis vastandab ja eraldab pooli üksteisest ning kohtust kus igal menetlusosalisel on täita oma kindel funktsioon. Nii peab hageja esitama kõik selle, mis temale kasulik on ning haginõuet kinnitab, kostja peab aga esitama kõik selle, mis haginõuet ümber lükkaks.¹⁷¹ Kohtunikul on küll kohustus menetluse käigus protsessiosalistele selgitada reegleid, et nad oleksid piisavalt informeeritud,¹⁷² kuid seda piiratud ulatuses. Kui menetluses on vastaspooleks sõnaosav ja hea veenmisoskusega advokaat, võivad pooled jääda ebavõrdsesse seisu. Ka võib menetlus professionaalse esindaja puuduse tõttu hakata venima. Samuti on selgitamiskohustuse täitmine kohtule aeganõudev, mistõttu on esindaja osavõtt menetlusest äärmiselt oluline.

Kui kohtuotsus kaevatakse edasi kõrgemale kohtuastmele, viitab see üldjuhul sellele, et tegemist on tavavaidlusest keerulisema õigusvaidlusega. Ringkonnakohtusse edasikaebamisel on vaja apellatsioonkaebuse koostamisel järgida menetlusnorme, mis tulenevad piiratud apellatsioonimudelitest. Maakohtu otsuse peale edasikaebamisel tuleb menetlusosalisel täpselt viidata kohtu eksimustele. See aga eeldab väga head seaduse tundmist. Kohtumenetluses osalemine ei pruugi olla jõukohane ka mitte juriidilise hariduse omajale. Seetõttu puudulikud õigusteadmised ning vähene materiaalne kindlustatus, mis võimaldaks palgata endale professionaalne esindaja, võivad menetlusosalisele tuua kaasa negatiivse tagajärje.

Menetlusosalise õigus on oma nõudeid formuleerida, neid hiljem täiendada ja täpsustada, kuid kui pooled vahetavad oma seisukohti ja nõuete ning vastuväidete täpsustusi liiga pika aja jooksul, muutub vaidluse objekt "hägusaks" ja menetlus ise ebamõistlikult kauakestvaks. Pealegi apellatsioonimenetluses on kaebajal õigus oma kaebust täiendada üksnes apellatsioonitähataja jooksul (TsMS § 634 lõige 1). Nii on ka Riigikohus otsuses 3-2-1-5-12

¹⁷⁰ M. Vutt, M. Lillsaar (viide 3), lk 18.

¹⁷¹ E. Kergandberg; A. Kangur jt. (viide 12), lk 347.

¹⁷² Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele R (94) 12 kohtunike sõltumatuse, töö tõhususe ja rolli kohta.

märkinud, et hageja nõuete korduvast muutmisest ja poolte ilmselgelt ebaprofessionaalsest esindatusest alama astme kohtutes on menetluses tekkinud segadus nii poolte kui kohtu jaoks, mis on takistanud asja õigeaegset ja õiget lahendamist.¹⁷³ Nimetatud tsiviilasjas esitati hagiavaldus maakohtusse 03.05.2006, asjas on tehtud kaks maakohtu otsust, kolm ringkonnakohtu otsust, üks Riigikohtu otsus ning asi sai lõpliku lahenduse 10.10.2012 määrusega, millega Riigikohus keeldus ringkonnakohtu otsuse peale esitatud kassatsioonkaebuse menetlusse võtmisest. Seega kestis menetlus üle 6 aasta.

Õiglase õigusemõistmise tagamiseks on Euroopa Nõukogu (EN) Ministrite Komitee töötanud välja mitmeid soovitusi ja resolutsioone. Nii EN resolutsiooni nr (78)8 õigusabi ja õigusnõustamise kohta¹⁷⁴ järgi tuleb liikmesriigil võimaldada isikutele vajalikku õigusabi, võttes arvesse abitaotleja rahalist seisukorda ja menetlusega kaasnevaid kulusid. Oluliseks peetakse suhtumise muutmist - riigi õigusabi ei peaks vaatlema kui heategevust puudustkannatavatele isikutele, vaid kui üldist ühiskondlikku kohustust. Samaseid põhimõtteid kordab EN soovitus nr R(81)7 õigusemõistmise kättesaadavuse suurendamise abinõudest,¹⁷⁵ kus osundatakse võimalustele, kuidas muuta kohtuprotsessid tsiviil-, kommerts-, haldus-, sotsiaal- ja fiskaalasjades lihtsaks, kiireks ja vähekulukaks. Tähelepanu tuleks pöörata ka advokaatide, ekspertide, tõlkide ja tõlkijate kulude suurusele, et need ei saaks takistuseks menetlusele juurdepääsule. Õigusemõistmisele juurdepääsu küsimust käsitleb ka EN soovitus nr R(93)1 seaduste ja õigusemõistmise väga vaestele isikutele tõhusa kättesaadavuse kohta.¹⁷⁶ Selles soovituses rõhutatakse, et vaesus ei tohi saada diskrimineerivaks takistuseks õiguste kaitsel. Riikidel soovitatakse laiendada õigusabi ja mistahes muid abi vorme kõigis kohtuinstantsides ja menetlustes (tsiviil-, kriminaal-, äri-, haldus-, sotsiaalõigus, jne), sõltumata abi vajava isiku rollist sellistes menetlustes. Samuti tuleks lihtsustada õigusabi andmise menetlust.

Riigi õigusabi saamist reguleerib riigi õigusabi seadus¹⁷⁷ (RÕS). Riigiõigusabi saamise eelduseks on samuti menetlusosalise raske majanduslik olukord ning taotleja majandusliku seisundi hindamise juhised seonduvad menetlusabi andmise korruga. Juba eelmises peatükis avaldas autor oma mittenõustumist taotluse majandusliku seisundi hindamise

¹⁷³ RKTko 20.03.2012, 3-2-1-5-12, p 20 (Rene Ahtamonovi hagi Moonika Järvela vastu kahjuhüvitise saamiseks ja sundtäitmise lubamatuks tunnistamiseks).

¹⁷⁴ Vastu võetud Ministrite Komitee aseministrite 284. koosolekul, 02.03.1978.

¹⁷⁵ Vastu võetud Ministrite Komitee 68. istungjärgul, 14.05.1981.

¹⁷⁶ Vastu võetud Ministrite Komitee aseministrite 484. koosolekul, 08.01.1993.

¹⁷⁷ RT I 2004, 56, 403; RT I 18.04.2013, 5.

kriteeriumidega, leides, et need on menetlusabi saamist liigselt piiravad. Lisaks tuleb arvestada ka sellega, et menetluse käigus tekkivaid õigusabi kulusid täies ulatuses ei ole võimalik ette näha, võrreldes riigilõivu tasumise kohustusega, kus tasumisele kuuluv summa on juba kindlaks määratud. Riigi õigusabi saamine ei ole üldjuhul tasuta. Kuigi esialgu maksab esindajale õigusteenuse osutamise eest riik, peab siiski kulud kinni maksma õigusabi saanud isik, kui tema majanduslik seisund seda vähegi võimaldab. Nii võimaldab seadus riigi õigusabi andmisel koheselt kindlaks määrata ka hüvitamiskohustuse. Seega on tsiviilkohtumenetluses tegemist menetlusosalisele võimaluse andmisega saada professionaalne esindaja keskmisest turuhinnast odavamalt. Käesoleval ajal on tekkinud olukord, kus advokaadi teenuse keskmine tunnihind, mis on 100-150 eurot, ületab Eesti keskmise kuupalga saaja tunnitasu peaaegu 20-kordselt.¹⁷⁸ Selline nihe seab ka Eesti keskmist kuupalga saava isiku olukorda, kus tal ei ole võimalik tasuda professionaalse õigusabi eest, et tema õigused saaksid kohtus kaitstud.

Antud ajal ei ole riigi õigusabi tsiviilkohtumenetluses väga populaarne. Üheks põhjuseks võib siinjuures pidada küllaltki piiratud isikute ringi, kes vastaksid seaduses ettenähtud rangetele kriteeriumidele. Teiseks põhjuseks võib pidada võimalikku madalat õigusabi kvaliteeti. Madalat kvaliteeti põhjustab advokaatide vähene motivatsioon, mis on tingitud eelkõige madalast tasust. Kuigi 01.04.2013 tõstis Eesti Advokatuur õigusabi osutavate advokaatide tunnitasu, seab seadus samal ajal piirangu tasu maksmisele. Seadus võimaldab advokaadile maksta tasu tsiviilasjade ettevalmistamisel mitte rohkem kui kümne osutatud tunni eest. Advokaadi kohustus on esindada oma klienti kohtuvaidluse lõpuni, kuid keskmise raskusega tsiviil vaidlus võib vajada rohkem töötunde ning tekkida võib olukord, kus advokaat on sunnitud tegema tööd tasuta. Madal tasu ning tasustatud tundide piirang ei ajenda advokaati osutama kõrghetasemel õigusabi.

Riigi ülesanne on tagada piisava vahendite olemasolu, et korraldada selline õigusabi süsteem, mis võimaldab vajaduse korral igapäevase ligipääsu õigusabile ka tsiviilkohtumenetluses. Vaieldud on küll selle üle, kas tsiviilkohtu pidamise näol on tegemist vaidlevatele isikutele teenuse osutamisega või on siiski tegemist riigivõimu teostamisega. Jagan täielikult siinjuures õiguskantsleri Indrek Tederi avalikult väljaöeldud arvamust: „Ei ole kahtlustki, et tsiviilvaidluste lahendamine on samuti selge riikliku võimu teostamine, sest riik ei luba omakohut, vaid loob reaalse võimaluse vaidluste lahendamiseks ning kohtu otsuste

¹⁷⁸ Statistikaameti andmete kohaselt oli 2012 detsembrikuu keskmine brutopalk 957 eurot. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.stat.ee/pohinaitajad> (25.04.2013).

täitmiseks. Kohus on võim, mis omab monopolset õigust tõe tootmisel – õiguse mõistmisel –, mistõttu on küsitav, kas saab kohut käsitada ainult teenuse osutajana. Kui põhiseadus näeb ette sõltumatu kohtu võimu, siis peab riigi eelarve ka tagama selle reaalse funktsioneerimise.¹⁷⁹ Ka CCJE on leidnud: „Abi andes ei tohiks piirduda üksnes kõige suuremat puudust kannatavate isikutega, vähemalt osaliselt peaks abi olema kättesaadav ka neile, kelle keskmine sissetulek ei võimaldaks neil ilma kõrvalise abita hagiga seotud kulusid kanda.“¹⁸⁰

Autor leiab, et riigil tuleb parandada kvaliteetse riigi õigusabi kättesaadavust. Selleks tuleb võimaldada suurema hulga isikutele juurdepääsu riigi õigusabile. Samuti tõsta riigi õigusabi kvaliteeti, motiveerides advokaate riigi õigusabi osutama. Professionaalse esindaja osalemine apellatsioonimenetluses kergendab oluliselt ringkonnakohtu tööd ning muudab menetluse kiiremaks.

¹⁷⁹ I. Teder. Ettekanne „Kohtuvõim – kas ainult õigusemõistmine?“ kohtunike foorumil „Ausalt ja avameelselt kohtuvõimust“ 12.05.2011 Tartu. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1100/KF-Teder.pdf> (02.05.2013).

¹⁸⁰ Viide 4, lk 4.

Kokkuvõte

Euroopa Liit on viimastel aastatel pööranud üha suuremat tähelepanu menetlusökonomiale tsiviilasjade läbivaatamisel ning on vastu võtnud rea määrusi menetluse kiirendamiseks, nagu piiriülese toimega lihtsustatud asjades, maksekäsu kiirmenetluse asjades. Ka Eesti Vabariigi Justiitsministeerium tegeleb aktiivselt kohtumenetluse kiirendamisega.

Magistritöö eesmärgiks oli uurida ja analüüsida kohtumenetlusele kuluvat aega kui efektiivse kohtumenetluse ühte osa, et välja selgitada, kas on mõistlik ja põhjendatud seada kohtumenetluse läbiviimiseks tähtajalisi piire. Kuivõrd apellatsioonimenetlus on üks tsiviilkohtumenetluse osa, siis uuris autor, kas käesoleval ajal apellatsioonimenetlusele kuluv aeg on põhjendatud ning kas see toetab kogu kohtuvaidluse lahendamist mõistliku aja jooksul. Kuna mõistlikul menetlusajal puudub täpne mõõde, siis on autor lähtunud oma töös mõistliku aja sisustamisel EIK poolt tõlgendatud mõistliku menetlusaja mõistest.

Esimeses peatükis autor analüüsis ja tõi välja, kuidas EIK on analüüsinud kohtuvaidlusele kulunud aega. Nimelt on EIK oma lahendites leidnud, et mingeid ühtseid standardeid ei ole võimalik välja töötada, vaid tuleb hinnata iga üksikjuhtumi asjaolusid eraldi EIK poolt eelnevalt väljatöötatud kriteeriumidest lähtudes. Ka kaheaastane kohtumenetlus võib isiku jaoks olla juba pikk aeg, eelkõige siis, kui kaalul on tema jaoks oluline hüve, näiteks palga väljanõudmine. Vaatamata sellele, kui kohtuvaidlus võis toimuda nii öelda mõistlikku menetlusaega rikkudes, on EIK, võttes arvesse konkreetseid asjaolusid, leidnud, et tegemist ei olnud EIÕK artikli 6 lõike 1 rikkumisega. Menetlusaega võivad mõjutada nii asja keerukus kui ka menetlusosaliste enda käitumine, mis venitab kohtumenetluse ebamõistlikult pikaks. Kuigi EIK on vaadelnud ja hinnanud menetlust tervikuna, võib analoogia korras EIK väljatoodud kriteeriumid üle kanda menetlusele igas üksikus kohtuastmes.

Tsiviilkohtutes lahendatakse vaidlusi nii hagimenetluses kui ka hagita menetluses, mille hulka kuuluvad näiteks registriasjad, eestkosteasjad, laste hooldusõiguse küsimused, pankrotiasjad jms, milliste osas menetlused erinevad üksteisest oluliselt. Eeltoodut arvesse võttes ei ole autori arvates tähtaegade määramine otstarbekas ka valdkondade kaupa. Tähtaja

määramise korral avaldataks see survet kohtunikele, kes asja lahendades oleks seotud tähtajaga, seades samal ajal ohtu peamise õigusemõistmise eesmärgi, see on kvaliteetse kohtulahendi. Menetlusosalistele on äärmiselt oluline see, kuidas neid menetluses koheldakse ja kuidas suhtub kohus nende asja lahendamisse. Menetluse läbiviimise kiiruse ja otsuse kvaliteedi vahel on otsene seos, mistõttu tähtaegade määramine võib lõppkokkuvõttes kahjustada isiku õigust asja õigele ja õiglasele arutamisele, mida EIÕK artikkel 6 samuti kaitseb.

Autor peab iseenesest võimalikuks, et tsiviilkohtumenetlust on võimalik läbi viia lühema aja jooksul, kui see antud ajal on, kuid seda ei tohiks teha statistiliste näitajate saamise eesmärgil. Kuna kohtumenetlus koosneb erinevatest menetluse käigus tehtud toimingutest, siis on seadusandjal võimalik reguleerida menetlusaega menetlustähtaegade kaudu, kuid siinjuures tuleb olla ülimalt ettevaatlik, sest iga menetlustoimingu jaoks on vaja just piisaval hulgal aega, et see saaks sooritatud parimal viisil, et tagada kvaliteetne menetlus. Iga vaidlus on ainulaadne, mille lahendamiseks kulub paratamatult aega. Kohtuasja arutamise kiirus ei saa olla väärtuseks omaette. Igal menetlusosalisel on õigus olla ära kuulatud, õigus, et tema asjaga tegeleks kohtunik võimaliku ja vajaliku põhjalikkusega ning lõpuks saada kvaliteetne lahend. Ainult see saab olla kokkuvõtte nii riigi kui menetlusosalise jaoks. Tähtaegade määramine annab menetlusosalistele põhjendatud ootuse, et tema asi ka selle aja jooksul ära saab lahendatud, kuid alati ei suuda kohtud neid tähtaegu järgida suure töökoormuse tõttu. Tähtaegadest mitte kinnipidamine tekitaks seetõttu ühiskonnas meelepaha ja kogu kohtusüsteemi autoriteedi langust.

Eeltoodust tulenevalt sai autor analüüsiga kinnituse uurimuse esimesele hüpoteesile, et ei ole põhjendatud seada tsiviilkohtumenetluse läbiviimiseks mingeid kindlaid tähtaegu.

Riik peab kindlustama sellise õigussüsteemi, et isikule oleks tagatud lõpplahendi saamine mõistliku aja jooksul ka siis, kui ta peab selleks läbi käima mitu kohtuastet. Seetõttu tuleb riigil luua selline kohtusüsteem, kus menetlus igas kohtuastmes toimub võimalikult efektiivselt, sealhulgas võimalikult lühikese aja jooksul, seadmata sealjuures ohtu kvaliteetset õigusemõistmist. Igal kohtuastmel on oma pädevus. Sellest tulenevalt on ette nähtud ka osaliselt erinevad menetlusreeglid, mistõttu menetlused erinevad üksteisest. Autor analüüsis teises peatükis apellatsioonimenetlust, milles leidis kinnituse uurimuse teisele hüpoteesile, et

Eesti kohtutes apellatsioonimenetlusele kuluv aeg on põhjendatud, millega ühtlasi on tagatud kogu kohtumenetluse läbiviimine mõistliku aja jooksul.

Apellatsioonimenetluse analüüsimisel käsitles autor apellatsioonimenetluse eesmärki ja piiratud apellatsioonimudelitest tulenevat apellatsioonimenetluse eripära tsiviilasjade läbivaatamisel. Tulenevalt ühest peamisest apellatsioonikohtu eesmärgist, milleks on kohtuvigade parandamine, vaatab ringkonnakohus asja läbi üksnes menetlusosalise kaebuses märgitud ulatuses, eeldades maakohus tuvastatud asjaolude ja tõendite hindamise õigsust. Apellatsioonimenetluses enam menetlusosaline oma nõuet muuta ei saa, uusi asjaolusid ja tõendeid saab esitada üksnes erandlikel juhtudel. Kuigi tsiviilkohtumenetluse seadustik ei võimalda ringkonnakohtul esmakordselt uute tõendite tuvastamist ega materiaalõiguse kohaldamiseks tuvastada uusi asjaolusid, on Riigikohus leidnud, et ringkonnakohus peaks siiski menetlusökoonomia kaalutlustel seda tegema ja püüdma asja ise lõpuni lahendada ning üksnes erandjuhtudel saatma tsiviilasja tagasi maakohule uueks lahendamiseks. Menetlusosalise seisukohast on tegemist suure ajalise võiduga, kuid ringkonnakohtule tähendab see suuremat koormust ja ajakulu asja läbivaatamisel.

Autor analüüsis ka apellatsioonikohtu tegevust väikeste varaliste nõuete läbivaatamisel ning määruskaebuste läbivaatamisel. Seadus võimaldab alla 2000 euroseid nõudeid läbi vaadata lihtsustatud korras, kujundades ise menetlusnormistiku, järgides vaid olulisi menetlusreegleid, siis ringkonnakohtule kehtivad lihtmenetluses lahendatud asjade läbivaatamisel sellele kohtuastmele ettenähtud normid. Kuigi ringkonnakohus võtab väikese varalise nõude menetlusse üksnes siis, kui maakohus on andnud selleks loa või kui maakohus on rikkunud oluliselt menetlus- või materiaalõigusnorme, mis tõid kaasa ebaõige lahendi, tuleb ringkonnakohtul asi sisuliselt lahendada juba enne apellatsioonkaebuse menetlusse võtmist. Ringkonnakohus peab olema veendunud, et apellatsioonkaebusel puuduvad väljavaated. Tulenevalt menetlusökoonomiast ei ole eesmärgiks pikkade ja sisukate määruste tegemine asja menetlusse võtmisest keeldumisel, siiski oleks põhjendatud ja soovitatav määruse adressaate silmas pidades määrust põhjendada. Vastasel korral saadab ringkonnakohus välja vale signaali, et maakohu otsus on läbinisti õige või ei ole ringkonnakohus viga märganud.

Tsiviilasjade keskmise menetlusaja statistika analüüsimisel leidis autor, et apellatsioonimenetlusele kuluv aeg on aasta aastalt vähenenud, mille üheks põhjuseks võib

olla ka viimaste aastate järjest vähenev kaebuste hulk. Autor leidis, et käesoleval ajal apellatsioonimenetlusele kuluv aeg ei ole ülemäära pikk ega sea ohtu asja läbivaatamist mõistliku aja jooksul. Autor tõi välja seaduses sätestatud kohustuslikud menetlustoimingud ja leidis, et tõepoolest on võimalik apellatsioonkaebust ringkonnakohtutes menetleda ka lühema aja jooksul, kuid seda vaid olukorras, kus menetlusosalised esitavad kaebused korrektselt, see on puudusteta. Kuivõrd menetlusosalistel on lisaks õigus esitada menetluse käigus määruskaebusi, erinevaid taotlusi, olgu siis kohtuistungis edasilükkamiseks, menetlusabi taotlusi, mis pikendavad menetlust, ei ole võimalik kindlasti apellatsioonimenetlust läbi viia 100 päeva jooksul. Üksnes statistiliste näitajate tagaajamine võib kahjustada menetlusosaliste õigusi.

Selleks, et menetlust läbi viia lühema aja jooksul on vaja eelkõige kõrvaldada takistused, mis apellatsioonimenetlust ajaliselt pidurdavad. Seetõttu on autor oma töö kolmandas peatükis välja toonud apellatsioonimenetlust kõige enam pikendavad asjaolud ning teinud ühtlasi ettepanekuid võtta kasutusele abinõud nende parandamiseks. Suurima probleemina näeb autor ringkonnakohtute töökorraldust. Olemasoleva inimressursiga ei saa saavutada paremaid tulemusi, kuna juba niigi töötatakse ülekoormusega. Pikaajaline ülekoormus olukorras, kus kohtunikke survestatakse asju läbi vaatama üha kiiremini, võib viia kohtunike motivatsiooni languseni ja alandada kohtuotsuse kvaliteeti, mis lõppkokkuvõttes ei aita kuidagi kaasa efektiivsele õigusemõistmisele. Selleks, et tagada asjade lahendamine mõistliku aja jooksul, tuleb luua optimaalne arv kohtunike kohti ning nende abiliste ametikohti.

Kohtuasjade sujuvat läbivaatamist takistavad pidevad seaduse muudatused, tekitades ebakindlust nii seaduse kohaldajate kui ka menetlusosaliste hulgas. Sagedane seaduste muutmine ei lase kujuneda kohtupraktikal, mis võimaldaks ennustatavust lõpptulemuse suhtes. Seaduse muudatusele peaks eelnema põhjalik analüüs, kaasates nii praktikuid kui isikuid, kelle kogemused võiksid suurt tähtsust omada ja anda neile võimalus omapoolsete seisukohtade esitamiseks. Seega esialgu tunduv lihtsam viis muuta kohtumenetlust kiiremaks, võib kaasa tuua vastupidise efekti, kuna suurendab kohtuniku eksimise võimalust, vähendades sellega kohtulahendite kvaliteeti. See aga tingib kohtulahendite peale edasikaebamist kõrgemale kohtuastmele, suurendades sellisel moel kohtute töökoormust ja kulutades põhjendamatult aega, inimressurssi ning raha.

Apellatsioonkaebuse sujuvat menetlust ringkonnakohtus takistavad hagihinna määramine ja menetlusabi taotluste lahendamine. Autori hinnangul on tegemist pooltevahelise vaidluse kontekstis vähetähtsate menetlustoimingutega. Menetlusabi taotluse lahendamine, mis pikendab menetlusaega 1-2 kuu võrra, ei saa pidada mõistlikuks. Praktikas esitatakse taotlused puudulikult, mistõttu seadusandjal tuleks taotluse tingimusi täpsustada, kasvõi tähtaegade seadmisega. Liialt ranged on ka menetlusabi saamise kriteeriumid. Autori arvates võiks olla sätestatud finantskünnis, millest allapoole selle tulu saajad võiksid saada menetlusabi lihtsustatud korras. Ebamäärane ja seadusandja poolt siiani täpsustamata on menetlusabi andmise kord juriidilistele isikutele.

Apellatsioonikohtu pädevusest tulenevalt vaatab ringkonnakohtus kaebuse läbi üksnes kaevatud ulatuses. Õigusteadmisteta isiku arusaam kaebeulatuses, selle tagajärgedest ja õigusnormidest, võib viia selleni, et tema õigused jäävad juriidilise kõrvalabita kaitseta. Professionaalse esindaja osalemine apellatsioonimenetluses kergendab oluliselt kohtu tööd ning muudab menetluse kiiremaks. Kuivõrd vabal turul kujunenud advokaadi tunnitasu erineb Eesti keskmist töötasu saava isiku tunnitasust 20-kordselt, on tavakodaniku võimalused professionaalse esindaja saamiseks piiratud. Selleks tuleks riigil lihtsustada riigi õigusabi kättesaadavust, et menetlusosalisel oleks võimalik saada õigusabi jõukohase hinnaga. Samuti tuleks riigil tõsta riigi õigusabi kvaliteeti, motiveerides advokaate riigi õigusabi osutama.

Apellatsioonimenetluse aega mõjutavate tegurite, mis tagaksid efektiivsema apellatsioonimenetluse, põhjalikum uurimine vääriks uurimust doktoritöö tasemel.

Time of appeal proceedings in civil cases in Estonian Republic and its affecting factors

Summary

In recent years, the European Union has drawn increased attention to procedural economy in terms of civil cases as well as has adopted a series of regulations to speed up judicial proceedings, such as cross-border simplifications or payment orders in case of urgent proceedings. The Estonian Ministry of Justice is also actively speeding up judicial proceedings.

The aim of the master's thesis was to look into and analyse the time required for judicial proceedings – being essential for their efficiency – in order to determine whether it is reasonable and justifiable to set deadlines for conducting judicial proceedings. As appeal proceedings are part of civil proceedings, the author has examined whether the current length of appeal proceedings is justified and whether it encourages the settlement of disputes in court within a reasonable time. As the reasonable length of proceedings cannot be measured accurately, the author has based the thesis on the concept of a reasonable length of proceedings provided by the European Court of Human Rights (ECHR).

In the first chapter, the author has analysed and pointed out how the ECHR has, in turn, analysed the time required for settlement of court disputes. Namely, the ECHR has come to the conclusion that no common standards can be developed, but each individual case shall be assessed separately in accordance with the criteria previously provided by the ECHR. A two-year judicial proceeding may well be a long time for a person, especially when something crucial is at stake, e.g., demand for salary. Despite the fact that court actions may exceed the reasonable length of proceedings, the ECHR has found, taking into account particular circumstances, that in such cases there is no violation of the European Convention on Human Rights Article 6(1). The length of proceedings can be affected by both the complexity and the conduct of the parties, which can unreasonably prolong the proceedings. Although the ECHR has considered and evaluated proceedings as a whole, by analogy, the criteria provided by the ECHR could be implemented in proceedings in each individual instance.

Civil courts resolve disputes by means of proceedings of action as well as proceedings on petition, which include, for instance, matters related to registries, guardianship, child custody, bankruptcy, etc., and where lie the significant differences between the proceedings. Taking all of the above-mentioned into consideration, the author does not consider deadlines efficient in terms of sectors. Setting deadlines would put the judge under pressure, who would be associated with the deadline while resolving the dispute, thus putting the main purpose of administration of justice at risk, i.e., judicial decision. The parties consider the way they are being treated as well as the attitude of the court of utmost importance. The length of proceedings and the quality of decisions are directly connected, which is why setting deadlines may ultimately undermine the individual right to a fair and proper trial, which is also protected by the European Convention on Human Rights Article 6(1).

The author allows that the current civil proceedings may be conducted within a shorter period of time, but under no circumstances should it be done for the purpose of statistics. As judicial proceedings consist of various procedural actions, the legislature can regulate the length of the proceedings by setting deadlines, which ought to be done very carefully as every procedural action requires a certain amount of time for it to be executed in the best possible way to ensure quality. Each dispute is unique, and its settlement inevitably takes time. The speed of reviewing a case cannot be a value in itself. Every party has the right to be heard and treated with the right thoroughness, for the judge to be able to make a high-quality decision. This is the only way to procedural economy for both the state and the parties. Setting deadlines provides the parties with a reasonable expectation that the case will be settled within a certain time frame; however, the courts are not always able to meet deadlines due to the workload. Non-compliance with deadlines would therefore cause resentment in the society and general recession of judicial authority.

Consequently, the analysis helped the author confirm the first hypothesis of the study: there is no justification to set deadlines for conducting civil proceedings.

The state must create such a legal system that would ensure making the final decision within a reasonable period of time, even if a person has to go through several levels of the courts. Therefore, the state needs to create such a system of courts where proceedings would take place as efficiently as possible at every level, including the shortest periods of time, without

compromising the quality of administration of justice. Each level of court has its own jurisdiction. Consequently, there are also different procedural rules in case of various proceedings. In the second chapter, the author has analysed appeal proceedings in order to try to address the second hypothesis - the length of the appeal proceedings in Estonian courts is reasonable, which ensures that the entire judicial proceeding is carried out within a reasonable period of time.

Analysing appeal proceedings, the author has reviewed their purpose as well as the specific nature of civil proceedings as a result of the limited appeal model. Following the main objective of the Court of Appeal, which is judicial correction of judicial errors, the District Court reviews the case to the extent of the complaint of a party, assuming that the findings and the assessment of evidence provided by the County Court are correct. A party cannot amend their claim during the course of the appeal proceeding; new facts and evidence can be submitted only in exceptional cases. Although the Code of Civil Procedure does not allow the district courts to identify new evidence or facts for the application of substantive law, the Supreme Court has found that the district courts ought to do that, taking procedural economy into account, as well as try to settle cases on their own, and, only in exceptional cases, send civil cases back to the county courts for new settlement. From the point of view of a party, this is simply winning time, but for the district courts, this means a greater workload and the amount of time spent on reviewing.

The author has also analysed the activities of the Court of Appeal reviewing small proprietary claims as well as appeal against court ruling. The law allows reviewing claims under 2,000 euro in a simplified proceeding, thus setting procedural standards that only take crucial procedural rules into account; however, the district courts follow the standards valid for the courts of this level when reviewing cases in a simplified proceeding. Although the district courts review small proprietary claims only if the county courts have given permission to do so or if the county courts have violated the provisions of the procedural or substantive law, resulting in an incorrect decision; the district courts essentially settle cases before accepting the jurisdiction over appeal proceedings. The district courts must ensure that the appeal proceeding has no prospects. In accordance with the principles of procedural economy, the purpose does not lie in setting long and meaningful regulations in case of refusal of acceptance; however, it would be justified and advisable to justify the regulation taking the regulation recipients into account. Otherwise, the district courts will, so to speak,

send out the wrong signal, namely, that the decision of the county court is not entirely true or that the district court has left a mistake unnoticed.

Analysing the statistics on the average length of civil proceedings, the author has found that the length of appeal proceedings is decreasing year by year, one of the reasons for which may be the declining number of complaints in recent years. The author has found that the current length of appeal proceedings is not excessive and does not jeopardise reviewing a case within a reasonable period of time. The author has singled out the mandatory procedural acts and found that it is indeed possible to appeal to the district courts within a shorter period of time, but only in circumstances where the parties file their complaints correctly. In so far as the parties also have the right to appeal against court ruling, to submit different applications, i.e., to postpone hearings, applications for legal aid, all prolonging the length of proceedings, it will be hardly possible to conduct appeal proceedings within 100 days. Focusing only on statistical indicators may impair the rights of the parties.

In order for proceedings to be conducted within a shorter period of time, the obstacles that prolong the length of appeal proceedings must be eliminated. Therefore, in the third chapter of the thesis, the author has revealed the circumstances that would normally prolong appeal proceedings and also made suggestions for improvement. The author considers the organisation of the district courts to be the biggest problem. The existing human resources do not allow to achieve better results, performing extra duties. Long-term effects of being overworked in a situation where judges are also pressurised to review cases more quickly can result in decrease of motivation, which ultimately does nothing to contribute to efficient administration of justice. To ensure that cases are resolved within a reasonable period of time, the optimal number of judges and their assistants ought to be employed.

Smooth reviewing of cases is prevented by continuous changes to the law, causing uncertainty in both applicators and parties of proceedings. Frequent changes do not encourage judicial practice that would allow predictability of the final outcome. A thorough analysis ought to precede any amendment, involving both practitioners and individuals whose experience could have great importance and who ought to be able to contribute their opinion. Thus, the presumably easiest way to speed up judicial proceedings can lead to the opposite effect as judges are likely to make mistakes more often, decreasing the quality of judicial decisions. This, however, results in a higher number of appeals to higher trial courts, in this

way increasing the workload of the courts and unreasonably spending time, money, and human resources.

Prompt treatment of appeal proceedings in the district courts is prevented by fixing the value of the action and handling applications for legal aid. The author considers this a minor procedural act in the context of legal disputes. Handling applications for legal aid that prolongs the time required for appeal proceedings to 1-2 months cannot be regarded as reasonable. In practice, poorly composed applications are submitted, which is why the legislature ought to clarify the terms for application submission, i.e., by setting deadlines. The criteria for eligibility for legal aid are overly strict as well. The author believes that a financial threshold ought to be set, and the individuals below it, be eligible for legal aid in a simplified proceeding. The provision of legal aid to legal entities is still vague and unspecified by the legislature.

The jurisdiction of the court of appeal is such that the district court only reviews complaints to a limited extent. General understanding of the essence of the complaint as well as its consequences and provisions by a person with no legal knowledge whatsoever could lead to a situation where their rights may be unprotected should no legal aid be provided. Participation of a professional representative in appeal proceedings greatly facilitates the work of the court and speeds up the proceedings. Considering the fact that the hourly pay of an attorney on the free market is 20-fold of Estonia's average hourly pay, ordinary citizens have very limited opportunities for getting a professional representative. Thus, the state ought to facilitate the availability of legal so that it would be available at a reasonable price. Equally important, the state ought to ensure high-quality legal aid by motivating attorneys to provide legal services.

A more thorough examination of the factors affecting the length of appeal proceedings – in order to make them more effective – would be suitable for a doctoral-level study.

Sirje Viherpuu

06.05.2013. a.

Kasutatud lühendid

CCJE - Euroopa Kohtunike Konsultatiivnõukogu

CEPJE - Euroopa Nõukogu Kohtute Efektiivsuse Hindav Komisjon

EIK - Euroopa Inimõiguste Kohus

EikO - Euroopa Inimõiguste Kohtu otsus

EIÕK - Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon

EN - Euroopa Nõukogu

EL - Euroopa Liit

KHN - Kohtute Haldamise Nõukoda

KIS - Kohtute infosüsteem

KS - kohtute seadus

KTS - kohtutäituri seadus

PankrS - pankrotiseadus

PS - Eesti Vabariigi põhiseadus

RKKrKo - Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

RKTKm - Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrus

RKTKo - Riigikohtu tsiviilkolleegiumi otsus

RKÜKo - Riigikohtu üldkogu otsus

RT - Riigi Teataja

RÕS - riigi õigusabi seadus

TsMS - tsiviilkohtumenetluse seadustik

TsÜS - tsiviilseadustiku üldosaseadus

Kasutatud kirjandus

1. Albert, J. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. Final report. 2007. Arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/cost_proceedings_final_report_en.pdf (02.05.2013).
2. Alexy, R. Põhiõigused Eesti Põhiseaduses. Juridica eriväljaanne, 2001.
3. Annus, T. Riigiõigus. Õigusteabe AS Juura, Tallinn 2001.
4. Baumbach, A. Zivilprozessordnung. 55. Aufl. München: C. H. Beck 1997, lk 729.
5. Bonsau, M. Country Report. Germany. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. December 2007 p 20-21. Arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/germany_en.pdf (02.05.2013).
6. Calves, F. Length of Court Proceedings in the Member States of the Council of Europe Based on the Case Law of the European Court of Human Rights. European Commission for the Efficiency of Justice. Strasbourg, 06-08.12.2006. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/cepej/delais/Calvez_en.pdf (02.05.2013).
7. Calsson, B. Communicative Rationality and Open – ended Lae in Sweden. Journal of Law and Society, 1995 (viidatud Kasemets, A. Mõttevalik seaduseelnõude sotsiaalsete, majanduslike, institutsionaalsete jm mõjude analüüsimise teemal. Riigikogu kantselei MSI, 1997, 5).
8. Chodosh, H.E. Juridicial Mediation and Legal Culture. Issues of Democracy. December, 1999.
9. Eesti elanike õigusteadlikkuse uuring. Justiitsministeerium 2007. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=30815/Eesti+elanike+%F5ig+usteadlikkuse+uuring.pdf> (02.05.2013).
10. Eesti Vabariigi põhiseadus: kommenteeritud väljaanne. Tallinn 2002.
11. Erakonna Isamaa ja Res Publica Liit ning Eesti Reformierakonna valitsusliidu programm aastateks 2011–2015. Arvutivõrgus:

- <http://valitsus.ee/UserFiles/valitsus/et/uudised/taustamaterjalid/Valitsusliit%20I.pdf>
(02.05.2013).
12. Eerik, M. Kohtotsuse kvaliteet ja selle hindamine. Tartu 18.06.2008, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/769/CCJE08_kokkuvote.pdf (30.04.2013).
13. Gustavson, G. Juurdepääs õigusemõistmisele Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas. Kohtupraktika analüüs. Tartu, detsember 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1054/G%20Gustavson_juurdepaas_oigusemoistmisele.pdf (02.05.2013).
14. Grotian, A. (Soomets, Silva tõlge). Euroopa inimõiguste konventsiooni artikkel 6. Õigus asja õiglasele arutamisele, p 79. Human rights files, No. 13. Council of Europe Press, 1993. Arvutivõrgus kättesaadav <http://www.nc.ee/?id=531> (02.05.2013).
15. Fasching, H.W. Lehrbuch des österreichischen Zivilprozesses. II überarbeitete, ergänzte Aufl. Wien 1990.
16. Grünthal, T. Märkmeid TSK eelnõu kohta. Tartu 1933.
17. Härmand, K. Tsiviilmenetlus. Siseakadeemia, 2003.
18. Jennings, M. Country Report. Ireland. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. December 2007 p 7-8. Arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/ireland_en.pdf (02.05.2013).
19. Kergandberg, E., Kangur, A. jt. Kohtumenetlus. Juura, Tallinn 2008.
20. Kiidjärv, D. Uusi momente tsiviilasja menetlemisel esimese astme kohtus. Juridica 1998, nr 10.
21. Kirikal, J. Kohtureform ja põhiseadus. Eesti Jurist 1990 nr 4.
22. Kohtute aastaraamat 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1106/Kohtute_aastaraamat2010veeb.pdf (25.02.2013).
23. Kohtute aastaraamat 2011. Sõbralik dialoog ringkonnakohtu lahenditega tsiviilasjades. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=56715/Kohtute_aastaraamat2011_20apr.pdf (03.05.2013).
24. Kohtute haldamise nõukoda 63. istungi protokoll, 25.05.2012, lk 5-6. Arvutivõrgus kättesaadav:

- <http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=57306/63.+protokoll+25.05.2012.pdf> (01.05.2013).
25. Kull, A. Riigikohtu kolleegiumite ettekanded seaduste ühetaolisest kohaldamisest ühetaolisest kohaldamisest http://www.riigikohus.ee/vfs/1424/Lisa_nr_9_A_Kull.pdf (02.05.2013).
26. Kõve, V. Tsiviilkohtumenetluse kiirendamise võimalused ja nendega seotud ohud. *Juridica*, 2012, nr 9.
27. Lindemann, K. Rechtsmittel praxis aus der Sicht von Anwälten. – Rechtsmittel in Zivilprozess: unter besonderer Berücksichtigung. Köln 1985.
28. Luha, K. Olulisemast 2008. aastast kohtustatistikast. Kohtute aastaraamat 2008, lk 78. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/878/> (25.04.2013).
29. Lõhmus, U. Õigus õiglasele kohtulikule arutamisele. Inimõigused ja nende kaitse Euroopas. AS Iuridicum, Tartu 2003.
30. Maffei, P. Kohtuotsuse kvaliteet ja selle hindamine, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/793/CCJE_ettekanne_Paul%20Maffei.pdf (30.04.2013).
31. Mallmann, O. Kohtotsuse kvaliteet ja selle hindamine. Tartu 18.06.2008, lk 2. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/769/CCJE08_kokkuvote.pdf (30.04.2013).
32. Merimaa, M. Menetluse põhimõtted ja tõendamine tsiviilkohtumenetluses. Doktoriväitekiiri. Akadeemia Nord, Tallinn 2008.
33. Merimaa, M. Balti Riikide Kohtunike Ühingute Nõukogu konverentsi „Seadusandluse muudatuste mõju kohtunike töökoormusele ja kohtulahendite kvaliteedile“ ettekanne. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.ekou.ee/Mare-Merimaa-ettekanne.pdf> (02.05.2013).
34. Merusk, K; Kiviorg, M; Sõlg, R; Pilving, I; Olle, V; Mõttus, A. Õigusriigi printsiip ja normitehnika. SA Eesti Õiguskeskus, 1999.
35. Michal, K. Austatud lugeja! *Juridica*, 2011, nr 5.
36. Nordmann, E. Country Report. Finland. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union.. December 2007, p 19-20. Arvutivõrgus kättesaadav: http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/finland_en.pdf (02.05.2013).

37. Odar, J. Tsiviilasja kohtuliku arutamise piirid esimese, teise ja kolmanda astme kohtus. *Juridica* 1995, nr 3.
38. Paulus, Christoph G., *Tsivilprotsessiõigus*. Õigusteabe AS, Tallinn 2002.
39. Pärismägi, A. Muutuv tsiviilkohtumenetlus: menetlustoimingud ja –tähtajad, vastuväide kohtu tegevusele, hagi tagamine. *Juridica*, 2009, nr 7.
40. Pärismägi, A. Tsiviilkohtusugemetega reisikiri. *Juridica* 2000, nr 10.
41. Pärismägi, A. Apellatsioonimenetluses arvestatavad asjaolud ja tõendid. *Juridica* 2011, nr 5.
42. Rask, M. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2011. aasta kevadistungjärgul. Arvutivõrgu kättesaadav:
http://www.riigikohus.ee/vfs/1114/1_Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%20riigikogule_09.pdf (04.05.2013).
43. Saarmets, V. Mis on korrakohane õigusemõistmine ja kuidas seda tagada? *Õiguskeel*, 2009, nr 4. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.just.ee/47859> (23.03.2013).
44. Susi, M., Struktuurse probleemi määratulus Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikas 2010-2011. *Juridica*, 2012, nr 1.
45. Zeiss, W. *Zivilprozessrecht*. 9. Aufl. Tübingen 1997.
46. Tammelo Ilmar, *Õiglus ja hool*. Koostajad: Raul Naris ja Marju Luts. Tartu: Ilmamaa, 2001.
47. Tarros, K. Kompromiss Eesti kohtupraktikas: olemus ja probleemistik. *Juridica* 2008, nr 10.
48. Teder, I. Ettekanne „Kohtuvõim – kas ainult õigusemõistmine?“ kohtunike foorumil „Ausalt ja avameelselt kohtuvõimust“ 12.05.2011 Tartu. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikohus.ee/vfs/1100/KF-Teder.pdf> (02.05.2013).
49. Tinel, I. Country Report. France. – Albert, Jean. Study on the Transparency of Costs of Civil Judicial Proceedings in the European Union. December 2007 p 30, 33-35. Arvutivõrgus kättesaadav:
http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/costs_civil_proceedings/france_en.pdf (02.05.2013).
50. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõu seletuskiri.
51. Tuulmägi, K. Aegumistähtajad ja teised seaduses sätestatud tähtajad ning nende eristamise probleeme praktikas. *Juridica*, 2009, nr 5.

52. Van Aaken, A. Shareholder Suits as a Technique of Internalization and Control of Management. A Functional and Comparative Analysis. Heidelberg, 2004, p 5-6. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.uniformterminology.unito.it/downloads/papers/AakenShareholder.pdf> (01.05.2013).
53. Vutt, M. Lillsaar, M. Rohtmets, E. Kõrge riigilõiv kui õigusemõistmisele juurdepääsu takistus. Tartu 09.05.2011. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikohus.ee/vfs/1121/RiigiLoivud.pdf> (02.05.2013).
54. Vutt, M; Lillsaar, M. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu, 09.05.2011. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf (02.05.2013).
55. Vutt, K. Tsiviilasja lahendamine lihtmenetluses tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 405 kohaselt. Kohtupraktika analüüs. Tartu 2012, lk 14. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.riigikohus.ee/vfs/1382/Lihtmenetlus_MargitVutt.pdf (02.05.2013).
56. Õiguskantsleri ettepanek. 14.10.2005. arvutivõrgus kättesaadav: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/field_document2/õiguskantsleri_ettepanek_nr_5_riigikogule_kohtuvalise_menetleja_otsuse_peale_esitatud_kaebuse_kaebetah_aeg.pdf (30.04.2013).

Eesti kohtustatistika

57. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2008.a kokkuvõte. Justiitsministeerium, Tallinn 2009. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=45065/2008.stat.kokkuv%F5te_avaldamiseks.pdf (25.04.2013).
58. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2009.a kokkuvõte. Tabel nr 2.2.2. lk 22 ja tabel nr 5.5, lk 30. Justiitsministeerium, Tallinn 2010. Arvutivõrgus kättesaadav: http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=49783/I+ja+II+astme+koh_tute+menetlusstatistika+2009.a.pdf (25.04.2013).

59. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2010.a kokkuvõte. Tabelid nr 2.2.2. ja nr 2.2.4, lk 22. Justiitsministeerium, Tallinn 2011. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=54413/Kohtute+menetlusstatistika.2010.a.pdf> (25.04.2013).

60. I ja II astme kohtute statistilised menetlusandmed. 2011 I poolaasta kokkuvõte. Justiitsministeerium. Tallinn 2011. Arvutivõrgus kättesaadav:

<http://www.kohus.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=55451/I+ja+II+astme+kohtute+menetlusstatistika+2011.a+Ipa.+kokkuv%F5te.pdf> (25.04.2013).

EL institutsioonide soovitusel ja arvamused

61. EN resolutsioon nr (78)8 õigusabi ja õigusnõustamise kohta. Vastu võetud Ministrite Komitee aseministrite 284. koosolekul, 02.03.1978.

62. EN soovitus nr R(81)7 õigusemõistmise kättesaadavuse suurendamise abinõudest. Vastu võetud Ministrite Komitee 68. istungjärgul, 14.05.1981.

63. EN soovitus nr R(93)1 seaduste ja õigusemõistmise väga vaestele isikutele tõhusa kättesaadavuse kohta. Vastu võetud Ministrite Komitee aseministrite 484. koosolekul, 08.01.1993.

64. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus liikmesriikidele R (94) 12 kohtunike sõltumatuse, töö tõhususe ja rolli kohta.

65. CCJE aramus nr 6 (2004). Mõistliku aja jooksul asja õiglase arutamise ja kohtuniku rolli kohta selles, arvestades vaidluste lahendamise alternatiivsete meetoditega. Strasbourg, 24.11.2004. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.nc.ee/vfs/490/CCJE%282004%29op6.pdf> (02.05.2013).

66. CEPEJ 2004 raamprogramm „Kohtusüsteemide uus eesmärk: iga kohtuasja menetlemise optimaalse ja ettenähtava aja jooksul“, Strasbourg, 13.09.2005, [04.12.2007]. Algdokument inglise keeles: "A new objective for judicial systems: the processing of each case within an optimum and foreseeable timeframe. Framework Programme." Kättesaadav arvutivõrgus: [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CEPEJ\(2004\)19&Sector=secDG1&Language](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CEPEJ(2004)19&Sector=secDG1&Language)

[=lanEnglish&Ver=rev2&BackColorInternet=eff2fa&BackColorIntranet=eff2fa&BackColorLogged=c1cbe6](#) (03.05.2013).

67. Euroopa Nõukogu Ministrite Komitee soovitus nr Rec(2004)6 osalisriikidele riigisiseste õiguskaitsevahendite parandamise kohta .
68. CEPEJ Raport (2006) 15, 08.12.2006 Kohtumenetluse pikkus Euroopa Nõukogu liikmesriikides Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika põhjal.
69. CCJE arvamus nr 11 (2008) kohtuotsuse kvaliteedist. Strasbourg 18.12.2008, p 3.
Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www.riigikohus.ee/vfs/802/CCJE%20%282008%29%20arvamus%20nr%2011.pdf> (02.05.2013).

Kasutatud õigusaktid

1. Civilinio proceso kodekso. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/oldsearch.preps2?Condition1=162435&Condition2=>
(30.04.2013).
2. Civilprocesa likums. Arvutivõrgus kättesaadav:
http://www.likumi.lv/doc.php?id=50500&version_date=01.01.2012 (30.04.2013).
3. Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon 04.11.1950, RT II 2000, 11, 57.
4. Eesti Vabariigi Põhiseadus 28.06.1992, RT I 1992, 26, 349; RT I 2007, 33, 210.
5. Euroopa Liidu põhiõiguste harta 2007/C 303/01. Arvutivõrgus kättesaadav:
<http://eur-lex.europa.eu/et/treaties/dat/32007X1214/hm/C2007303ET.01000101.htm>
(03.05.2013).
6. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 861/2007, 11.07.2007, millega luuakse Euroopa väiksemate kohtuvaidluste menetlus – ELT L 199, 31.07.2007.
7. Kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakt, 26.09.1991, RT II 1994, 10, 11.
8. Kohtute seadus, 19.06.2002, RT I 2002, 64, 390; RT 29.12.2012, 8.
9. Kohtute seaduse eelnõu seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav:
http://www.riigikogu.ee/?page=en_etapid&op=ems&eid=866881&u=20100127124
(02.02.2013).
10. Kohtutäituri seadus, 09.12.2009, RT I 2009, 68, 463.

11. Oikeudenkäymiskaari. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=Oikeudenk%C3%A4ymiskaari> (23.03.2013).
12. Pankrotiseadus, 22.01.2003, RT I 2003, 17, 95; RT I 21.12.2012, 14.
13. Riigilõivuseadus, 22.04.2010, RT I 2010, 21, 107; RT I 17.04.2013, 12. 02.03.2012, 10.
14. Riigilõivuseaduse ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus. Eelnõu. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.koda.ee/public/RLS-eelnou.pdf> (02.05.2013).
15. Riigi õigusabi seadus, 28.06.2004, RT I 2004, 56, 403; RT I 18.04.2013, 5.
16. Zivilprozeessordnung. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/zpo/gesamt.pdf> (30.04.2013).
17. Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 20.05.2005, RT I 2005, 26, 197; RT I 05.04.2013, 5.
18. Tsiviilkohtumenetluse seadustik, 22.04.1998, RT I, 1998, 43, 666; RT I 2004, 56, 403.
19. Tsiviilseadustiku üldosa seadus, 27.03.2002, RT I 35, 216; RT I 06.12.2010, 12.
20. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seotud seaduste muutmise seaduse eelnõu“ juurde. Seletuskiri. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www.riigikogu.ee/?page=eelnou&op=ems&emshelp=true&eid=240492&u=20120403160041> (30.04.2013).

Kasutatud kohtupraktika

Eesti kohtupraktika

RKKrK 03.11.2010 otsus 3-1-1-84-10

RKTKm 13.01.2009, 3-2-1-134-08

RKTKm 22.02.2010, 3-2-1-124-09

RKTKm 06.04.2011, 3-2-1-20-10

RKTKm 17.05.2011, 3-2-1-42-10

RKTKm 09.11.2010, 3-2-1-95-10

RKTKm 01.12.2010, 3-2-1-102-10

RKTKm 17.06.2011, 3-2-1-49-11

RKTKm 12.10.2011, 3-2-1-80-11

RKTKm 01.03.2012, 3-2-1-179-11

RKTKo 04.11.2004, 3-2-1-116-04

RKTKo 23.03.2006, 3-2-1-9-06

RKTKo 29.01.2007, 3-2-1-137-06

RKTKo 01.10.2008, 3-2-1-63-08

RKTKo 13.04.2011, 3-2-1-11-11

RKTKo 17.05.2011, 3-2-1-33-11

RKTKo 26.06.2011, 3-2-1-57-11

RKTKo 20.03.2012, 3-2-1-5-12

RKTKo 13.06.2012, 3-2-1-46-12

RKÜKo 06.01.2004, 3-1-3-13-03

RKÜKo 12.04.2011, 3-2-1-62-10

EIK lahendid

EIKo 17.01.1970, 2689/65, *Delcourt vs Belgium*

EIKo 23.04.1987, 9616/81, *Erken ja Hofauer vs Austria*

EIKo 28.06.1990, 11761/85, *Obermeier vs Austria*

EIKo 26.08.1994, 22800/93, *Karakaya vs Prantsusmaa*

EIKo 23.09.1994, 19823892, *Hokkanen vs Soome*

EIKo 29.04.1998, 36313/97, *Herna vs Prantsusmaa*

EIKo 29.04.1998, 36317/97, *Leterme vs Prantsusmaa*

EIKo 30.04.2003, 54926/00, *Costa Ribeiro vs Portugal*

EIKo 08.02.2005, 42778/98, *Hatun jt vs Türgi*

EIKo 08.11.2011, 54191/07, *Raudsepp vs Eesti*

EIKo 03.04.2012, 54447/10, *Michelioudanis vs Kreeka*

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Sirje Viherpuu, sündinud 26.09.1969. a.

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Apellatsioonimenetluse aeg tsiviilasjades Eesti Vabariigis ja seda mõjutavad tegurid“,

mille juhendaja on Mare Merimaa

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 05.06.2013. a.